

T.C.
AMASYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ORTAÖĞRETİM DÖNEMİ ÖĞRENCİLERİNİN DİN EĞİTİMİNDE
AKRAN İLİŞKİLERİNİN ROLÜ (AMASYA ÖRNEĞİ)

Yüksek Lisans Tezi

ESMA NUR ÖNDER

AMASYA

Şubat-2021

T.C.
AMASYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**ORTAÖĞRETİM DÖNEMİ ÖĞRENCİLERİNİN DİN EĞİTİMİNDE AKRAN
İLİŞKİLERİNİN ROLÜ (AMASYA ÖRNEĞİ)**

Hazırlayan
Esmâ Nur ÖNDER

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül GÜN

AMASYA-2021

ETİK BEYAN

Tezimin içerdiği yenilik ve sonuçları başka bir yerden almadığımı ve bu tezi AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsünden başka bir bilim kuruluşuna akademik gaye ve unvan almak amacıyla vermediğimi; tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullanılan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksinin ortaya çıkması durumunda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. 19/02/2021.

İmza

Esmâ Nur ÖNDER

ÖZET

ORTAÖĞRETİM DÖNEMİ ÖĞRENCİLERİNİN DİN EĞİTİMİNDE AKRAN İLİŞKİLERİNİN ROLÜ (AMASYA ÖRNEĞİ)

Esmâ Nur ÖNDER

Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Şubat/2021

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül GÜN

İnsanoğlu, doğumundan ölümüne kadar sürekli bir değişim halindedir. Bu değişimin seyri gelişim dönemlere göre farklılık göstermektedir. Ergenlik de bu açıdan bakıldığında insanın kimlik arayışı içinde olduğu önemli bir gelişim dönemidir. Bireyin hayatında bu süreçte arkadaşlık ilişkileri oldukça önemli bir hal almakta ve akranlarıyla zaman geçiren ergen dini tutum ve davranışlarında, dini hayatının şekillenmesinde akranlarından etkilenebilmektedir. Bu etki ise ona verilen din eğitimi üzerinde birtakım değişikliklere neden olabilmektedir.

Bu çalışmanın amacı ergenlik dönemindeki bireylerin akranlarıyla olan ilişkilerinin, ergenlerin dini tutum ve davranışlarındaki etkisini görebilmek, ergenlerin örgün ve yaygın din eğitimi faaliyetlerine bakış açısını saptayabilmektir. Bunun için Amasya İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı 5 farklı ortaöğretim kurumu belirlenmiş ve 22/11/2019 – 15/01/2020 tarihleri arasında farklı sınıf seviyelerinden toplamda 462 öğrenciye anket uygulanmıştır. Sonuçta elde edilen veriler değerlendirmeye alınarak araştırma tamamlanmıştır.

Çalışma iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırmanın teorik kısmını oluşturan ergenlik döneminin gelişimsel özellikleri, ergenlikte akran ilişkileri ele alınmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise alan araştırmasından elde edilen bulgular ve bulgulara yönelik yapılan değerlendirmeler yer almaktadır.

Araştırma sonucu elde edilen bulgulardan bazıları şu şekildedir: Öğrencilerin çoğunluğu ailelerinden aldıkları din eğitimini verimli bulurken, okuldan aldıkları din eğitimini veya Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yürütülen din hizmetlerini verimli bulma oranı biraz daha düşüktür. Öğrencilerin yarısından fazlası akranlarıyla oldukça sık görüşüğünü ifade etmiş, dini konulardan da çok sık olmamakla beraber ara sıra konuştuklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerin

çoğu (%59,1) dinin tutum ve davranışları üzerinde akranlarının etkisi olmadığını belirtirken, olumlu etkilenenlerin oranı olumsuz etkilendiğini düşünenlerden fazladır. Değişkenler arasında yapılan karşılaştırmalarda ise cinsiyetin, okul türünün, anne-baba öğrenim düzeyinin, dindarlık algısının, okulda verilen ya da Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yürütülen din hizmetlerini verimli bulma durumunun akranların dinin tutum ve davranışlar üzerinde meydana getirdiği etkide anlamlı bir farklılık yarattığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ergenlik, Din Eğitimi, Ortaöğretim, Akran, Akran İlişkileri.

ABSTRACT

THE ROLE OF PEER RELATIONS IN RELIGIOUS EDUCATION OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS (EXAMPLE OF AMASYA)

Esma Nur ÖNDER

Amasya University, Institute of Social Sciences

Department of Philosophy and Religious Sciences, M.A, February / 2021

Supervisor: Asst. Prof. Ayşegül GÜN

Human beings are in a state of constant change from birth to death. The course of this change varies according to development periods. From this point of view, adolescence is an important developmental period in which people seek identity. Friendship relations become very important in this process in the life of the individual and adolescents who spend time with their peers can be influenced by their peers in the shaping of their religious life and attitudes and behaviors. This effect may cause some changes on the religious education given to him.

The aim of this study is to see the effects of adolescents' relationships with their peers on adolescents' religious attitudes and behaviors, and to determine the point of view of adolescents on formal and non-formal religious education activities. For this purpose, 5 different secondary education institutions affiliated to Amasya Provincial Directorate of National Education were determined and a survey was applied to a total of 462 students from different grade levels between 22/11/2019 - 15/01/2020. The research was completed by evaluating the data obtained as a result.

The study consists of two parts. In the first part, the developmental characteristics of the adolescence period, which form the theoretical part of the research, and peer relations in adolescence are discussed. In the second part of the study, the findings obtained from the field research and the evaluations made for the findings are included.

Some of the findings obtained as a result of the research are as follows: While the majority of the students find the religious education they receive from their families efficient, the rate of finding the religious education they receive from school or religious services carried out by the Directorate of Religious Affairs efficient is slightly lower. More than half of the students stated

that they talked to their peers quite often, and that they talked about religious issues from time to time, although not very often. While most of the students (59.1%) stated that religion has no effect on their attitudes and behaviors, the proportion of those who are positively affected is more than those who think they are negatively affected. In the comparisons between the variables, it was determined that gender, school type, parents' education level, religiousness perception, finding efficient religious services provided at school or carried out by the Directorate of Religious Affairs make a significant difference in the effect of religion on the attitudes and behaviors of the peers.

Keywords: Adolescence, Religious Education, Secondary Education, Peer, Peer Relations.

ÖNSÖZ

İnsan yapısı itibarıyla çok yönlü bir gelişim halindedir. İnsanın doğum öncesinden başlayan gelişim süreci ölene kadar devam eder. Bu nedenle insanın gelişimini daha iyi anlayabilmek adına gelişim alanlara ve evrelere ayrılmıştır. Bunların her biri kendi içerisinde önemli olmakla birlikte ergenlik, insan için birçok farklılaşmanın yaşandığı önemli bir gelişim dönemidir ve bu süreçte, ergenin gelişimi üzerinde etkili olan birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerden akran ilişkileri ergenlerin bu süreç içerisinde hayatlarında oldukça önemli bir paya sahip bir faktör olarak görülebilir.

Çalışmamızın amacı ergenlik dönemindeki bireylerin akranlarıyla olan ilişkilerinin, ergenlerin dini tutum ve davranışlarındaki etkisini görebilmek, ergenlerin örgün ve yaygın din eğitimi faaliyetlerine bakış açısını saptayabilmektir.

Çalışmamız iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci bölümde ergenlik döneminin gelişimsel özellikleri, ergenlikte akran ve arkadaşlık ilişkileri ele alınmaktadır. Çalışmamızın ikinci bölümünde ise alan araştırmamızda elde edilen bulgular ve bulgulara yönelik yapılan değerlendirmeler yer almaktadır.

Bu çalışmanın gerçekleşmesinde yol gösteren, emek veren, yardımcı olan tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül GÜN başta olmak üzere, araştırmanın sorularının oluşturulmasından, araştırma verilerinin analiz ve bulgularının oluşumuna kadar katkıda bulunan değerli bilim insanlarına, araştırmanın uygulama kısmında yardımlarını esirgemeyen Amasya Milli Eğitim Müdürlüğü ve ilgili ortaöğretim kurumlarının yetkili personel ve öğretmenlerine, vermiş oldukları bilgiler ile araştırmaya katılım sağlayarak destek olan tüm öğrencilere teşekkür ediyorum.

Tez sürecinde ve tüm eğitim hayatım boyunca destekleri ile her zaman yanımda olan anneme, babama, kardeşlerime ve bu çalışmamın gerçekleşmesinde başından sonuna katkılarıyla beni destekleyen eşim Enes ÖNDER'e teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar DİZİNİ.....	xi
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xiv
GİRİŞ.....	1
1. Problem Durumu.....	1
2. Hipotezler.....	3
3. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	4
4. Araştırmanın Sayıtları:.....	4
5. Araştırmanın Sınırlılıkları:.....	5
6. İlgili Araştırmalar:.....	5
7. Araştırmanın Yöntemi.....	6

I. BÖLÜM

1. ERGENLİK DÖNEMİ VE ÖZELLİKLERİ.....	9
1.1. Ergenlik Dönemi Gelişim Özellikleri.....	10
1.1.1 Ergenlikte Fiziksel Gelişim.....	10
1.1.2. Ergenlikte Bilişsel Gelişim.....	12
1.1.3. Ergenlikte Psiko-Sosyal Gelişim.....	14
1.1.4. Ergenlikte Dini ve Ahlaki Gelişim.....	16
1.2. Ergenlikte Akran İlişkileri.....	20
1.3. İslam Dini Açısından Ergenlik Dönemi.....	23

II. BÖLÜM

2. BULGULAR.....	28
2.1. Öğrencilerin Kişisel Bilgilerinin Dağılımı	28
2.1.1. Öğrencilerin Cinsiyet Türüne Göre Dağılımı	28
2.1.2. Öğrencilerin Okul Türüne Göre Dağılımı	29
2.1.3. Öğrencilerin Sınıf Düzeylerine Göre Dağılımı.....	29
2.1.4. Öğrencilerin Doğum Yıllarına Göre Dağılımı	30
2.1.5. Öğrencilerin Annesinin Hayatta Olma Durumuna Göre Dağılımı.....	31
2.1.6. Öğrencilerin Babasının Hayatta Olma Durumuna Göre Dağılımı	31
2.1.7. Öğrencilerin Anne Baba Birliktelik Durumuna Göre Dağılımı	32
2.1.8. Öğrencilerin Anne Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı.....	32
2.1.9. Öğrencilerin Baba Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı	33
2.1.10. Öğrencilerin Ailelerinin Aylık Ortalama Gelir Durumuna Göre Dağılımı.....	34
2.1.11. Öğrencilerin Yaşamlarının Çoğunu Geçirdikleri Yerleşim Yerlerine Göre Dağılımı	34
2.1.12. Öğrencilerin Eğitim Süresince İkamet Ettiği Yerlere Göre Dağılımı.....	35
2.2. Öğrencilerin Araştırmanın Konusuna Yönelik Yöneltilen Sorulara Verdikleri Cevapların Dağılımları	35
2.2.1. Öğrencilerin Ailelerinden Aldıkları Din Eğitimi Yeterli Bulma Durumuna Göre Dağılımı	35
2.2.2. Öğrencilerin Okulda Verilen Din Eğitimi ve Öğretimi Yeterli Bulma Durumuna Göre Dağılımı	36
2.2.3. Öğrencilerin DİB Tarafından Yürütülen Din Hizmetlerini Verimli Bulma Durumuna Göre Dağılımı.....	37
2.2.4. Öğrencilerin Akran Gruplarıyla İlişkilerindeki Rollerini Tanımlama Durumuna Göre Dağılımı	37
2.2.5. Öğrencilerin Akranlarıyla Olan İlişkilerinin Yoğunluğunu Değerlendirme Durumuna Göre Dağılımı.....	38

2.2.6. Öğrencilerin Akranlarıyla Dini Konular Üzerine Konuşma Sıklığına Göre Dağılımı	39
2.2.7. Akranlarıyla Dini Konular Üzerinde Konuşan Ergenlerin Daha Çok Hangi Konular Üzerinde Durdukları	39
2.2.8. Öğrencilerin Dini Tutum ve Davranışlarında Akranlarından Etkilenme Durumuna Göre Dağılımı	42
2.2.9. Ergenlerin Dini Tutum ve Davranışları Bakımından Akranlarından Olumlu Ya da Olumsuz Etkilenme Durumları.....	42
2.2.10. Öğrencilerin Arkadaş Seçiminde Dindarlığı Bir Kriter Olarak Benimseme Durumuna Göre Dağılımı.....	45
2.2.11. Öğrencilerin Dindarlık Algılarına Göre Dağılımı	46
2.2.12. Öğrencilerin Dini Tutum ve Davranışları Üzerinde Etkili Olduğunu Düşündükleri Faktörlerin Öncelik Sıralamasına Göre Dağılımı	46
2.2.13. Öğrencilerin Akran İlişkilerinin Dini Tutum ve Davranışlar Üzerinde Meydana Getirdiği Etkiye Dair Düşünceleri	47
2.3. Çeşitli Değişkenler Açısından Ortaöğretim Dönemi Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları Üzerinde Akranlarının Etkin Olup Olmama Durumlarının İncelenmesi... 48	
2.3.1. Cinsiyete Göre Ortaöğretim Dönemi Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları Üzerinde Akranlarının Etkin Olup Olmama Durumunun Karşılaştırması	49
2.3.2. Okul Türüne Göre Ortaöğretim Dönemi Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları Üzerinde Akranlarının Etkin Olup Olmama Durumunun Karşılaştırması	50
2.3.3. Sınıf Düzeyine Göre Ortaöğretim Dönemi Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları Üzerinde Akranlarının Etkin Olup Olmama Durumunun Karşılaştırması	51
2.3.4. Annenin Öğrenim Durumuna Göre Ortaöğretim Dönemi Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları Üzerinde Akranlarının Etkin Olup Olmama Durumunun Karşılaştırması	52
2.3.5. Babanın Öğrenim Durumuna Göre Ortaöğretim Dönemi Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları Üzerinde Akranlarının Etkin Olup Olmama Durumunun Karşılaştırması	53

2.3.6. Ortalama Gelir Düzeyine Göre Ortaöğretim Dönemi Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları Üzerinde Akranlarının Etkin Olup Olmama Durumunun Karşılaştırması	55
2.3.7. Yerleşim Yerine Göre Ortaöğretim Dönemi Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları Üzerinde Akranlarının Etkin Olup Olmama Durumunun Karşılaştırması	56
2.3.8. Akran İlişkilerindeki Rolüne Göre Ortaöğretim Dönemi Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları Üzerinde Akranlarının Etkin Olup Olmama Durumunun Karşılaştırması	57
2.3.9. Dindarlık Algılarına Göre Ortaöğretim Dönemi Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları Üzerinde Akranlarının Etkin Olup Olmama Durumunun Karşılaştırması	58
2.3.10. Arkadaş Seçiminde Dindarlık Kriterinin Olma Durumuna Göre Ortaöğretim Dönemi Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları Üzerinde Akranlarının Etkin Olup Olmama Durumunun Karşılaştırması	59
2.3.11. Okuldan Alınan Din Eğitimini Yeterli Bulma Durumuna Göre Ortaöğretim Dönemi Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları Üzerinde Akranlarının Etkin Olup Olmama Durumunun Karşılaştırması	60
2.3.12. DİB Tarafından Yürütülen Din Hizmetlerini Verimli Bulma Durumuna Göre Ortaöğretim Dönemi Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları Üzerinde Akranlarının Etkin Olup Olmama Durumunun Karşılaştırması	61
TARTIŞMA VE SONUÇ	63
ÖNERİLER	73
KAYNAKÇA	75
EKLER	81
Ek-1. Araştırma Anket Formu	82
ÖZGEÇMİŞ	86

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. Araştırmanın Yapıldığı Okullar ve Dağılımları	7
Tablo 2. Öğrencilerin Cinsiyet Dağılımı	28
Tablo 3. Öğrencilerin Okul Türüne Göre Dağılımı	29
Tablo 4. Öğrencilerin Sınıf Düzeylerine Göre Dağılımı	29
Tablo 5. Öğrencilerin Doğum Yıllarına Göre Dağılımı	30
Tablo 6. Öğrencilerin Annesinin Hayatta Olma Durumuna Göre Dağılımı	31
Tablo 7. Öğrencilerin Babasının Hayatta Olma Durumuna Göre Dağılımı	31
Tablo 8. Öğrencilerin Anne Baba Birliktelik Durumuna Göre Dağılımı	32
Tablo 9. Öğrencilerin Anne Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı	32
Tablo 10. Öğrencilerin Baba Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı	33
Tablo 11. Öğrencilerin Ailelerinin Aylık Ortalama Gelir Durumuna Göre Dağılımı	34
Tablo 12. Öğrencilerin Yaşamlarının Çoğunu Geçirdikleri Yerleşim Yerlerine Göre Dağılımı	34
Tablo 13. Öğrencilerin Eğitim Süresince İkamet Ettiği Yerlere Göre Dağılımı	35
Tablo 14. Öğrencilerin Ailelerinden Aldıkları Din Eğitimi Yeterli Bulma Durumuna Göre Dağılımı	35
Tablo 15. Öğrencilerin Okulda Verilen Din Eğitimi ve Öğretimi Yeterli Bulma Durumuna Göre Dağılımı	36
Tablo 16. Öğrencilerin DİB Tarafından Yürütülen Din Hizmetlerini Verimli Bulma Durumuna Göre Dağılımı	37
Tablo 17. Öğrencilerin Akran Gruplarıyla İlişkilerindeki Rollerini Tanımlama Durumuna Göre Dağılımı	37
Tablo 18. Öğrencilerin Akranlarıyla Olan İlişkilerinin Yoğunluğunu Değerlendirme Durumuna Göre Dağılımı	38
Tablo 19. Öğrencilerin Akranlarıyla Dini Konular Üzerine Konuşma Sıklığına Göre Dağılımı	39
Tablo 20. Öğrencilerin Dini Tutum ve Davranışlarında Akranlarından Etkilenme Durumuna Göre Dağılımı	42
Tablo 21. Öğrencilerin Arkadaş Seçiminde Dindarlığı Bir Kriter Olarak Benimseme Durumuna Göre Dağılımı	45
Tablo 22. Öğrencilerin Dindarlık Algılarına Göre Dağılımı	46

Tablo 23. Öğrencilerin Dini Tutum ve Davranışları Üzerinde Etkili Olduklarını Düşündükleri Faktörlerin Öncelik Sıralamasına Göre Dağılımı	46
Tablo 24. Cinsiyete Göre Ortaöğretim Dönemi Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları Üzerinde Akranlarının Etkin Olup Olmama Durumunun Karşılaştırması	49
Tablo 25. Okul Türüne Göre Ortaöğretim Dönemi Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları Üzerinde Akranlarının Etkin Olup Olmama Durumunun Karşılaştırması	50
Tablo 26. Sınıf Düzeyine Göre Ortaöğretim Dönemi Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları Üzerinde Akranlarının Etkin Olup Olmama Durumunun Karşılaştırması	51
Tablo 27. Annenin Öğrenim Durumuna Göre Ortaöğretim Dönemi Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları Üzerinde Akranlarının Etkin Olup Olmama Durumunun Karşılaştırması	52
Tablo 28. Babanın Öğrenim Durumuna Göre Ortaöğretim Dönemi Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları Üzerinde Akranlarının Etkin Olup Olmama Durumunun Karşılaştırması	53
Tablo 29. Ortalama Gelir Düzeyine Göre Ortaöğretim Dönemi Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları Üzerinde Akranlarının Etkin Olup Olmama Durumunun Karşılaştırması	55
Tablo 30. Yerleşim Yerine Göre Ortaöğretim Dönemi Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları Üzerinde Akranlarının Etkin Olup Olmama Durumunun Karşılaştırması	56
Tablo 31. Akran İlişkilerindeki Rolüne Göre Ortaöğretim Dönemi Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları Üzerinde Akranlarının Etkin Olup Olmama Durumunun Karşılaştırması	57
Tablo 32. Dindarlık Algılarına Göre Ortaöğretim Dönemi Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları Üzerinde Akranlarının Etkin Olup Olmama Durumunun Karşılaştırması	58
Tablo 33. Arkadaş Seçiminde Dindarlık Kriterinin Olma Durumuna Göre Ortaöğretim Dönemi Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları Üzerinde Akranlarının Etkin Olup Olmama Durumunun Karşılaştırması	59
Tablo 34. Okuldan Alınan Din Eğitiminin Yeterli Bulma Durumuna Göre Ortaöğretim Dönemi Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları Üzerinde Akranlarının Etkin Olup Olmama Durumunun Karşılaştırması	60

Tablo 35. DİB Tarafından Yürütülen Din Hizmetlerini Verimli Bulma Durumuna Göre Ortaöğretim Dönemi Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları Üzerinde Akranlarının Etkin Olup Olmama Durumunun Karşılaştırması

61

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

BM : Birleşmiş Milletler

DİA : Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

DİB : Diyanet İşleri Başkanlığı

DKAB : Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi

SED : Sosyoekonomik Düzey

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

TEPA : Türkiye Ergen Profili Araştırması

TL : Türk Lirası

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

UNDESA: Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Dairesi (United Nations Department of Economic and Social Affairs)

UNİCEF TMK: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (United Nations International Children's Emergency Fund) Türkiye Milli Komitesi

GİRİŞ

1. Problem Durumu

İnsanın doğumla başlayan gelişim süreci, farklı gelişim alanlarının birbiriyle etkileşimi içinde bir bütünlük arz eder. Her bir gelişim alanında nöbetleşe olarak gelişim hız kazanmakta ve insanı daha yakından tanıyabilmek adına gelişim, dönemler şeklinde isimlendirilmektedir. Bu dönemler belli bir sıra dahilinde birbirini takip etmekte ve önceki gelişim dönemi sonrakiler için bir temel oluşturmaktadır (Bacanlı, 2019: 50-51; Kağan, 2019: 14-15). Bu gelişim dönemlerinden biri de ergenliktir.

Ergenlik kısa zamanda tüm gelişim alanlarında hızlı bir değişimin yaşandığı ve yetişkin kimliğinin önemli oranda şekillendiği bir dönemdir. Bu anlamda özellikle son dönemlerde hem bilim insanlarının hem de ulusal ve uluslararası örgütlerin ilgi odağındadır. Nitekim 12 Ağustos 1985 tarihinde ilk Uluslararası Gençlik Günü kutlanmış, sonrasında ise bu gün gençleri ilgilendiren kültürel, hukuksal ve benzeri birçok konuya ve soruna dikkat çekilen, bu bağlamda gençlerin topluma daha etkin katılımı için ne tür fırsatlar yaratılabileceğinin tartışıldığı forumlar oluşturulan bir gün olarak değerlendirilmektedir (UNICEF TMK, 2016).

Din eğitimi açısından ergenlik, dini uyanış ve bilinçlenme dönemi olması nedeniyle ayrı bir öneme sahiptir. Soyut düşünme yeteneğinin gelişmesiyle birlikte dini konular üzerinde daha derinlemesine düşünmeye başlayan genç, manevi gerçekleri anlamak ve düşüncelerini mantıklı bir temele oturtmak ister (Hökelekli, 2013: 111). Ergenler kimlik arayışının bir parçası olarak neden bu dünyaya geldiğini, tanrının gerçekten var olup olmadığını, neye inanması gerektiğini ve benzerini sorgulayarak bunların mantıklı birer cevabını bulmak ister (Santrock, 2019: 387-388). Bu süreçte sağlıklı bir şekilde din eğitimi almış olan gençler için sürecin çok daha kolay geçmesi beklenir. Yapılan çalışmalarda da dini şüphe ve tereddütlerin kaynağının eksik ya da yanlış bilgiler olduğu, uygun olmayan metotlarla alınan din eğitiminin de olumsuz etkiler meydana getirdiği tespit edilmiştir (Bahadır, 2015: 340-347).

Ergenlik döneminin öne çıkan psiko-sosyal özelliklerinden biri güçlü akran ilişkileridir. Ebeveynlerle kurulacak ilişkiden farklı olarak gencin kendisini rahatça ifade edebileceği, eşitlikçi ve yatay ilişkilerin olduğu arkadaşlık ilişkileri gençlere çok daha cazip gelmekte ve önemli olmaktadır. Sıkı dostlukların ve sırdaşlık ilişkilerinin yer aldığı bu dönemde ergenler belirli amaçlar etrafında birlikte çabalamaktadır. Bu arkadaşlık ilişkisi içinde bireyin yalnızlık duygularından uzaklaşması mümkün olabildiği gibi toplum tarafından kabul görmeyen davranışlara yönelmesi de mümkündür (Ersanlı, 2016: 161).

Yukarıda ifade edilen hususlar ışığında çalışmamızın temel problem cümlesi “Ortaöğretim dönemi öğrencilerinin din eğitiminde akran ilişkilerinin rolü nedir?” şeklinde ifade edilebilir. Söz konusu problem cümlesi ışığında ortaöğretim dönemi gençlerinin almış oldukları din eğitimlerini verimli bulma durumları göz önünde bulundurularak gençlerin dini tutum ve davranışları üzerindeki akran etkinliği araştırılmıştır.

Araştırmada, ortaöğretim dönemi öğrencilerinin din eğitiminde akran ilişkilerinin rolünü tespit etmek şeklinde belirlenen problem durumu çerçevesinde, aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- 1.Ortaöğretim dönemi öğrencileri ailelerinden aldıkları din eğitimini yeterli bulmakta mıdır?
- 2.Ortaöğretim dönemi öğrencileri okuldan aldıkları din eğitimi ve öğretimini yeterli bulmakta mıdır?
- 3.Ortaöğretim dönemi öğrencileri Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yürütülen din hizmetlerini yeterli bulmakta mıdır?
- 4.Ortaöğretim dönemi öğrencileri dindarlık bakımından kendilerini nasıl değerlendirmektedir?
- 5.Ortaöğretim dönemi öğrencilerinin akranlarıyla iletişimi nasıldır?
- 6.Ortaöğretim dönemi öğrencilerinin dini tutum ve davranışları üzerinde akranları ne düzeyde etkili olmaktadır?
- 7.Cinsiyete göre ortaöğretim dönemi öğrencilerinin akran ilişkilerinin dini tutum ve davranışlarına etkisinde önemli bir farklılık var mıdır?
- 8.Devam edilen okul türüne göre ortaöğretim dönemi öğrencilerinin akran ilişkilerinin dini tutum ve davranışlarına etkisinde önemli bir farklılık var mıdır?
- 9.Sınıf düzeyine göre ortaöğretim dönemi öğrencilerinin akran ilişkilerinin dini tutum ve davranışlarına etkisinde önemli bir farklılık var mıdır?
10. Anne öğrenim durumuna göre ortaöğretim dönemi öğrencilerinin akran ilişkilerinin dini tutum ve davranışlarına etkisinde önemli bir farklılık var mıdır?
11. Baba öğrenim durumuna göre ortaöğretim dönemi öğrencilerinin akran ilişkilerinin dini tutum ve davranışlarına etkisinde önemli bir farklılık var mıdır?
12. Aylık ortalama gelir düzeyine göre ortaöğretim dönemi öğrencilerinin akran ilişkilerinin dini tutum ve davranışlarına etkisinde önemli bir farklılık var mıdır?
13. Yerleşim yerine göre ortaöğretim dönemi öğrencilerinin akran ilişkilerinin dini tutum ve davranışlarına etkisinde önemli bir farklılık var mıdır?

14. Akran ilişkilerindeki rolüne göre ortaöğretim dönemi öğrencilerinin akran ilişkilerinin dini tutum ve davranışlarına etkisinde önemli bir farklılık var mıdır?
15. Dindarlık algısına göre ortaöğretim dönemi öğrencilerinin akran ilişkilerinin dini tutum ve davranışlarına etkisinde önemli bir farklılık var mıdır?
16. Arkadaş seçiminde dindarlığın bir kriter olması durumuna göre ortaöğretim dönemi öğrencilerinin akran ilişkilerinin dini tutum ve davranışlarına etkisinde önemli bir farklılık var mıdır?
17. Okuldan alınan din eğitimi ve öğretimini yeterli bulma durumuna göre ortaöğretim dönemi öğrencilerinin akran ilişkilerinin dini tutum ve davranışlarına etkisinde önemli bir farklılık var mıdır?
18. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından gerçekleştirilen din hizmetlerini verimli bulma durumuna göre ortaöğretim dönemi öğrencilerinin akran ilişkilerinin dini tutum ve davranışlarına etkisinde önemli bir farklılık var mıdır?

2. Hipotezler

Araştırma kapsamında yer alan alt problemler çerçevesinde hipotezler aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

1. Ortaöğretim dönemi kız öğrencileri erkek öğrencilere göre, dini tutum ve davranışları bakımından akranlarından daha olumlu yönde etkilenmektedir.
2. İmam hatip lisesinde öğrenim gören ortaöğretim dönemi öğrencileri diğer liselere göre, dini tutum ve davranışları bakımından akranlarından daha olumlu yönde etkilenmektedir.
3. Ortaöğretimin alt kademedeki sınıflarında öğrenim gören öğrenciler, dini tutum ve davranışları bakımından akranlarından daha çok etkilenmektedir.
4. Annesinin öğrenim düzeyi düşük olan ortaöğretim dönemi öğrencileri, dini tutum ve davranışları bakımından akranlarından daha çok etkilenmektedir.
5. Babasının öğrenim düzeyi düşük olan ortaöğretim dönemi öğrencileri, dini tutum ve davranışları bakımından akranlarından daha çok etkilenmektedir.
6. Ailesinin ortalama gelir seviyesi yüksek olan ortaöğretim dönemi öğrencileri, dini tutum ve davranışları bakımından akranlarından daha az etkilenmektedir.
7. Köylerde yaşayan ortaöğretim dönemi gençleri dini tutum ve davranışları bakımından akranlarından daha çok etkilenmektedir.

8. Akran ilişkilerinde daha etkin bir role sahip olan ortaöğretim dönemi gençleri dini tutum ve davranışları bakımından akranlarından daha az etkilenmektedir.
9. Kendisini dindar olarak algılayan ortaöğretim dönemi öğrencileri, dini tutum ve davranışları bakımından akranlarından daha olumlu yönde etkilenmektedir.
10. Arkadaş seçiminde dindarlığı bir kriter olarak benimseyen ortaöğretim dönemi öğrencileri, dini tutum ve davranışları bakımından akranlarından daha olumlu etkilenmektedir.
11. Okuldan aldığı din eğitimini yeterli bulan ortaöğretim dönemi öğrencileri, dini tutum ve davranışları bakımından akranlarından daha az etkilenmektedir.
12. DİB tarafından gerçekleştirilen din hizmetlerini verimli bulan ortaöğretim dönemi öğrencileri, dini tutum ve davranışları bakımından akranlarından daha az etkilenmektedir.

3. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Ortaöğretim kurumlarında eğitim öğretim gören ergenlerin büyük bölümü gerek ailelerinden gerek örgün eğitim kurumlarında zorunlu olarak okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi kapsamında, gerekse de yaygın din eğitimi faaliyetleri çerçevesinde yürütülen din hizmetlerinden belli düzeyde bir din eğitimi almış olmaktadır.

Ergenlik döneminde, bir yandan kimliğini oluşturma çabası içine giren ve kendisine o güne kadar aktarılan bilgileri sorgulamaya başlayan gencin bir yandan da akran grupları içinde daha fazla zaman geçirmeye başlaması ve onlara daha fazla önem atfetmesi, birbirini etkileyecek türden iki önemli olgudur. İşte bu araştırma ergenlik dönemindeki bireylerin aldıkları din eğitiminin verimliliğine dair düşüncelerini öğrenmek, akranlarıyla olan ilişkilerinin onların dini tutum ve davranışları üzerindeki etkisini görebilmek amacıyla hazırlanmıştır.

Araştırmada, ortaöğretim dönemi ergenlerinin birbirlerinin dini tutum ve davranışları üzerinde ne düzeyde etkili olduğu ve buna etki eden çeşitli faktörler sorgulanmıştır. Bu faktörlerin etkinlik düzeyinin bilinmesi, din eğitimine olumlu ya da olumsuz tesir eden hususların göz önünde bulundurularak din eğitimi çalışmalarının planlanması ve yönlendirilmesi hem örgün hem de yaygın din eğitiminde verimliliği arttıracaktır.

4. Araştırmanın Sayıltıları:

Araştırma kapsamında yer alan sayılılar şunlardır:

Örneklem grubumuz evreni temsil etme gücüne sahiptir.

Örneklem grubundaki ortaöğretim dönemi öğrencileri, veri toplama amacıyla kullandığımız anket sorularına doğru ve samimi cevaplar vermişlerdir.

5. Araştırmanın Sınırlılıkları:

Araştırma kapsamında yer alan sınırlılıklar şunlardır:

Bu araştırma, Amasya ili merkezinde beş farklı ortaöğretim kurumunda öğrenim gören öğrencilerinden elde edilen verilerle sınırlıdır.

Araştırma, araştırmacının uzman görüşleri rehberliğinde hazırlamış olduğu anket sorularıyla sınırlıdır.

Verilerin analizinde kullanılan istatistiksel yöntemlerin duyarlılıklarına ilişkin sınırlılıklar bu araştırma için de geçerlidir.

Bu araştırma, 22/11/2019 ila 15/01/2020 tarihleri arasında yapılmıştır. Bu nedenle elde edilen veriler ve ulaşılan sonuçlar, anketlerin uygulandığı zaman aralığı ile sınırlıdır.

6. İlgili Araştırmalar:

Kaya (1998) tarafından yapılan “Din Eğitiminde İletişim ve Dini Tutum” adlı çalışma, bazı çevre faktörlerinin dini tutum üzerindeki etkisini ortaya koymaya yönelik olarak hazırlanmıştır. Araştırmanın örneklemini Ondokuz Mayıs Üniversitesine bağlı fakültelerde öğrenim gören 566 üniversite öğrencisinden oluşmuş; 21 sorudan oluşan “kişisel bilgi anketi” ve “dini tutum ölçeği” aracılığıyla veriler toplanmıştır. Araştırma sonucunda; cinsiyetin, mezun olunan lisenin, anne-baba eğitim durumunun, anne-babanın ibadetleri yapma durumunun, yakın akrabaların, DKAB öğretmenlerinin, din görevlilerinin, arkadaşların, kitle iletişim araçlarının üniversite öğrencilerinin dini tutumları üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir.

Gürsu (2011) tarafından yapılan “Ergenlik Döneminde Psikolojik Sağlık ve Dindarlık İlişkisi” adlı çalışma, ergenlik dönemi psikolojik sorunları ile dindarlık ilişkisini ortaya koymaya yönelik hazırlanmıştır. Araştırmanın örneklemini, Konya ili sınırları içerisinde sekiz farklı ortaöğretim kurumunda öğrenim gören toplamda 1009 lise öğrencisinden oluşmuş;

araştırmada “Kısa Semptom Ölçeği” ve “Dini Hayat Ölçeği” kullanılarak araştırmaya yönelik veriler toplanmıştır. Araştırma sonucunda; öğrencilerden dindarlık seviyelerini orta, üstü ve yüksek görenlerin toplamı %96,5’tir. Anne eğitim durumu ile ergen dindarlığı arasında anlamlı bir fark bulunurken, baba eğitim durumu, sınıf düzeyi ve ailenin ekonomik durumu değişkenleri ile ergen dindarlığı arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Öğrencilerin büyük bir çoğunluğu (%83,3) dini hayatlarının şekillenmesinde ailelerin etkili olduğunu ifade ederken önem sırasında daha sonra %8,3 ile Kur’an kurslarının geldiği tespit edilmiştir.

Kızıloluk ve Uğurlu (2017) tarafından 2013 yılında yapılan araştırma; üniversite öğrencileri arasındaki arkadaşlık ilişkilerinde arkadaşlık gruplarına üyeliğin anlamı, nedenleri, kriterleri, çatışma yaratan etkenleri ve sürekliliğine ilişkin öğrenci görüşleri betimlenmek üzere hazırlanmıştır. Araştırmanın örneklemini 20 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır. Öğrencilere yöneltilen açık uçlu sorular ile veriler toplanmıştır. Araştırma sonucunda öğrencilerin akran-arkadaşlık gruplarına üye olma sebeplerinin başında paylaşmak kategorisinin geldiği tespit edilmiştir. Öğrencilerin akran-arkadaşlık gruplarına katılımda en çok dikkat ettikleri kıstasların başında dürüstlüğün yer aldığı görülmüştür.

Çetin’in (2019), “Ergenlerde Sosyalleşme, Akran İlişkileri ve Dindarlık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” adlı çalışmasında ortaokul ve lisede öğrenim gören toplamda 388 öğrenci üzerinde gerçekleştirdiği araştırmada; akran ilişkileri ve dindarlık arasındaki ilişkiye, dindarlığın sosyalleşme ve akran ilişkileri üzerindeki etkisine yönelik bulgular elde edilmiştir. Araştırma sonucunda; dindarlık ile samimi arkadaş sayısı arasında negatif yönde ilişki tespit edilerek dindarlık arttıkça samimi arkadaş sayısının azaldığı görülmüştür. Dindarlık arttıkça, arkadaş seçiminde de dindarlığın dikkat edilen bir durum olduğu ve arkadaş çevresinin dindarlığı arttıkça ergenlerin akran ilişkilerinin de arttığı bulunmuştur.

7. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmamızda betimsel araştırma modellerinden olan tarama yöntemi ve anket tekniği kullanılmıştır. Verilerin toplanmasına yönelik olarak araştırmacı tarafından ilgili literatür taranarak, açık ve kapalı uçlu olmak üzere toplam 25 sorudan oluşan bir anket formu hazırlanmıştır. Anketler uzman görüşlerine başvurmak üzere beş öğretim üyesine gönderilmiş, gelen düzeltmeler doğrultusunda sorulara son şekli verilmiştir.

Anket formunun birinci bölümünde öğrencilerin kişisel bilgilere dair 12 soruya yer verilmiştir. Anketin ikinci kısmında ise öğrencilere ailelerinden, okuldan aldıkları din

eğitiminin ve Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yürütülen din hizmetlerinin verimliliğine, akranlarıyla iletişimlerine akranları ile dini konuları konuşma durumuna, akranlarının dini tutum ve davranışlarının şekillenmesinde ne yönde etkisi olduğuna dair toplamda 13 soru sorulmuştur.

Araştırmamızın evrenini, Amasya İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı eğitim veren ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Evreni temsil etmesi amacıyla, Amasya ili merkezinde yer alan ortaöğretim kurumlarının bir listesi çıkarılmış, tabakalı örnekleme yöntemi kullanılarak, akademik başarı düzeyleri birbirinden farklı okul türlerinin hepsini kapsayacak şekilde 5 ortaöğretim kurumu belirlenmiştir. Ardından, uygulamanın yapılması için İl Milli Eğitim Müdürlüğünden gerekli izinler alınmıştır.

Tablo 1. Araştırmanın Yapıldığı Okullar ve Dağılımları

Okulun Adı	N	%
Macit Zeren Fen Lisesi	113	24,5
Bülbül Hatun Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi	92	19,9
Toruntay Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	79	17,1
Şehit Ahmet Özsoy Anadolu İmam Hatip Lisesi	75	16,2
Amasya Sosyal Bilimler Lisesi	103	22,3
Toplam	462	100,0

Araştırmanın örneklem büyüklüğü belirlenirken, örnek külte büyüdükçe evren hakkında yapılan genellemelerde yanılma olasılığının azalmakta olduğu ve birçok araştırma bakımından 30'dan büyük, 500'den küçük örnek büyüklüğünün yeterli olduğu (Coşkun vd., 2017: 143) bilgisinden hareketle 500 anket formu çoğaltılmıştır. 22/11/2019 – 15/01/2020 tarihleri arasında yukarıdaki tabloda adı geçen okullarda, okul idaresi ile görüşme yapılarak belirlenen sınıflardaki öğrencilere, uygun görülen ders saatleri içerisinde anket formları, araştırmacı tarafından gerekli açıklamalar yapıldıktan sonra dağıtılmış ve aynı ders saati içinde, yine

araştırmacı tarafından toplanmıştır. Anketlerin uygulanmasında her lisede her sınıf düzeyinden birbirlerine yakın sayılarda öğrencilere ulaşılarak dağılımın sınıf seviyeleri ve okul türleri arasında dengeli olmasına gayret gösterilmiştir. Uygulama kapsamında, anketlerin 496 tanesi dağıtılmış, bunlardan bir kısmı öğrenciler tarafından tam olarak doldurulmamış, bazıları uygulama hataları nedeniyle değerlendirme dışı bırakılmış ve sonuçta 462 öğrencinin anketi araştırma kapsamında değerlendirmeye alınmıştır.

Elde edilen veriler “IBM SPSS Statistics 20” istatistik yazılım paket programı aracılığıyla bilgisayar ortamına aktarılmış, temel istatistiklerden biri olan frekans dağılımları hesaplanmış ve değişkenler arasındaki farklılıkların belirlenmesi amacıyla ki-kare (χ^2) testi yapılmıştır. Tablolardan elde edilen bulgular, benzer çalışmaların sonuçlarıyla karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.

I.BÖLÜM

1. ERGENLİK DÖNEMİ VE ÖZELLİKLERİ

Ergenlik, fiziksel, bilişsel, duygusal ve psiko-sosyal gelişim alanlarının tümünde önemli değişimlerin yaşandığı bir evredir. Erişkin bir birey olma yolunda ilerleyen çocuk için bir geçiş dönemi olan ergenlik dönemi, bireyin hayatında kimlik belirleme savaşının yaşandığı bir karmaşa dönemi olarak da tanımlanabilir. Çocukluktan çıkıp erişkinliğe adım atmaya çalışan ergen ne çocuk ne de erişkin olarak tanımlanabilmektedir (Yavuzer, 2017a: 244). Bu anlamda bir ara dönem olarak tanımlanan ergenlik, gençlik olarak da isimlendirilebilmekte ve yapılan gençlik tanımlarının başlangıcında ergenlik döneminin bulunduğu görülmektedir. Bu tanımlardan biri Birleşmiş Milletler'e aittir. BM hazırladığı raporlarda, istatistiksel amaçlar doğrultusunda gençliği, 15 ila 24 yaş arasındaki kişiler olarak tanımlamıştır. Ancak dünyanın farklı toplumlarında, gençliğin farklı şekillerde tanımlandığını da kabul etmiştir (UNDESA, 1)

Ergenlik döneminin başlangıcı ve sonlanması konusunda kesin sınırlar çizmek mümkün değildir. Bu konuda bölgesel farklılıklar söz konusu olduğu gibi bireysel farklılıklar da görülmektedir. Örneğin Avrupa ülkelerinde çocukların bir yıl daha erken olgunlaştığı, ABD'de ise ergenliğe girme yaşının 19. yüzyıldan bu yana düştüğü görülmektedir (Santrock, 2019: 355). Ülkemizde ergenlikle tanışmada ortalama alt sınırı oluşturan yaşlar kızlarda ortalama 10-12, erkeklerde ise 12-14'tür. Cinsiyetlere göre bakıldığında, kızların erkeklerden daha erken ergenlikle tanıştığı, toplumsal açıdan bakıldığında ise bireylerin içinde yaşadıkları sosyoekonomik şartların, beslenme yeterliliklerinin, içinde buldukları iklim koşullarının da bireylerin ergenliğe adım atma zamanını çeşitli şekillerde etkilediği görülmektedir (Yavuzer, 2017b: 261; Yörükoğlu, 2016: 14).

Ergenlik döneminin yaş aralığına dair kesin sınırlar olmaması, ülkemizde bu gelişim döneminde ne kadar kişinin bulunduğu sorusunu yanıtlamayı da zorlaştırmaktadır. TÜİK'in 2019 yılı verilerine göre, 83 milyonluk toplam ülke nüfusumuzun içerisinde 15-24 yaş aralığında bulunan genç nüfusun sayısı 12.955.672'dir. Bu sayı, toplam nüfusun %15,6'sını oluşturmaktadır (TÜİK, 2020). Buna bir de 10-14 yaş aralığındaki 6.406.170 ve 15-17 yaş aralığındaki 3.664.453 çocuğu (TÜİK, 2020) eklediğimizde toplam nüfus içerisindeki ergenlik

dönemi gençliğinin yaklaşık 23 milyon kişiye ulaştığı söylenebilir. Buna göre yaklaşık olarak her dört kişiden biri ergenlik döneminin belli bir evresinde bulunmakta, bu dönemin gelişimsel özelliklerini taşımakta, bunların etkisi altında kimliğini ve kişiliğini şekillendirmektedir.

1.1. Ergenlik Dönemi Gelişim Özellikleri

Gelişim bir bütündür. Bütün gelişim alanları birbirleri ile etkileşim içerisinde. Her hangi bir alanda meydana gelen değişiklik diğer alanlarda da bir takım farklılaşmalar meydana getirir. Bu anlamda ergenlik döneminde fiziksel, bilişsel, psiko-sosyal, dini ve ahlaki gelişimde meydana gelen farklılıklar aşağıda belirtilen başlıklar halinde ele alınmıştır.

1.1.1 Ergenlikte Fiziksel Gelişim

Ergenlik fiziksel anlamda çocuk bedeninden bir yetişkin bedenine dönüşmeyi ifade etmekte ve bu dönem erinlikle başlamaktadır. Çocukluk dönemi sonlarına doğru bireyin hormon ve salgı bezleri aktif çalışmaya başlar ve bu durum çocukta hızlı bir şekilde büyüme ve gelişmeye yol açar. Ergenlik başlangıcında yaşanan erinlik (buluş), cinsel olgunlaşmanın yaşandığı ve ergenin fizyolojik değişimlere maruz kaldığı bir geçiş dönemidir (Santrock, 2019: 354-355; Yavuzer, 2017b: 262).

Erinlik, gelişimsel açıdan kritik bir dönem olarak tanımlanmaktadır. Buna göre eğer bu dönemde büyüme atılımı herhangi bir nedenden ötürü durur veya yavaşlarsa kemik gelişimi, boy uzunluğu veya kilo normalin altında kalabilir. Bundan ötürü de erinlik döneminde beslenme, ruh ve beden sağlığı ayrıca önem kazanmaktadır (Poyraz, 2017: 82).

İlk gençlik yıllarını kapsayan ergenlik döneminin başlangıç yaşında ve döneme özgü özelliklerin ortaya çıkmasında, cinsiyetler arasında farklılıklar olduğu gibi bireysel farklılıklardan da söz edilmektedir. Ergenliğe kızlar erkeklere nazaran 1-2 yıl daha erken girmekte, büyüme ve cinsel olgunlaşmalarını da erkeklere göre 1-2 yıl daha erken tamamlamaktadırlar (Yörükoğlu, 2016: 33; Arı, 2010: 110,111; Bilgin, 2003: 63). Erken ergenlik dönemi konusunda yapılan bir araştırmada, bu dönemdeki öğrencilerin büyük bir kısmı (%67), fiziksel büyüme ile ilgili konularda endişeli olduğunu belirtmiştir. Bu konuda kızların erkeklerden daha endişeli olduğu da tespit edilmiştir (Sayıl vd., 2002: 159).

Ergenliğe geç ya da erken adım atmanın gencin psiko-sosyal gelişimi üzerinde farklı etkiler yaratabileceğinden bahsedilmektedir. Erkekler açısından erken gelişmenin geç

gelişmeden daha avantajlı olabileceği belirtilirken kızlar açısından durumun beden imgesiyle ilişkili olarak değişebileceği, geç gelişen kızların daha uzun ve ince olması nedeniyle ergenliğin geç kalmasından memnun olabileceği düşünülmektedir. Konuyla ilgili yapılan araştırmalar genel olarak değerlendirildiğinde de erken ergenliğe giren kızların birtakım risk faktörlerine daha açık olduğu tespit edilmiştir (Santrock, 2019: 356).

Ergenlik döneminde hormonal sistemin etkisiyle cinsel olgunlaşma doğrultusunda belirgin değişiklikler yaşanır. Bu süreçte, üreme organlarının gelişimini ifade eden birincil cinsiyet özellikleri ve cinsel olgunluğun gözle görülebilen özelliklerini kapsayan cinsiyete özgü görünümü kazandıran ikincil cinsiyet özellikleri kazanılmaktadır (Üzbe Atalay, 2019: 70; Poyraz, 2017: 87-89)

Cinsel uyanışın gerçekleştiği bu dönemde gencin meraklarını doğru kaynaklardan elde edeceği bilgiler ile gidermesi önemlidir. Akran grupları içerisinde öğrenilen eksik ve yanlış bilgiler ergenin cinsel gelişimine zarar verebilir. Öte yandan cinsellik konusunda ergenin cinsel gelişimini olumsuz etkileyecek birçok zararlı internet sitelerinden de bahsetmek mümkündür (Yavuzer, 2015: 106) Bu nedenle, ergenlik döneminde bireyin cinsellik konusundaki meraklarının sağlıklı bir şekilde giderilmesinde, aile ve okul dayanışma halinde olmalıdır. Cinsellik ile ilgili doğru kaynaklardan destek alması yolunda okul ve aile ergene rehberlik etmelidir.

Fiziksel gelişim açısından ergenlik, farklılaşmanın hızlı bir biçimde yaşandığı dönemdir. Bu anlamda, artan kilolarına, sivilcelerine, bedeninin cinsel gelişimine ayak uydurmakta güçlük çekebilecek olan ergen için oldukça zorlu bir süreçtir. Ergen kendisinde gördüğü bu değişime adapte olmaya çalışırken aslında bir nevi uyum problemleri yaşar. Metabolizmasının ve iskelet sisteminin hızlı değişimine bağlı olarak ergenin hareketlerindeki denge ve eşgüdüm bozulmakta, birtakım koordinasyon güçlükleri yaşanmaktadır (Ersanlı, 2016: 83-84; Kulaksızoğlu, 2017: 42). Bunda, bedendeki değişimin bütün organlarda aynı anda meydana gelmemesi yani gelişimin nöbetleşe gerçekleşmesi de etkindir. Bu anlamda eller ve ayaklar, ergende hızla büyüyen organlara örnek gösterilebilir (Yörükoğlu, 2016: 33).

Ergen kendisinde meydana gelen fiziksel değişimlere karşı oldukça hassastır ve ergen benmerkezciliğinin etkisiyle çevresindeki insanların kendisiyle ilgilendiğini düşünür. On sekiz yaşında bir kız ergen bu durumunu şu şekilde ifade etmektedir: “Ergenliğe girerken en büyük sorunum sivilcelerimdi. Aynaya bakma korkusu yaşadığımı söyleyebilirim. Yüzümdeki o kırmızılıkları görmek büyük hayal kırıklığı yaratıyordu. İnsanların bana baktığını ve

yüzümdeki sivilcelerden öğrendiğini düşünüyordum” (Yavuzer, 2015: 85). Ergen kendisinde ortaya çıkan veya çıkmayan durumları aynı cins akranlarını gözlemleyerek sürekli karşılaştırmaya gider (Arı, 2010: 111).

Değişimin farkında olan ergen için taşıdığı fiziksel özellikler onun grup içindeki yerini ve arkadaşlık ilişkilerini etkileyen birer unsur olabilir (Yavuzer, 2017b: 265). Fiziksel özelliklerin kiloya ve boya dayalı durumları beden görünümü ve beden imgesi üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Bireyde görülen özelliklerin yaşlılarınca ad takılarak kullanılması, bu kullanımın yaşlıları arasında yerleşmesi bireyin kimlik duygusu üzerinde etkili olur. Bu takma adlar bireyin arkadaş gruplarından uzaklaşmasına sebep olabileceği gibi, takma adının kendi benliğinde bir yer edinmesiyle ona sağladığı konumdan memnun kalıp bunu arkadaş grupları içinde ayrıcalık gören bireylerden de bahsetmek mümkündür (Yörüköglü, 2016: 37).

1.1.2. Ergenlikte Bilişsel Gelişim

Biliş, insanların dünyayı anlamalarını ve öğrenmelerini içeren zihinsel eylemler olarak tanımlanmakta ve yaklaşık olarak, günlük dilde kullandığımız düşünme kavramına karşılık gelmektedir (Kandemir, 2019: 83). Gelişim örüntüsü içinde önemli bir paya sahip olan bilişsel gelişim ise bireyin dil, düşünce ve zekasında meydana gelen değişiklikleri kapsamaktadır (Santrock, 2019: 15).

Ergenlik döneminde bilişsel işlemlerin merkezi olan beynin gelişimi devam etmektedir. Akıl yürütme, karar verme ve öz kontrol ile ilgili olan beynin ön lobu yetişkinliğe kadar gelişmektedir. Ergenlerin yaptığı etkinlik sayısına bağlı olarak da beyinlerindeki nöron bağlantıları kuvvetlenmektedir (Santrock, 2019: 356-357). Beyinde meydana gelen yapısal değişikliklere bağlı olarak bilişsel fonksiyonlarda da birtakım değişiklikler yaşanmaktadır.

İnsanın dünyayı anlamlandırırken ve bilgiyi yapılandırırken ne tür bir bilişsel süreci kullandığını açıklayan birçok kuram vardır. Bunlar içinde en öne çıkanlardan biri Jean Piaget'nin kuramıdır. Piaget kuramında bilişsel gelişimi, beynin ve sinir sisteminin olgunlaşmasına ve bireyin çevreye uyum sağlama çabasına bağlı olarak açıklamaktadır. Bu süreçte insan, oluşturduğu bilişsel yapılar olan şemalar aracılığıyla dünyayı anlayarak çevresine uyum sağlamak ve bilişsel açıdan dengeyi yakalamaya çalışmaktadır (Ergin 2017: 106-110). Bu süreçte bilişsel gelişimin dört ana evrede gerçekleştiğini savunan Piaget, ergenlik dönemine karşılık gelen son evreyi “soyut işlemler dönemi” şeklinde tanımlamaktadır (Bacanlı, 2019: 95; Santrock, 2019: 370)

Soyut işlemler döneminde ergenler düşüncelerini yalnızca somut yaşantılara dayandırmakla sınırlı kalmazlar. Soyut düşünme becerisi geliştikçe birey, karşılaştığı olaylara farklı açılardan bakabilmekte, tüm ihtimalleri değerlendirebilmekte, analiz, sentez, tümevarım, tündengelim, genelleme ve hipotezler kurma gibi zihinsel işlemleri yapabilmektedir (Ersanlı: 2016: 120).

Soyut düşünme evresindeki birey, olayları farklı açılardan ele alıp değerlendirebilir, dünya görüşü ve problem çözme konusundaki düşünceleri değişime açıktır (Arı, 2010: 112). Daha ayrıntılı düşünebildiği gibi herhangi bir sorunla karşılaştığında, aynı anda birden fazla değişken hakkında değerlendirmelerde de bulunulabilmektedir. Bu düşünce yapısı, yeni bilgiler ve şemalar eklenip örgütlendikçe gelişmeye devam eder (Ergin 2017: 122).

Ergenin soyut düşünebilmesinin bir diğer göstergesi de düşünce hakkında düşünebilmesidir (Santrock, 2019: 370). Genç, kendisini dini inancı ve düşünceleri konusunda gözden geçirmekte; daha önce öğrenmiş olduğu ilkeleri yeniden ele alma ihtiyacı hissederek üzerinde düşünebilmektedir (Peker, 2013: 172). Bu anlamda, ergenlik döneminde karşılaşılan diğer bir bilişsel özellik, eleştirel düşünme yeteneğindeki gelişmedir. Bu dönemde bilgi işleme hızının ve kapasitesinin artması, böylece zihnin diğer faaliyetler için kısmen serbest kalması, artan bilgi ve bilgi bileşimleri kurma kapasitesi, bilgi edinme ve kullanma stratejilerindeki çeşitlilik ve artış, eleştirel düşünceye yol açan zihinsel değişimlerdir. Ancak bunun da her ergende aynı oranda geliştiğini söylemek güçtür. Okuma yazma ve matematik becerileri gibi temel beceriler bakımından gelişmemiş olan gençlerde eleştirel düşünme yeteneği de gelişemeyecektir (Santrock, 2019: 373). Soyut düşünmeye paralel olarak ortaya çıkan tenkitçi-eleştirel eğilim zaman zaman dini şüpheye de sebep olabilmektedir (Bahadır, 2015: 318).

Zihinsel aktivitelerini etkin kullanabilen gençlerin bilişsel gelişim alanındaki bu yetkinliği, psiko-sosyal gelişimlerine de etki etmektedir. Zeki olmak, başarılar kazanmak ergende benlik saygısını desteklemekte ve öz güvenini arttırmaktadır. Böyle ergenlerin ise arkadaş grupları tarafından kabullenilme ve beğenilme oranı daha yüksektir (Yörükoğlu, 2016: 51).

Ergenlik, herkesin geçirdiği bir gelişim dönemi olmasına karşın bireysel farklılıklardan dolayı, her ergen aynı özellikleri taşımayabilir. Nitekim birçok ergen somut düşünce aşamasında kalmakta ve henüz soyut düşünceye sahip olamamaktadır. (Santrock, 2019: 371; Ergin, 2017: 122). Ayrıca bireyin soyut düşünme yeteneğine genetik yatkınlığı yoksa, birey bu dönemde bu özellikleri kazanamayacaktır (Çelen, 2011: 43). Soyut düşünmeye erişmek sadece

yaş ile ilgili bir durum olmayıp bireyin zekası, kültürel çevresi, ailesinin sosyoekonomik düzeyi gibi faktörler de bu düşünce gelişimi üzerinde etkilidir (Aktaran; Kulaksızoğlu, 2017: 138; Ersanlı: 2016: 121).

Ergenin farklı açılardan düşünebilme özelliği onda düşünce esnekliği meydana getirir. Hayali dünyaları kavrayabilir, içinde bulunduğu hayatta karşı karşıya kaldığı durumlar, gelenek ve görenekler, toplumsal kurallar üzerinde yeni tutumlar meydana getirebilir (Yavuzer, 2017b: 266, 267).

1.1.3. Ergenlikte Psiko-Sosyal Gelişim

İnsan biyolojik yapısının, psikolojik ve toplumsal çevresinin etkisi altında olan bir varlık olduğu için, bunlar arasında denge kurabilmesi önemlidir (Avcı, 2006: 40). Ergenlikte fiziksel ve bilişsel gelişime paralel olarak gencin duygu ve düşüncelerinin yanı sıra toplumsal ilişkileri de şekillenmektedir. Bu dönem, ergenin kimliğini şekillendirmesi ve bağımsızlığını kazanmasının yanı sıra sosyal üretkenliğini de elde etmesiyle tamamlanır (Derman, 2008: 19).

Bireyin duygu, tutum ve davranışlarının kalıplaşmış ve alışkanlık haline gelmiş bütününe kişilik adı verilir (Yörükoğlu, 2016: 81). Süreklilik ve tutarlılık arzeden anlamlı ve dinamik duygu, düşünce ve davranış özellikleri olarak kişilik, bireye özgüdür ve onu diğerlerinden ayırt etmektedir (Ersanlı: 2016: 210). Hayatın ilk yıllarında temelleri atılan kişiliğin oluşumu uzun bir zaman alır. Kişiliğin asıl hatları altı yaşında ortaya çıkarken son şekline ise ergenliğin sonlarında kavuşur (Yörükoğlu, 2016: 81).

Kişilik gelişimi üzerine öne çıkan iki kuram bulunmaktadır. Bunlardan ilki psikanalitik yaklaşımın öncüsü olan Sigmund Freud'dur. Freud psikoseksüel gelişim kuramı çerçevesinde kişilik gelişimini beş dönem içerisinde, birbirinden bağımsız ama birbiri ardınca gelen evreler olarak ve ergenlikle sona erecek şekilde ele almıştır. Kurama göre birey bir evrede kazanamadığı özelliği diğer evrelerde de kazanamamaktadır (Yapıcı ve Yapıcı: 2010: 68). Sonra gelen evreler bir öncekilerin üzerine inşa edilmektedir. Kişiliğin olması gerektiği şekilde gelişebilmesini sağlamak için bireyin her evrede ihtiyaçlarının giderilmesi önemlidir. Aksi takdirde bağımlılık veya saplantılı tutumlar ortaya çıkmakta, bu ise ilerleyen zamanlarda anormal davranışlara neden olabilmektedir (Karahana ve Sardoğan, 2012: 23-24).

Freud'un kişilik gelişimini açıkladığı psikoseksüel gelişim evrelerinin son ikisi "gizil (latent) evre" ve "genital evre"lerdir. Latent evrenin yaş aralıkları 6-12 yaş olarak belirlenmiştir. Ergenliğe girişle birlikte bu evre geride kalır ve genital evrenin özellikleri görülmeye başlanır.

Genital evre, ergenlik özelliklerinin görüldüğü dönemdir ve 12-18 yaş aralığını kapsamaktadır. Erkek ve kızlarda bu evreye girme yaşı farklılık gösterir (Ersanlı: 2016: 219-222). Bu dönemin yaklaşık olarak ergenlik dönemini içerdiği ama döneme giriş için kesin bir yaş belirtmenin pek mümkün olmadığı da dile getirelen bir husustur (Yapıcı ve Yapıcı: 2010: 71). Genital dönemde, daha önceki dönemlerde kazanılması gereken kişilik özelliklerini edinmiş olan genç, yetişkin kişiliğine sahip olmak bakımından daha avantajlıdır (Can, 2003: 118).

Bu dönemde hormonlarda meydana gelen gelişmelere paralel olarak cinsiyet özellikleri kazanılmakta ve cinsel enerji genital organlarda toplanarak cinsel dürtüler yeniden ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle bireyin ilgisi hem kendisine hem de karşı cinsten olanlara yönelmektedir. Karşı cinsten biriyle duygusal bir ilişki yaşama isteği de bu dönemde belirginleşmektedir (Karahan ve Sardoğan, 2012: 25).

Genital dönemde bireyde anne baba bağımlılığından uzaklaşma görülür. Grup faaliyetlerinde yer alma, sosyalleşme, meslek seçimine yönelik düşünceler içinde olma bireyin bu evrede göstermiş olduğu eğilimlerdir (Arı, 2010: 116). Genital dönemi sağlıklı bir şekilde tamamlayan bireyde kimlik bütünlüğü meydana gelir (Apaydın, 2018: 83).

Benlik oluşuma dair hala etkinliğini koruyan en önemli kuramlardan bir diğeri Erikson'un psiko-sosyal gelişim kuramıdır. Erikson'a göre insan davranışlarının temel güdüsü sosyalleşme isteğidir ve gelişimsel değişim yaşam boyu devam eden sekiz dönem çerçevesinde açıklanmıştır. Her dönemin kendine özgü bir gelişimsel görevi ve çözümlenmesi gereken bir krizi vardır. Bu krizler yaşanırken bireyin hem potansiyeli genişleyebilir hem de kırılganlığı artabilir. Önemli olan krizlerin başarıyla atlatılabilmesidir. Ergenlik dönemi, kimlik kazanmaya karşı rol karmaşası ihtimalinin belirlediği beşinci evreye karşılık gelmektedir. Ergenler bu süreçte, kim olduklarını ve yaşamlarında ne yöne gidecekleri hakkında birtakım kararlar vermek zorundadır. Bunu başaramazlarsa kimlik karmaşası yaşayacaklardır (Santrock, 2019: 23)

Erikson'a göre çocuklukta güven duygusu ile yetişkin özerkliği arasındaki boşluğu ifade eden psiko-sosyal moratoryum, ergenin kimlik arayışına yardımcı olur. Farklı kimlikleri deneme imkanı bulan ergenler tutarsız düşünce davranışlar sergilerken aslında bir karar vermeye çalışmaktadır. Bu arayışlar, onun nereye ait olduğunu anlama çabasıdır ve sonuçta istenmeyen roller atılarak kimlik krizi aşılanacaktır. Ergenler kimlik karmaşası yaşarken iki farklı yol izleyebilir. Buna göre, kimlik arayışı içindeki ergen ya aile ve arkadaş çevrelerinden

uzaklaşacaktır ya da akranlarının dünyasında dahil olarak kalabalık içinde kimliğini kaybedecektir (Santrock, 2019: 384).

Psiko-sosyal gelişim kuramına göre kişilik gelişiminde, toplum ve kültür etkisi göze çarpar. Çocuğun yakınlık oluşturduğu bireyler ve yakınlık biçimleri oldukça önemlidir. Freud kişilik gelişiminde insan hayatının ilk yılları üzerinde yoğunlaşmışken Erikson kişilik gelişimini gençlik, yetişkinlik, yaşlılık dönemlerini de kuşatacak şekilde genişleterek ele almıştır (Ersanlı, 2016: 226-227). Erikson, Freud'un aksine, herhangi bir gelişim evresinde olumsuz bir yaşantı söz konusu olsa bile bireyin burada saplanıp kalacağını iddia etmemektedir. Sorunlar, daha zor olmakla birlikte, bir üst gelişim basamağında da çözümlenebilir (Yapıcı ve Yapıcı: 2010: 75).

Erikson'a göre genç olana kadar birey değişebilme potansiyeli taşımaktadır. Ancak bu değişimin sağlanabilmesi için uygun partnerlere ihtiyaç vardır. Bilişsel ve çevresel değişikliklere ayak uydurmasıyla bireyin kimlik arayışı arasında da önemli bir bağ vardır. Ergenlikte kazanılan kimlik, bireyde sonraki kimlikler için bir temel oluşturur. Bu dönemde birey başarılı bir şekilde kimliğini kazanabilir, kimlik konusunda ertelemeye gidebilir ya da başarısız bir kimlik ile yola devam edebilir (Çelen, 2011: 86-92). Bu anlamda, ergenlik döneminde özellikle de kimlik şekillenirken dikkatli olmak ve doğru kararlar alabilmek oldukça önemlidir.

Ergenin kimlik kazanma sürecinde kendine sorduğu ilk soru "Ben kimim?"dir. Ergen, cevaba ulaşırken bebekliğinin ilk yıllarında kazandığı güvene dayalı sosyal ilişkilerin çok önemli etkisi olacak ve bu şekilde kendisine bir kimlik kazanma yoluna girecektir (Arı, 2010: 116,117).

1.1.4. Ergenlikte Dini ve Ahlaki Gelişim

Çocukluk dönemi geride bırakılırken ergende bedensel ve ruhsal uyanışlarla değişimler gözlenir. Ergen için bu uyanışlar hayatı anlamlandırma ve geleceği sorgulama açısından onu ciddi bir şekilde etkilemektedir. Bu durum çocuk olarak tanımlanamayan ergen için artık yeni bir ben veya kişiliğin oluşumuna işaret etmektedir. Bu zamana kadarki elde ettiği bütün bilgi ve deneyim içerikli kazanımlarının hepsini gözden geçirir, değerlendirir, üzerinde düşünür. Bunlar yapılırken yeni gelişmeler dikkate alınır. O artık çocuk değildir, değerlendirmelerinde bu durum etkili olmaktadır. Birey için artık kendi hayatının kontrolünü elinde tutabilmek kendi hakkında kararlar alabilmek önemli bir istektir lakin tüm bu değişim sürecinde duygu ve

düşünceler, idealler gibi henüz bazı şeyler tam anlamıyla bireyde dengeye kavuşmamıştır (Yavuz, 2013: 145, 146).

Ergen, kimlik arayışının önemli bir parçası olarak, neden bu dünyaya geldiğini, tanrının gerçekten var olup olmadığını, neye inanması gerektiğini ve benzerini sorgulayarak bunların mantıklı birer cevabını bulmak ister. Ergenlerin bu şekilde düşünebilmesi onda soyut düşünebilme yeteneğinin gelişmesi ile olmaktadır (Santrock, 2019: 387-388). Bu anlamda ergenlik, dini uyanış ve bilinçlenme dönemi olarak tanımlanabilir. Dini konular üzerinde daha derinlemesine düşünmeye başlayan genç, manevi gerçekleri anlamak ve inancını mantıklı bir temele oturtmak ister. Bu sürecin sonucunda bazı ergenlerde fikirsel anlamda tatminsizlik, çatışma ya da derin şüpheler oluşabilir. Bu şüpheli tavır aynı zamanda ergenin kimlik belirsizliği sürecine karşı geliştirmiş olduğu tepkinin de bir ürünüdür (Hökelekli, 2013: 111).

Dini şüphenin oluşmasında farklı sebepler söz konusu olabilir. Bunda, soyut düşünmeye paralel olarak ortaya çıkan tenkitçi-eleştirel eğilimin etkisi olabileceği gibi inancın özveri isteyen birtakım ödevlerini yerine getirmek konusundaki isteksizliğin, dini suçluluk duygusunun, bilgisizliğin ya da yanlış bilgilendirmenin veya içinde bulunulan sosyokültürel çevrenin etkisi olabilmektedir (Bahadır, 2015: 318-312). Ergenin farklı inançlar hakkında bilgi sahibi olması da bir diğer neden olabilir. Genç, karşılaştığı farklı inançlardan ötürü kendi inancının güvenilirliği noktasında şüphe içerisine düşebilir ya da inancını gözden geçirme ihtiyacını hissedebilir (Peker, 2013: 172).

Birçok çeşidi olan şüpheliğin, imana ilişkin araştırma sürecinde kısmen faydasından söz edilmekle birlikte uzun süreli, gerilime neden olan, iman bakımından güveni ve amele yönelmeyi sekteye uğratan şüphelerin aşılabilmesi önemlidir. Çünkü bu tür duyguların yoğunlaşması hem bireyin psikolojisini bozabilecek hem de imanını sarsabilecek bir etki yaratabilir (Yaran, 2012: 63).

Ergenler için dini inanç, kimlik oluşturma sürecinde bir dünya görüşü oluşturmalarına ve hayatı anlamlandırmalarına dayanak olması bakımından ilgi çekicidir. Bunun yanı sıra yaşadıkları ahlaki çatışmaların yarattığı suçluluk duygularıyla başa çıkmalarına da katkı sağlar. Ancak diğer taraftan dinin koyduğu kurallar, özellikle de bu dönemde öne çıkan cinsellik ve bağımsızlık konusundaki güdülerin tatminini kısıtlamaktadır. Bazı gençler ise ibadetleri ve dini merasimleri can sıkıcı bulabilmekte veya daha az önem vermektedirler (Hökelekli, 2013: 111).

Bazı araştırma sonuçlarına göre ergenlik dönemi, ilerleyen gelişim dönemlerine kıyasla dindarlık eğiliminin daha az olduğu bir evredir. Voltan ve arkadaşları tarafından yapılan bir

araştırmada, 16 yaşından itibaren tüm yaş gruplarında, kendisini "dindar" olarak adlandıranların oranı, yaşa paralel bir artış göstermiştir. Benzer şekilde, "Din ile az ilgili" olanların oranı 16-18 yaş grubundakilerde %58 iken, bu oran 51-65 yaş grubunda %26'ya düşmüştür (Voltan Acar vd., 1996: 48). Benzer şekilde Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından gerçekleştirilen Türkiye’de Dini Hayat Araştırması’nda da “oldukça dindar” olduğunu ifade edenlerin oranı 18-24 yaş aralığındakilerde %14,5 iken bu oran 65 yaş ve üstünde %28,3 olmaktadır. Aynı şekilde, “ne dindarım ne değilim” ile “dindar değilim” diyenlerin oranı da 18-24 yaş aralığındakilerde daha yüksek çıkmıştır (DİB, 2014: 240).

Ergenliğin son dönemlerinde ergen ilk zamanlarına göre daha olgundur. Yavaş yavaş kendisi ve çevresi ile olan ilişkisinde bir denge söz konusudur. Ergenin dini konulardaki şüphesi yerini dini inançlarındaki kararlılıklara bırakmaktadır. Ergen dini konulardaki şüphelerine cevap ararken okuduğu kitaplar, arkadaşlarının dini tutum ve davranışları, arkadaşlar arasında dini konularda yapılan tartışmalar ve benzeri gibi birçok faktörün etkisi altında kalabilir. Bu gibi faktörlerin ergenin alacağı inanç kararlarında, onun dini düşünce ve tutumlarında yönlendirici bir rolü bulunmaktadır (Peker, 2013: 174,175).

Ergenlik dönemi psiko-sosyal gelişimi içinde karşımıza çıkan bir diğer gelişimsel özellik, ahlaki gelişimdir. Ahlaki gelişim dindar bir topluluk içinde yetişmiş ve bu doğrultuda eğitim almış bireylerde daha ziyade inanç gelişimi içinde ve ona paralel olarak ortaya çıkmaktadır. Bunun dışında çeşitli kuramlar, ahlaki gelişimi bilişsel, duygusal ve sosyal gelişimin bir ürünü olarak ayrıca ele alabilmektedir.

Ahlaki gelişime ilişkin olarak, gelişim teorilerinin her biri farklı söylemler geliştirmiştir. Ahlaki gelişim denilince en çok sözü edilen kuramlardan biri Kohlberg tarafından geliştirilen ahlak kuramıdır. Kohlberg kuramında ahlaki gelişimini tanımlayan üç temel düzey ve altı aşamadan bahsetmektedir. Bu üç temel düzey gelenek öncesi, geleneksel düzey ve gelenek ötesi şeklinde isimlendirilmektedir. Kohlberg'in ahlak kuramında yaş tek başında bir belirleyici etken olmayıp, bir yetişkin kendisinden yaşça küçük birisinden daha alt düzey bir ahlak seviyesinde olabilir. Bu anlamda özellikle ergenlik dönemi ve öncesindeki gelişimin hangi şartlar altında gerçekleştiği, bireyin sahip olduğu ahlak düzeyi üzerinde etkili olmaktadır. “Geleneksel Düzey”in “İyi Çocuk Olma Evresi” niyetlerin, dışarıdaki ilgilerin, empatinin dikkate alındığı evre olarak, ergen bireyin içinde bulunduğu bilişsel ve duygusal özelliklerle uyum göstermektedir. Öte yandan bakıldığında “Gelenek Sonrası Düzey”de birey vicdanını kontrol eder, herhangi bir otoriteye bağımlı kalmadan kendi özerk ahlak ilkelerini ortaya koyabilir.

Kohlberg açısından “Gelenek Sonrası Düzey”e erişme yaşı on dört olarak ifade ediliyorsa da bu düzeye ulaşamayan yetişkinler olduğu da görülmüştür (Ersanlı, 2016: 280-284)

Ahlak gelişime ilişkin ortaya konan diğer görüşler, kuramcılarının davranışı açıklarken temel aldıkları bakış açısıyla alakalıdır. Bilişsel gelişim kuramcılarının göre, ahlak gelişiminde yaş etkilidir. Bilişsel olgunlaşma davranışların ahlakiliğini algılayabilme ve seçebilme açısından önemlidir. Davranışçı yaklaşım açısından bakıldığında, ahlak yargıları ödül ve ceza sistemine aktarılır. Ödül, doğru ve yapılması uygun olan davranışları temsil ederken ceza da bunun tersini ifade etmektedir. Psikanalitik kuramda, fallik dönemde kişiliğin üç bileşeninden biri olan ve toplumsal normların içselleştirildiği süperegoğun gelişimi öne çıkar ve artık birey eylemlerini gerçekleştirirken, öğrendiği ahlaki yargıları hesaba katmaktadır (Yavuzer, 2017b: 117). Erikson'un kuramında ise girişimciliğe karşı suçluluk evresine denk gelen altı yaş çocuğunda vicdanın oluştuğu düşüncesi Freud'un düşüncesi ile ortaktır. Vicdan artık ahlaki yargılamalar noktasında söz sahibi olmaya başlamaktadır (Ersanlı, 2016: 275).

Ergenin psikolojik açıdan yaşadığı değişiklikler, duygusal anlamda hissettikleri, ahlaki gelişim sürecinde onu yalnız bırakmaz. Gelişen vicdan duygusu ahlaki gelişimi noktasında onu sarıp sarmalayan bir etken olarak yerini alacaktır. Vicdan dediğimiz kavram aslında ahlaki açıdan davranışları yargılayan bir iç kontrol gücüdür. Çocuklukta daha ilkel kalan vicdan, ergenlikle birlikte birey için daha etkili hale gelir. Ergen için adalet önemli bir ilkedir. Genç çevresinde olan biteni kendi süzgecinden geçirir ve gördüğü ahlaki olmayan davranışlara karşı eleştirel bir tavır sergileyebilir. Büyüklerinde gördüğü eksikliklerin karşısında durabilir. Ergenin arkadaşlarıyla tartıştığı dini konular ve onların dini tutum ve davranışları, azalan aile etkisi de hesaba katıldığında, ergen üzerinde fazlasıyla etki bırakacak unsurlardır (Peker, 2013: 173-175).

Dışarıya baktığında değişen ve farklılaşan sayısız ortamda farklı roller gören ve kendi kimliği konusunda bir arayış içerisinde olan ergen, toplumun değerleri ile, kendi değerleri arasında bir karmaşa yaşayabilir (Hökelekli, 2013: 45) Birey yaşadığı sıkıntılı süreçleri yine aynı sıkıntıları yaşayan arkadaş gruplarıyla konuşur. Tartışma ortamlarında bulunarak arkadaşlarının da etkisiyle bu şekilde hayatı tanımaya ve anlamlandırmaya başlar. Akranlar bu anlamda bir ergenin sosyalleşmesinde en önemli çevredir. Arkadaş çevresinin değerleri artık ergen için ailesinin görüşlerine karşı çıktığı noktada öncelikli hale gelmektedir (Kulaksızoğlu, 2017: 87).

1.2. Ergenlikte Akran İlişkileri

İnsanın bir arkadaşına olan ihtiyacı, sosyalleşme isteğine paralel olarak yaşamının ilk yıllarına kadar götürülebilir. Çocuk için arkadaşlık oldukça önemli bir tecrübeydir. Çocuklar arkadaşlarıyla zaman geçirerek bir süre sonra grubun neyi istediğini hangi davranışı onayladığını öğrenmiş olur. 6 yaş ile birlikte çocuklar grup oyunlarını daha fazla oynamaya başlar. Arkadaş seçiminde ise yakın çevreden kendisine denk olacak şekilde aynı cinsten arkadaşlar seçmeye dikkat ederler. Çocukluktaki arkadaş seçimindeki kriterler zamanla değişir ve kişilik özellikleri bu konuda daha etkili olmaya başlar. Okula başlayan çocuk artık başka çocuklarla da iletişim halinde olur ve onlarla daha çok vakit geçirmeye başlar. Bireysel oyunlar artık çocuk için gruba birlikte oynanan oyunlara dönüşmüştür. Arkadaş grubu çocuk için aile ve öğretmenden daha çok ilgi gördüğü bir alan haline alır (Yavuzer, 2017a: 177-179).

Arkadaşlık ilişkilerinin çocukluk dönemindeki önemi ergenlikle beraber daha da artar. Çocukluk ve ergenliğin ilk zamanları, aynı cins ve küçük gruplar halindeki arkadaşlıklarla geçirilir ve arkadaşlıklar kalıcı değildir. Olgunlaşan ergenlerde arkadaşlık ilişkilerinin niteliğinde bu anlamda birtakım farklılıklar meydana gelir. Zamanla gençlerin birçoğunda arkadaşlık ilişkilerinde kalıcılık ve devamlılık görülebilir (Yavuzer, 2015: 146).

Ergenlikteki arkadaşlık ilişkileri karşı cinsle arkadaşlık ilişkilerine kayar. Bu durum kültürel farklılıklar gösterebilir. Aynı kültür içinde de zaman içinde değişime uğrayabilir. Kız erkek karma okulların artışının, televizyon yayınları gibi etkenlerin ülkemizde karşı cinsle olan arkadaşlığı erken yaşlara çektiği söylenebilir (Hökelekli, 2013: 46-47).

Ergenin kendisinde meydana gelen fiziksel değişiklikleri, yaşadığı duyguları paylaşabilmek için arkadaşlara ihtiyacı vardır. Arkadaşlıklar ergenin kendini tanıması ve diğerlerini anlaması için oldukça önemli bir işlev görür (Kulaksızoğlu, 2017: 87). Birçok ergen açısından akran grupları, farklı değerler ve roller içerisinde yaşama dahil olarak özerkleşmelerini sağlarken diğer yandan psiko-sosyal bir destek ağı sağlamaktadır. Arkadaş grubu ilişkileri ergenin kendini tanımlamasına yardım eder, ergen bu sayede grubun etkisinde kendi sosyal tarzını oluşturur. Arkadaş gruplarına yönelmenin sebepleri arasında gencin kendi seçimlerini, görüşlerini, tutum ve eylemlerini onlara onaylatma isteği de vardır (Hökelekli, 2013: 46).

Genç arkadaşlarıyla büyüklerinden daha çok vakit geçirmekte ve onlarla daha çok anlaşıldığını düşünmektedir. (Yavuzer, 2015: 144). Bir grup tarafından kabul edilen ve onaylanan birey, aidiyet hissini daha güçlü biçimde yaşamakta ve güven duygusu gelişmektedir. Bir diğer ifadeyle akran grubu, toplumsal onay alma yeridir. (Yavuzer, 2015:

147). Ergen, ebeveyni ile otoriteye dayalı bir ilişki içindeyken akranları ile ilişkisinde eşitlikçi bir tutum söz konusudur (Ersanlı, 2016: 161). Grup üyeleri arasında eşitlikçi bir düzenin varlığı herkese düşüncesini rahat bir şekilde ifade etme kolaylığı sağlar. Akran grupları içinde baskı ve otorite söz konusu olduğunda ise ifade özgürlüğü desteklenen bir durum olmaktan çıkmaktadır (Kulaksızoğlu, 2017: 90).

Grubun benimsenmiş kurallarına sıkı sıkıya bağlılık göstermesi gencin grup içinde var olabilme çabasının bir sonucudur (Ersanlı, 2016: 160). Kümeye bağlı kalmak benliğini tamamlama çabasıdır. Küme içinde pasif kalan gençlerin varlığı kadar liderlik özelliği ön planda olan ve bu özelliği ile gruba yön veren gençlerden de bahsedilebilir. (Yörükoğlu, 2016: 73).

Arkadaş grubu ile kazanılan tecrübeler, aileden edinilen sosyal tutum ve davranışlarda birtakım değişiklikler meydana getirebilir (Yavuzer, 2017a: 179). Gruba aidiyet ve uyum, ergen için o denli önemlidir ki grubun uygun gördüğü fiziksel görünümünü kendisi üzerinde uygulayabilir, giyimi ile grup aidiyetini belirtmek isteyebilir (Yavuzer, 2015: 147). Grubun ne grubu olduğu çeşitlilik gösterse de gruba ait olmak, o grubun bir üyesi olmak, ergen için oldukça önemlidir. Onlar tarafından kabul görmemek ergeni duygusal anlamda olumsuz etkileyecek bir durumdur. (Kulaksızoğlu, 2017: 97).

Çocuklukta döneminde arkadaşlık ilişkileri kurma bakımından yaşanan olumsuzluklar ergenlik döneminde gencin arkadaş topluluğuna katılması noktasında bir dezavantaj oluşturabilir. Böylesi bir durumda gencin bir arkadaş ortamına dahil olması hemen mümkün olmamaktadır (Yörükoğlu, 2016: 69-70). Oysa ergenlikte sosyal ilişkilerin yer aldığı grup yaşantıları, ergenin yalnızlık duygusu yaşamaması açısından önemlidir. Bir grup ilişkisi ile sosyalleşmeyi başaramamak gençlerde hırçınlığa ya da kendi kabuğuna çekilmeye neden olabilir (Ersanlı, 2016: 161).

Sağlıklı arkadaş kümeleri genç için bağımsızlık kazanmasına yardımcı bir sosyalleşme alanıdır. Arkadaşları arasında kimlik kaybı değil kimlik pekiştirmesi gerçekleşir. Arkadaşları onu etkilediği gibi zamanla kendisi etkileyen konumda olabilir. Küme değişikliğine gidebilir, kendisi bir arkadaş topluluğu oluşturabilir (Yörükoğlu, 2016: 75).

Sağlıklı arkadaş grupları içerisinde olmayan ergenler için çeşitli tehlikeler söz konusu olabilir. Bu gençler art niyetli kişi ya da kuruluşlarca zarar görebilir (Ersanlı, 2016:161). Grup içindeki liderin saldırganca tutumlar sergilemesi, suç işleme potansiyelinin yüksek olması gibi

olumsuz özellikleri grubun diğer üyelerinde de suç işlemeye yönelik davranışlara sebep olabilir (Kulaksızoğlu, 2017: 90).

Anne ve baba ile olan ilişkiler akranlarla olan bağı etkilemektedir. Ailesinden değerli olduğu duygusunu alamayan bir ergen, ailesinden değer gören ve sağlıklı ilişkileri olan ergenlere göre daha çok grup onayına gereksinim duyar, ailesinden göremediği ilgiyi dışarda bulmak ister. Böyle bir durum ergenin bir çetede yer edinerek ve zararlı davranışlar içerisinde olmasına kadar uzanabilir (Yavuzer, 2015: 147).

Arkadaş kümesinin etkisi altında kalan bir genç yapmadığı şeyleri onlar istiyor diye yapabilir. Bu durum gencin kendi üst benliğine rağmen gencin kümenin üst benliği ile hareket etmesi olarak görülebilir. Gruptan farklı düşünen bir genç gruba karşı gelme noktasında zorluklar yaşayabilir (Yörükoğlu, 2016: 72-73). Ergenlerde zararlı alışkanlıklara başlama yaşı, sigara için 13, bali-tiner, alkol ve esrar için 14 yaş civarındadır (Şen, 2011: 95). Zararlı alışkanlıkların genelde arkadaş çevresi tarafından, tek kullanımdan bir şey olmaz, düşüncesiyle başlayıp bağımlılığa dönüştüğü varsayıldığında, bu dönemde ergenin dışarıdan gelen müdahalelere, özellikle de akran çevresinden gelen seslerin etkisi altında kalmaya ne kadar müsait bir durumda olduğu görülür.

Genç arkadaşlarının eleştirilmesini istemez, onlara söylenenleri kendisine söylenmiş gibi hisseder. Bu tutum, eleştirilen arkadaşlarından uzak kalmasını sağlamak bir yana, onlara daha da bağıllık göstermesiyle karşılık bulabilir (Ersanlı, 2016: 162). Ebeveyn ile ergen arasında çıkan anlaşmazlıklara, ergenin anne-babanın değerlerine göre değil de akranlarının değerlerine göre hareket etme isteği sebep gösterilebilir (Yavuzer, 2015: 145). Gençlerden arkadaş ortamlarından kopmalarını istemek yerine sağlıklı faydalı davranışlar içerisinde bulunabilecekleri çeşitli faaliyetlere onları yönlendirmek güzel sonuçlar verebilir. Gençler gönüllü olarak toplumsal faaliyetlerde sorumluluk alabilir (Yörükoğlu, 2016: 76). Sosyal bir varlık olan insan için çocuklukta olduğu kadar ergenlikte de arkadaş ortamının bir ihtiyaç olduğu unutulmamalı, arkadaş ortamı düşman gibi görülmemelidir (Abalı, 2012: 128).

Akranlar birçok konuda ergen için önemli bir referans noktası olmakla birlikte, birey önemli konularda ebeveyninin rehberliğini talep etmektedir. Anne-baba, tutum ve davranışlarıyla çocuklarına rol model olarak ergenin aradığı örnekligi ailesinde görmesini sağlamalıdır (Kulaksızoğlu, 2017: 96-98).

Arkadaşlıkla ilgili kültürümüzün bir parçası olan atasözlerine bakıldığında, bireylerin yaşamlarını şekillendirmesi açısından önemli mesajlar içerdikleri görülür. “Arkadaşını söyle,

kim olduğunu söyleyeyim”, “Kişi arkadaşından bellidir” atasözleri, bir kimsenin nasıl biri olduğunun arkadaşına bakılarak anlaşılabilceğine işaret etmektedir. “Kır atın yanında duran ya huyundan ya suyundan” ve “Üzüm üzüme baka baka kararır” atasözleri de arkadaşlık eden bireylerin birbirlerinin karakterlerini etkilemesi hakkında mesajlar içermektedir. (TDK).

Ergenlik dönemindeki bireylerin etkili ve kaliteli bir eğitimle, bir öğretmen rehberliğinde bu süreci sorunsuz bir biçimde aşabilmesi ve olumsuzluklardan en az biçimde etkilenmesi mümkündür. Oysa yapılan bir araştırmada, öğretmen başına düşen 14 öğrenci hesaplaması şöyle dursun, ergenlerin %73,1'inin okullarındaki rehber öğretmeniyle bile özel bir görüşmede bulunmadığı tespit edilmiştir (Şen, 2011:92). Bu durumda, ergenlerin akran gruplarının etkisine ne kadar açık olduğu ortadadır.

1.3. İslam Dini Açısından Ergenlik Dönemi

İslam dininde, ergenlik yani buluğ ile çocukluk dönemi arkada bırakılır ve bu süreçte birey ehliyet açısından yetişkin bir insan olma özelliğini kazanır (Bardakoğlu, 1992: 413). Bu nedenle buluğ çağına giren kişi, sahip olduğu hak ve sorumlulukları açısından bir yetişkinden farklı görülmez (Gündüz, 2003: 54). Buluğ ile bedenen ve ruhen belli bir olgunluğa erişen birey eda (fiil) ehliyetini kazanmış kabul edilir. Bu anlamda birey dini, içtimai ve hukuki düzenin sağladığı haklardan faydalanma ve sorumluluk sahibi olma yönünden tam bir ehliyet sahibidir (Bardakoğlu, 1992: 414). Çocukluk evresinde yaşama hazırlanan birey buluğ çağı ile kendisine, çevresine ve Allah'a (c.c.) karşı görev ve sorumluluklarının gerçek şuuruna ulaşır (Gündüz, 2002: 170).

İslam'ın genç ile yetişkin bireye hak ve sorumluluklar açısından aynı bakıyor olması, gencin yetişkinliğe hazırlanmasında güdüleyici bir etken olmaktadır. Kimlik oluşumu ile ilgili problemler yaşamadan kısa zamanda gencin kimliğini bulabilmesi açısından bu tutum oldukça önemlidir (Gündüz, 2003: 54-55).

Literatüre bakıldığında, gençlik dönemi ile ergenliğin birbiri yerine kullanılabilen kavramlar olduğu görülmektedir. Yörükoğlu gençlik dönemini “çocuklukla erişkinlik arasında yer alan, gelişme, ruhsal olgunlaşma ve yaşama hazırlık dönemi” olarak tanımlamıştır (Yörükoğlu, 2016: 13). Ergenliği “çocuklukla yetişkinlik arasında kalan bir ara dönem” olarak açıklayan Kulaksızoğlu ise gençlik kelimesinin ergenlik yerine de kullanılabilceğini ifade etmiştir (Kulaksızoğlu, 2017: 32). Bu anlamda konumuz kapsamında yer alan ortaöğretim dönemi öğrencilerini “genç” olarak tanımlamak ve İslami kaynaklara göre konuyu bu ifade

çerçevesinde ele almak mümkündür. Çünkü konuyla ilgili literatürde de daha ziyade bu kavram kullanılmaktadır (Erdem ve Şahin, 2019; Ay, 2019)

Kur'an'ın ifadesiyle gençlik dönemi, insan hayatının çocukluk gibi dışa bağımlı olduğu ve birçok beceriye sahip olmak bakımından yetersiz kaldığı bir güçsüzlük evresinden sonra gelen gücü temsil etmektedir. Bu dönemi takip eden yaşlılık ise yine başlangıçtaki güçsüzlüğe dönüş olarak tanımlanmaktadır (Kur'an, 30: 54). Bu anlamda gençlik dönemi iki zayıflık dönemi arasında kalan ve bireyin kimliğini inşa sürecinde geleceğe dönük yatırımların önem ve hız kazandığı bir evredir (Şenat, 2019: 93).

Kur'an'da gençlik dönemiyle ilgili ayetlerin bütünü göz önünde bulundurulduğunda soyut düşünme ve akli muhakemenin uyandığı bu dönemde gençlerin toplumsal olaylara ilgisinin arttığı belirtilmektedir. Ayetlerde ayrıca haya ve iffet duygusunun ön plana çıkması gereken bu dönemde, güçlükler karşısında gençlerin cesur ve mücadeleci bir karaktere sahip olması konusunda da öğütler yer almaktadır (Özdemir ve Kavak, 2014: 1217-1221).

Gençler açısından Kur'an'ın yol göstericiliği hem bireysel hem de toplumsal anlamda aşırılıklardan uzak ölçülü bir hayata yönlendirirken, Kur'an'ın mesajlarından uzak yetişen gençlerin ise hem kendilerine hem içinde buldukları topluma çeşitli zararları verebilmesi mümkündür. Gençliğin Kur'an'ın mesajlarını iyi anlaması, içerisinde anlatılan genç şahsiyetlerden kendilerine dersler çıkararak bu şahsiyetleri hayatlarında örnek alması oldukça önemlidir (Güler, 2020: 112-113). Bu modeller aracılığıyla gençlerde ahlak bilinci, sağlam bir inanç ve olumlu davranışlar geliştirilebilir. Onların inançlarında samimi ve tutarlı olmaları, yaşamlarında daha disiplinli ve özverili çalışmaları, zamanı etkin kullanma alışkanlığı kazanmaları, pozitif düşünceler ve olumlu davranışlar geliştirmeleri Hz. Yusuf gibi iffetli, Hz. Davut gibi cesur olmayı idealize etmeleri ile mümkündür (Öztürk, 2019).

Kur'an'da gençlere örnek olarak gösterilebilecek birçok karakter yer almaktadır. Bunlar arasında en çok Hz. İbrahim, Hz. Yusuf, Hz. Musa, Hz. Meryem ve Ashab-ı Kehf zikredilmektedir (Karaalp, 2019). Bunlar içinde, gençlik dönemindeki dini uyanışın sembolü olan Hz. İbrahim'in kıssası oldukça önemli dersler içerir. Enam suresinin ilgili ayetlerinde Hz. İbrahim'im üzerinden doğru bir akletme ile tevhid inancına ulaşım süreci şu şekilde anlatılmaktadır: “Gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü, Rabbim budur, dedi. Yıldız batınca, batanları sevmem, dedi. Ay'ı doğarken görünce, Rabbim budur, dedi. O da batınca, Rabbim bana doğru yolu göstermezse elbette yoldan sapan topluluklardan olurum, dedi. Güneşi doğarken görünce de, Rabbim budur, zira bu daha büyük, dedi. O da batınca, dedi

ki: Ey kavmim! Ben sizin (Allah'a) ortak koştüğünüz şeylerden uzağım. Ben hanif olarak yüzümü gökleri ve yeri yoktan yaratan Allah'a çevirdim ve ben müşriklerden değilim.” (Kur'an, 6:76-79). Hz. İbrahim üzerinden anlatılan bu durum, günümüz gençlerinde de inanca yönelik sorgulamalarda görülebilir. Bu noktada bireyin tevhid inancı noktasında sağlıklı cevaplara ulaşabilmesi oldukça önemlidir.

Meryem suresinde, Hz. İbrahim ve babası arasında geçen bir diğer diyalog, gençlerin inancını savunması konusunda değerli bir örnektir. Baba ile oğul arasındaki karşılıklı konuşma şu şekilde gelişmiştir: “Bir zaman o babasına dedi ki: Babacığım! Duymayan, görmeyen ve sana hiçbir fayda sağlamayan bir şeye niçin taparsın? Babacığım! Hakikaten sana gelmeyen bir ilim bana geldi. Öyle ise bana uy ki, seni düz yola çıkarayım. Babacığım! Şeytana kulluk etme! Çünkü şeytan, çok merhametli olan Allah'a asi oldu. Babacığım! Allah tarafından sana azap dokunup da şeytanın yakını olmandan korkuyorum. (Babası:) Ey İbrahim! dedi, sen benim tanrılarımın yüz mü çeviriyorsun? Eğer vazgeçmezsen andolsun seni taşlarım! Uzun bir zaman benden benden uzak dur! İbrahim: Selam sana (esen kal) dedi, Rabbimden senin için mağfiret dileyeceğim. Çünkü O bana karşı çok lütfkardır.” (Kur'an, 19: 42-47). Ayete bakıldığında, Hz. İbrahim'in babası ile olan iletişimdeki üslubundan, tevhid inancına davet ederken karşındakini düşünmeye sevk edecek sorularından hareketle birçok ders çıkarılabilmektedir.

Hız. İbrahim'in şahsında görüldüğü gibi gençlik döneminde insan, içinde bulunduğu inanç ve düşünceleri sorgulayabilmekte, yeniliklere ve değişimlere daha açık olabilmektedir. Hz. İbrahim kavmini tevhid inancına çağırırken onların gerçeği görebilmeleri veya konu üzerinde düşünebilmeleri için, onların anlayacağı şekilde farklı yöntemler geliştirmiştir. Buna rağmen yaşadığı toplum tarafından anlaşılmayan ve dışlanan Hz. İbrahim, çeşitli sıkıntılara göğüs gererek Allah'a tam bir teslimiyet içinde olmanın en güzel örneğini göstermiştir (Güler, 2020: 121).

Kur'an'da gençlere örnek gösterilebilecek kıssalardan bir diğeri, Habil ve Kabil kıssasıdır (Kur'an, 5: 27-30). Bu kıssanın örnekliliği hem olumlu hem de olumsuz figürleri barındırması itibarıyla önemlidir. Kıssa içerisinde, gençlik döneminin bir yandan Habil örneği üzerinden, Allah'a karşı tam bir teslimiyet ve kulluk ile nasıl güzelleştiğinden bahsedilirken öte yandan Kabil örneği üzerinden, kıskançlık gibi duygularla beraber nefsanî arzuların gençleri ne tür olumsuz tutum ve davranışlara sevk edebileceği gözler önüne serilmektedir. (Ay, 2003: 19). Bu kıssa aynı zamanda, Habil'in Kabil'in suçlamalarına karşı takındığı tavır üzerinden, batılın

karşısında gençlerin nasıl bir duruş sergilemesi gerektiğini göstermesi açısından da önemlidir (Güler, 2020: 117-118).

Kur'an'da yer alan diğer kıssalara bakıldığında da mesajların, özellikle de çevrelerinin olumsuz etkisine maruz kalması mümkün olan gençlere yönelik olduğu görülebilir. Ashab-ı Kehf örneğinde, hatalı tutum ve davranışlar karşısında hakkı savunmanın ve umudu diri tutmanın, Allah'ın yardımı ile karşılık bulacağı görülmektedir (Kur'an, 18: 9-15; Şenat, 2019: 101). Yine Kur'an'da yer alan Hz. Lokman'ın (a.s.) oğluna öğütleri değerlendirildiğinde, gençlere inanç esaslarını öğretirken önceliklerimizin hangi konular olduğu bizlere bildirilmektedir (Kur'an, 31: 13, 16-19).

Kur'an-ı Kerim'de gençlik dönemine atfedilen özel önemin Hz. Muhammed'in peygamberliği sürecinde somutlaştığını görmek mümkündür. Hz. Peygamber, İslam'ı yayma mücadelesinde idealist duygulara sahip gençlerin enerjisinden ve yeniliğe açık tavrından oldukça istifade etmiştir. Bu dönem Müslüman topluluğuna bakıldığında, her yaş grubundan insanın olduğu bilinmekle birlikte gençlerin çoğunlukta olduğu ve 10 yaşındaki Hz. Ali, 15 yaşındaki Zeyd b. Harise, 16 yaşındaki Abdullah b. Mesud gibi ergenlik çağında onun getirdiği dini kabul ederek yanında yer alan daha birçok gencin bulunduğu görülmektedir. Bu gençler İslam'ın yayılması için kimi zaman Erkam b. Ebi'l Erkam'da olduğu gibi evlerini bir eğitim merkezi olarak açmış, kimi zaman Üsame b. Zeyd örneğinde olduğu gibi orduya komutan olarak görevlendirilerek önemli sorumluluklar üstlenmiştir (Sarıçam, 2004: 338-342).

Hz. Muhammed, gençlerin eğitimi ile özel olarak ilgilenmiş ve Mescid-i Nebevi'nin yanına inşa edilen "suffe" içerisinde yetişen birçok genç, Hz. Peygamber'den aldıkları dini terbiye doğrultusunda İslam kültür ve medeniyetinin inşasında önemli roller üstlenmişlerdir. Bulduğu her fırsatta gençlere nasihat etmeyi de ihmal etmeyen Hz. Peygamber, gençlik dürtüleri doğrultusunda oluşan istek ve hevesleri konusunda onları incitmeden yol göstermiş, genç yaşlarına rağmen onlara önemli vazifeler vererek hem özgüven eksikliklerini gidermeye hem de toplumun onlara güvenini tesis etmeye çalışmış, onların geleceğin sorumluluğunu üstlenebilecek şekilde yetişmeleri için üstün bir çaba göstermiştir (Martı, 2019: 118-122).

İslam dini, gençleri olumlu tutum ve davranışlara yönlendirirken, arkadaşlık ilişkilerinin etkisini de göz ardı etmemektedir. Bir kul olarak insan yalnız olmadığı gibi diğer insanlara iyiliği emredip kötülüklerden sakındırmakla da mükelleftir. Bu anlamda bir görev, kişiyi arkadaşlık ilişkilerinde sorumluluk sahibi kılmakta; kendi davranışlarını düzenlemesi kadar, çevresindekileri de yönlendirmesini beklemektedir. Burada dikkat edilmesi gereken husus,

güçlü bir karaktere sahip olan gencin ancak böylesi bir tutum içinde olabileceğidir. Bu tür bir karaktere sahip olan gençler, arkadaşlarından gelebilecek olumsuz tesirlerden etkilenmeyecek ya da en azından asgari düzeyde etkilenecektir. Aksi takdirde gençlerin arkadaş grupları içinde asimile olması ve onların inanç konusundaki bakış açısından etkilenmesi kaçınılmaz olacaktır (Horozcu, 2019: 123-124). Bu konuda Hz. Peygamber'in iyi bir arkadaşı misk taşıyan kişiye benzetirken kötü arkadaşı körüğe üfleyen kişiye benzetmesi oldukça ilginç bir örnektir ve etkileşimin kaçınılmaz olduğunu vurgulamaktadır (Müslim, Birr: 146). Yine Hz. Peygamber, kişinin dostunun dini üzere olduğunu belirterek arkadaşlık edilen kişilere dikkat edilmesini istemiştir (Tirmizi, Zühd, 45).

İslam inancı açısından gençlik insana verilen büyük bir nimettir ve gerek bireyin kendisinden gerekse sosyal çevresinden kaynaklanabilecek tüm risk faktörlerine karşı en iyi şekilde yetiştirilmesi gerekir. Gencin bu dönemde elde ettiği kazanımlar tüm hayatında yönlendirici olabilir. Müslüman bir genç bu dönemdeki imkan ve nimetlerin kalıcı olmadığını bilinci ile kendisini yetiştirmeli ve inancının rehberliğinde tüm hayatını düzenlemelidir (Öztürk, 2019: 37). Ergenlik dönemi açısından akran gruplarının artan etkinliği ile birlikte arkadaşlık ilişkileri bu anlamda öne çıkan husulardan birisidir.

II. BÖLÜM

2. BULGULAR

Bu bölümde, araştırmanın alt problemlerine ve denencelerine göre toplanan bilgilerin istatistiksel analiz sonuçlarına yer verilmiştir. Öncelikle kişisel bilgilerin yer aldığı tablolara, ardından anket kapsamında sorulan sorulara ilişkin frekans tablolarına ve belirlenen değişkenler arasındaki ilişkileri gösteren karşılaştırma tablolarına yer verilmiştir.

2.1. Öğrencilerin Kişisel Bilgilerinin Dağılımı

2.1.1. Öğrencilerin Cinsiyet Türüne Göre Dağılımı

Tablo 2. Öğrencilerin Cinsiyet Dağılımı

Cinsiyet	N	%
Kız	234	50,6
Erkek	227	49,2
Cevapsız	1	0,2
Toplam	462	100,0

Araştırmada toplam 462 öğrencinin anketleri değerlendirmeye alınmıştır. Ankete katılan öğrencilerin 234'ü (%50,6) kız, 227'si (%49,2) erkektir. Araştırmadaki cinsiyet dağılımının dengeli olduğu görülmektedir.

2.1.2. Öğrencilerin Okul Türüne Göre Dağılımı

Tablo 3. Öğrencilerin Okul Türüne Göre Dağılımı

Okul Adı	N	%
Macit Zeren Fen Lisesi	113	24,5
Bülbül Hatun Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi	92	19,9
Torumtay Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	79	17,1
Şehit Ahmet Özsoy Anadolu İmam Hatip Lisesi	75	16,2
Amasya Sosyal Bilimler Lisesi	103	22,3
Toplam	462	100,0

Öğrencilerin okul türleri ve araştırmaya katılım sayılarına bakıldığında, %24,5'inin Macit Zeren Fen Lisesi, %19,9'unun Bülbül Hatun Kız Anadolu Lisesi, %17,1'inin Torumtay Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, %16,2'sinin Şehit Ahmet Özsoy Anadolu İmam Hatip Lisesi, %22,3'ünün Amasya Sosyal Bilimler Lisesi öğrencisi oldukları görülmektedir.

2.1.3. Öğrencilerin Sınıf Düzeylerine Göre Dağılımı

Tablo 4. Öğrencilerin Sınıf Düzeylerine Göre Dağılımı

Sınıf	N	%
9.Sınıf	119	25,8
10. Sınıf	110	23,8
11. Sınıf	112	24,2

12. Sınıf	121	26,2
Toplam	462	100,0

Öğrencilerin sınıf düzeylerine bakıldığında öğrencilerin %25,8'inin 9. sınıf, %23,8'inin 10. sınıf, %24,2'sinin 11. sınıf, %26,2'sinin 12. sınıf öğrencisi olduğu görülmektedir. Sınıf seviyesi dağılımlarının birbirlerine paralele olduğu söylenebilir.

2.1.4. Öğrencilerin Doğum Yıllarına Göre Dağılımı

Tablo 5. Öğrencilerin Doğum Yıllarına Göre Dağılımı

Doğum Yılı	N	%
1998	1	0,2
2000	8	1,7
2001	38	8,2
2002	80	17,3
2003	105	22,7
2004	69	14,9
2005	64	13,9
Cevapsız	97	21,0
Toplam	462	100,0

Öğrencilerin doğum yılları ile ilgili verdikleri cevaplara bakıldığında, %0,2'si 1998, %1,7'si 2000, %8,2'si 2001, %17,3'ü 2002, %22,7'si 2003, %14,9'u 2004, %13,9'u 2005 yılı doğumlu olduğunu belirtmiştir. Öğrencilerin %21'i doğum yılını belirtmemiştir. Elde edilen verilere bakıldığında araştırmada en çok 2001-2005 yılları arasında doğan öğrencilerin yoğunluk oluşturdukları söylenebilir.

2.1.5. Öğrencilerin Annesinin Hayatta Olma Durumuna Göre Dağılımı

Tablo 6. Öğrencilerin Annesinin Hayatta Olma Durumuna Göre Dağılımı

Annesinin Hayatta Olma Durumu	N	%
Sağ	459	99,4
Vefat Etmiş	2	0,4
Cevapsız	1	0,2
Toplam	462	100,0

Öğrencilerin anneleri ile ilgili verdikleri cevaplara bakıldığında, %99,4'ünün annesinin sağ olduğu görülmektedir.

2.1.6. Öğrencilerin Babasının Hayatta Olma Durumuna Göre Dağılımı

Tablo 7. Öğrencilerin Babasının Hayatta Olma Durumuna Göre Dağılımı

Babasının Hayatta Olma Durumu	N	%
Sağ	452	97,9
Vefat Etmiş	9	1,9
Cevapsız	1	0,2
Toplam	462	100,0

Öğrencilerin babaları ile ilgili verdikleri cevaplara bakıldığında, %97,9'ünün babasının sağ olduğu görülür.

2.1.7. Öğrencilerin Anne Baba Birliktelik Durumuna Göre Dağılımı

Tablo 8. Öğrencilerin Anne Baba Birliktelik Durumuna Göre Dağılımı

Anne Baba Birliktelik Durumu	N	%
Birlikte Yaşıyor	432	93,5
Boşanmış	18	3,9
Cevapsız	12	2,6
Toplam	462	100,0

Öğrencilerin anne ve babalarının birlikteliği ile ilgili verdikleri cevaplara bakıldığında, öğrencilerin %93,5'ü anne babasının birlikte yaşadığını, %3,9'u boşanmış olduğunu ifade etmiştir. %2,6'sı ise bu konuda cevap belirtmemiştir.

2.1.8. Öğrencilerin Anne Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı

Tablo 9. Öğrencilerin Anne Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı

Anne Öğrenim Durumu	N	%
İlkokul	116	35,9
Ortaokul	114	24,7
Lise	85	18,4
Üniversite	71	15,4
Lisansüstü	10	2,2
Diğer	12	2,6
Cevapsız	4	0,9
Toplam	462	100,0

Öğrencilerin annelerinin öğrenim durumları ile ilgili olarak verdikleri cevaplara bakıldığında, %35,9'u annesinin “ilkokul”, %24,7'si “ortaokul”, %18,4'ü “lise”, %15,4'ü “üniversite”, %2,2'si “lisansüstü” eğitim mezunu olduğunu ifade etmiştir. Öğrencilerin %0,9'u anne öğrenim durumu hakkında cevap belirtmemiştir. Anne öğrenim durumunda “diğer” seçeneğini işaretleyen öğrenciler, “açık öğretim, okuryazar olmamak, okula gitmemek” şeklinde açıklamalar yaparak anne öğrenim durumlarını belirtmişlerdir.

2.1.9. Öğrencilerin Baba Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı

Tablo 10. Öğrencilerin Baba Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı

Baba Öğrenim Durumu	N	%
İlkokul	96	20,8
Ortaokul	88	19,0
Lise	120	26,0
Üniversite	124	26,8
Lisansüstü	24	5,2
Diğer	6	1,3
Cevapsız	4	0,9
Toplam	462	100,0

Babasının eğitim durumuyla ilgili olarak öğrencilerin %20,8'i “ilkokul”, %19'u “ortaokul”, %26'sı “lise”, %26,8'si “üniversite”, %5,2'si “lisansüstü” seçeneğini işaretlemiştir. Öğrencilerin %0,9'u baba öğrenim durumu hakkında cevap belirtmemiştir. “Diğer” seçeneğini işaretleyen öğrenci anketlerinde “okuryazar olmamak, okula gitmemek, ön lisans” şeklinde cevapların verildiği görülmüştür.

2.1.10. Öğrencilerin Ailelerinin Aylık Ortalama Gelir Durumuna Göre Dağılımı

Tablo 11. Öğrencilerin Ailelerinin Aylık Ortalama Gelir Durumuna Göre Dağılımı

Aylık Ortalama Gelir	N	%
0-2.000 arası	96	20,8
2.000-6.000 arası	264	57,1
6.000 ve üzeri	83	18,0
Cevapsız	19	4,1
Toplam	462	100,0

Öğrencilerin %20,8'i ailelerinin aylık ortalama gelirlerinin 0-2.000 TL aralığında, %57,1'i 2.000-6.000 TL aralığında, %18'i 6.000 TL aralığında olduğunu ifade etmiştir. Öğrencilerin %4,1'i bu soruya cevap vermemiştir.

2.1.11. Öğrencilerin Yaşamlarının Çoğunu Geçirdikleri Yerleşim Yerlerine Göre Dağılımı

Tablo 12. Öğrencilerin Yaşamlarının Çoğunu Geçirdikleri Yerleşim Yerlerine Göre Dağılımı

Yerleşim Yeri	N	%
Köy	108	23,4
Belde	12	2,6
İlçe	59	12,8
İl	280	60,6
Cevapsız	3	0,6
Toplam	462	100,0

Öğrencilerin yaşamlarının çoğunu geçirdikleri yerleşim yerine göre dağılımına bakıldığında, %23,4'ünün "köy", %2,6'sının "belde", %12,8'inin "ilçe", %60,6'sının "il" cevabını verdiği görülmektedir. Öğrencilerin 3'ü bu soruyu cevapsız bırakmıştır.

2.1.12. Öğrencilerin Eğitim Süresince İkamet Ettiği Yerlere Göre Dağılımı

Tablo 13. Öğrencilerin Eğitim Süresince İkamet Ettiği Yerlere Göre Dağılımı

İkamet Yeri	N	%
Ailesiyle birlikte	358	77,5
Devlete ait bir yurttta	95	20,8
Özel bir yurttta	2	0,4
Bir akrabanın yanında	3	0,8
Cevapsız	2	0,4
Toplam	462	100,0

Öğrencilerin ikamet yerleri ile ilgili olarak verdikleri cevaplara bakıldığında, %77,5'i ailesinin yanında, %20,8'i devlet yurdunda, %0,4'ü özel bir yurttta, %0,8'i bir akrabasının yanında kaldığını belirtmiştir. Öğrencilerin 2'si bu soruyu cevapsız bırakmıştır.

2.2. Öğrencilerin Araştırmanın Konusuna Yönelik Yöneltilen Sorulara Verdikleri Cevapların Dağılımları

2.2.1. Öğrencilerin Ailelerinden Aldıkları Din Eğitimini Yeterli Bulma Durumuna Göre Dağılımı

Tablo 14. Öğrencilerin Ailelerinden Aldıkları Din Eğitimini Yeterli Bulma Durumuna Göre Dağılımı

Aileden Alınan Din Eğitimini Yeterliliği	N	%
Evet	367	79,4
Hayır	35	7,6

Kısmen	59	12,8
Cevapsız	1	0,2
Toplam	462	100,0

Tablo 14'e bakıldığında, öğrencilere yöneltilen "Ailenizden aldığınız din eğitimi yeterli buluyor musunuz?" sorusuna öğrencilerin %79,4'ünün "evet" cevabını vererek ailesinden aldığı din eğitimi yeterli bulduğu %7,6'sının ise "hayır" cevabını vererek ailesinden aldığı din eğitimi yeterli bulmadığı görülmüştür. Öğrencilerin %12,8'i ise "kısmen" şeklinde görüşünü ifade etmiştir. 1 öğrenci ise bu konuda cevap belirtmemiştir.

2.2.2. Öğrencilerin Okulda Verilen Din Eğitimi ve Öğretimini Yeterli Bulma Durumuna Göre Dağılımı

Tablo 15. Öğrencilerin Okulda Verilen Din Eğitimi ve Öğretimini Yeterli Bulma Durumuna Göre Dağılımı

Okulda Verilen Din Eğitimi ve Öğretiminin Verimliliği	N	%
Evet	220	47,6
Hayır	127	27,5
Kısmen	114	24,7
Cevapsız	1	0,2
Toplam	462	100,0

Tablo 15'e bakıldığında öğrencilere yöneltilen "Bugüne kadar okullarda aldığınız din eğitimi ve öğretiminin verimli olduğunu düşünüyor musunuz?" sorusuna öğrencilerin %47,6'sı "evet" cevabını verirken, %27,5'i "hayır" cevabını vermiştir. %24,7'si ise kısmen şeklinde görüş bildirmiştir. 1 öğrenci bu konuda cevap belirtmemiştir. Buna göre ortaöğretim seviyesindeki öğrencilerin yarısından fazlası, okulda aldığı din eğitimi tam anlamıyla verimli bulmamaktadır.

2.2.3. Öğrencilerin DİB Tarafından Yürütülen Din Hizmetlerini Verimli Bulma Durumuna Göre Dağılımı

Tablo 16. Öğrencilerin DİB Tarafından Yürütülen Din Hizmetlerini Verimli Bulma Durumuna Göre Dağılımı

DİB Tarafından Yürütülen Din Hizmetlerini Verimliliği	N	%
Evet	220	47,6
Hayır	101	21,9
Kısmen	141	30,5
Toplam	462	100,0

Tablo 16'ya göre, öğrencilere yöneltilen “Diyaret İşleri Başkanlığı tarafından yürütülen din hizmetlerinin (camiler, Kur’an kursları ve benzeri sosyal ve kültürel içerikli din hizmetleri) verimli olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna öğrencilerin %47,6’sı “evet” cevabını verirken, %21,9’u “hayır” cevabını vermiştir. %30,5’i ise “kısmen” şeklinde görüşünü bildirmiştir. Buna göre, okuldan aldıkları din eğitimi hakkındaki görüşlerine paralel olarak öğrencilerin yarısından fazlası, DİB tarafından yürütülen din hizmetlerini de tam anlamıyla verimli bulmamaktadır.

2.2.4. Öğrencilerin Akran Gruplarıyla İlişkilerindeki Rollerini Tanımlama Durumuna Göre Dağılımı

Tablo 17. Öğrencilerin Akran Gruplarıyla İlişkilerindeki Rollerini Tanımlama Durumuna Göre Dağılımı

Öğrencilerin Akran Gruplarıyla İlişkilerindeki Roller	N	%
Genellikle ben etkinim ve onları ben yönlendiririm.	106	22,9

Söylemlerim zaman zaman etkili olur.	323	69,9
Ben etkin değilim, genellikle onlar beni yönlendirir.	28	6,1
Cevapsız	5	1,1
Toplam	462	100,0

Tablo 17'ye bakıldığında öğrencilere yöneltilen “Akran grubunuzla ilişkilerinizdeki rolünüzü nasıl tanımlarsınız?” sorusuna öğrencilerin %22,9’u “Genellikle ben etkinim ve onları ben yönlendiririm.” şeklinde cevap verirken, %69,9’u “Söylemlerim zaman zaman etkili olur.” şeklinde cevaplandırmıştır. %6,1’i ise “Ben etkin değilim, genellikle onlar beni yönlendirir.” şeklinde görüşünü ifade etmiştir. 5 öğrenci ise bu soruya cevap vermemiştir. Buna göre öğrencilerin çoğu akran grubu içerisinde etkiye açıktır ve zaman zaman da olsa söylemleri etkili olmaktadır.

2.2.5. Öğrencilerin Akranlarıyla Olan İlişkilerinin Yoğunluğunu Değerlendirme Durumuna Göre Dağılımı

Tablo 18. Öğrencilerin Akranlarıyla Olan İlişkilerinin Yoğunluğunu Değerlendirme Durumuna Göre Dağılımı

Akranlarla Olan İlişkilerin Yoğunluğu	N	%
Oldukça sık görüşüyoruz.	248	53,7
Zaman zaman görüşüyoruz.	167	36,1
Arkadaşlarıma çok az zaman ayırabiliyorum.	22	4,8
Diğer (belirtiniz)	21	4,5
Cevapsız	4	0,9
Toplam	462	100,0

Tablo 18'e bakıldığında öğrencilere yöneltilen “İçinde bulunduğunuz dönem itibarıyla akranlarınızla olan iletişiminizin yoğunluğunu nasıl değerlendirirsiniz?” sorusuna %53,7’si

“Oldukça sık görüşüyoruz.”, %36,1’i “Zaman zaman görüşüyoruz.” şeklinde cevap vermiştir. Öğrencilerin %4,8’i ise “Arkadaşlarıma çok az zaman ayırabiliyorum.” şeklinde yanıt vermiştir. Buna göre öğrencilerin arkadaşlarıyla iletişimi oldukça kuvvetlidir, denebilir.

Diğer şekilde ifade edenlerde ise sürekli birlikteyiz ya da hiç görüşmüyoruz şeklinde akranları ile ilişki yoğunluğunu belirtenler olmuştur.

2.2.6. Öğrencilerin Akranlarıyla Dini Konular Üzerine Konuşma Sıklığına Göre Dağılımı

Tablo 19. Öğrencilerin Akranlarıyla Dini Konular Üzerine Konuşma Sıklığına Göre Dağılımı

Akranlarla Dini Konular Üzerine Konuşma Sıklığı	N	%
Her zaman	39	8,4
Ara sıra	360	77,9
Hiçbir zaman	61	13,2
Cevapsız	2	0,4
Toplam	462	100,0

Tablo 19’a göre, öğrencilere yöneltilen “Akranlarınız ile dini konular üzerinde ne sıklıkla konuşuyorsunuz?” sorusuna öğrencilerin %8,4’ü “her zaman”, %77,9’u “ara sıra”, %13,4’ü “hiçbir zaman” şeklinde cevap vermiştir. 2 öğrenci ise bu konuda görüş bildirmemiştir. Buna göre öğrenciler çok sık olmamakla birlikte dini konular hakkında konuşmakta ve bu konular ilgi alanlarına girmektedir.

2.2.7. Akranlarıyla Dini Konular Üzerinde Konuşan Ergenlerin Daha Çok Hangi Konular Üzerinde Durdukları

Bir önceki soruda “Akranlarınız ile dini konular üzerinde ne sıklıkla konuşursunuz?” şeklinde yöneltilen soruya olumlu yönde cevap verenler için anketin yedinci sorusu hazırlanmış

ve bu tür konuşmalarda daha çok hangi konular üzerinde durulduğu sorulmuştur. Buna verilen cevaplar ise genellikle şu şekildedir:

Cinler ve benzeri hakkında konuşuyoruz. / Cuma namazı, camiiler, sünnet, dinler hakkında konuşuyoruz. / Yaşımız gereği ergenlik çağında dinle alakalı yapılması gereken şeyleri konuşuyoruz. / Ahiret hayatı, cennet, cehennem, melekler ve diğer evrenler hakkında konuşuyoruz. / Cennet-Cehennem ilişkisi, dini konuların delilleri, dini kavramlar, kıyamet alametleri hakkında konuşuyoruz. / Günah-Sevap hakkında konuşuyoruz. / Allah'ın varlığı, dünyaya geliş amacımız gibi konular üzerinde konuşuyoruz. / Allah'ın varlığını gösteren deliller ve diğer dinlerle kendi dinimizi karşılaştırma üzerine konuşuyoruz. / Çoğu arkadaşımın kafası dini konular hususunda karışık ve hepsi bir arayış içindeler. Onlarla evrenin oluşumu, yaratılışı, evrilme hakkında konuşuyoruz. Onlara dinimi savunuyorum. / Dinde doğru olarak kabul ettiğimiz ama tereddütümüz olan konularla ilgili konuşuruz. Günah, cennete gitme veya gidememe ve dini sorularımız üzerinde tartışıyoruz. / Çoğunlukla din kavramının gerçek değil, uydurma olduğu konusunda konuşuyoruz. / Başka dinler hakkında konuşuyoruz. / Kadın-Erkek adaleti, münafıklar hakkında konuşuyoruz. / Yaratılmamızın sebepleri, cennet-cehennem üzerinde konuşuyoruz. / Semai dinlerin ortaya çıkışı, dinlerin yalan olma ihtimali, Kur'an ve bilim arasındaki ilişki veya farklılıklar üzerine konuşuyoruz. / Genelde ibadetler hakkında konuşuyoruz. Ne kadar ibadet edip etmediğimizi konuşuyoruz. / Müslümanlığın ne kadar doğru bir şekilde günümüze gelmiş olabileceği üzerine sık sık konuşuyoruz. / Tanrının ve dinin varlığı üzerine konuşuyoruz. / Evren neden yaratıldı? Öldüğümüz zaman gittiğimiz yerde cennet-cehennem bizi nasıl bir hayat bekliyor? Biz bu dünyada ne ile imtihan ediliyoruz? Bu konular üzerinde konuşuyoruz. / Daha çok günlük hayatta karşımıza çıkan olay ve durumların dinle bağlantısını ve farklı görüşlerimizi konuşuyoruz. / İbadetler üzerine konuşuyoruz. / Yaratılış amacımızı kavrayamadığımız için bu konu üzerine fazlaca duruyoruz. Bunun yanı sıra ahiret hayatı ve dindeki bazı çelişkileri de konuşuyoruz. / Dinimizde kadın-erkek karşılaştırması üzerinde konuşuyoruz. / Kur'an'ın doğruluğu hakkında konuşuyoruz. / Gerçek bir Müslümanın neler yapması gerektiği veya ahiret inancı gibi konular üzerinde konuşuyoruz. / Namazlarımız hakkında genelde konuşuruz. /Kıyamet nasıl gerçekleşir? Hristiyanlık ve Yahudilik dini nasıldır? Bu tarz soruları tartışırız. / Ateistlik ve peygamberlerden bazıları hakkında tartışıyoruz. / Ölüm ve ahiret hakkında konuşuyoruz. / Devlet-Din ilişkisi hakkında konuşuyoruz. / İmanın şartlarının var olma sebepleri,

Tanrının varlığı ve yokluğu, Amellerin sebepleri, Sünnetlerin varlığı konuları hakkında konuşuyoruz. / Mezhepler, Allah'ın varlığı, günahlar ve sevaplar hakkında konuşuyoruz. / İnsanın yaratılıp yaratılmadığı ve evreninin anlamının olup olmadığı hakkında konuşuyoruz. / Din tarihi, dinin şekillenmesi hakkında konuşuyoruz. / Kur'an'ı Kerimde ki bazı ayetleri tartışıyoruz ve bu ayetlere bir de bilimin bakış açısından bakıyoruz. / İslam'da reform diyebileceğimiz yanlış olduğunu düşündüğümüz kısımları ve konuları konuşuyoruz. / Dinler felsefesi, dinler tarihi, çeşitli dini mezhepleri ve uygulamaları (ayinleri) günlük yaşama etkileri üzerine konuşuyoruz. / Cinsellik ve din, zina, helal-haram, alkol hakkında konuşuyoruz. / Sınıfımızdaki hafızlarla peygamberimizin sözlerini konuşuyoruz. Neyi doğru yapıp yapmadığımızı konuşuyoruz. / Hafızlık, Dini bayramlar hakkında konuşuyoruz. / Kur'an-ı Kerim hakkında konuşuyoruz. / Namaz, ayetler ve hadisler, mekruh olan davranışlar, insanların din hakkındaki tutumları, farklı dini görüşleri olan insanlar hakkında konuşuyoruz. / Kulluğumuzu ne kadar yapabildiğimizi, namaz kılıyor muyuz? Giyim kuşamımız tesettüre uygun mu? gibi konular hakkında konuşuyoruz. / Tesettür, günah-sevap, haram-helal gibi konular hakkında konuşuyoruz. / Günlük hayatta yaşadığımız olayların dinimize göre nasıl değerlendirilebileceği hakkında tartışmalar yaparız. / Farklı din ve mezhepler hakkında konuşuyoruz. / Hafızlık, Kur'an-ı Kerim'i unutmama, hafızlığımızı geliştirme ve namazdan, evlilikten, haramdan, helalden konuşuyoruz. / Hak ve hukuk üzerine konuşuyoruz genellikle. / İslam'ın yanlış öğretilip yanlış yaşanması, günah veya mekruh olan bir şeyin nedeninin araştırılmaması hakkında konuşuyoruz. / Hz. Muhammed'in hayatı ve yaşadığı olaylar, dinimizin gerekleri ve benim yapmam gerekenler hakkında konuşuyoruz.

Araştırmaya katılan öğrencilerin akranlarıyla konuştukları dini konular şu başlıklar altında özetlenebilir: Allah'ın varlığı ve delilleri, yaratılış amacı, evrenin oluşumu, ibadetler, ahiret hayatı, görünmeyen varlıklar, Hz. Muhammed ve diğer peygamberler, dini sorumluluklar, dini kavramlar, diğer dinler, ateistlik, cinsellik, tesettür, evlilik, zina ve zararlı alışkanlıklar.

2.2.8. Öğrencilerin Dini Tutum ve Davranışlarında Akranlarından Etkilenme Durumuna Göre Dağılımı

Tablo 20. Öğrencilerin Dini Tutum ve Davranışlarında Akranlarından Etkilenme Durumuna Göre Dağılımı

Dini Tutum ve Davranışlar Üzerinde Akranların Etkisi	N	%
Bu konuda arkadaşlarımdan olumlu yönde etkilendiğimi düşünüyorum.	156	33,8
Akranlarımdan bu konuda bana bir etkisi olmuyor.	273	59,1
Akranlarımdan bu konuda beni olumsuz etkilediğini düşünüyorum.	31	6,7
Cevapsız	2	0,4
Toplam	462	100,0

Tablo 20'ye bakıldığında, öğrencilere yöneltilen “Dini tutum ve davranışlarınız üzerinde akranlarınızın etkisi ne yönde olmaktadır?” sorusuna öğrencilerin %33,8'i olumlu yönde etkilendiği belirtirken %59,1'i akranlarının herhangi bir etkisinin olmadığını ifade etmiştir. Öğrencilerin %6,7'si ise akranlarından olumsuz etkilendiğini düşünmektedir. Buna göre öğrencilerin çoğunun dini tutum ve davranışları üzerinde akranlarının bir etkisi bulunmamakta, etkilenenler ise daha ziyade olumlu yönde etkilenmektedir.

2.2.9. Ergenlerin Dini Tutum ve Davranışları Bakımından Akranlarından Olumlu Ya da Olumsuz Etkilenme Durumları

Bir önceki soruda “Dini tutum ve davranışlarınız üzerinde akranlarınızın etkisi ne yönde olmaktadır? şeklinde yöneltilen soruya cevaben olumlu ya da olumsuz etkilendiğini belirtenler için bir sonraki soruda, bunu örneklendirmesi amacıyla açık uçlu bir soru hazırlanmış ve bu etkilerin neler olduğu sorulmuştur. Öğrencilerin vermiş oldukları cevaplar şu şekildedir.

Akranlarının dini tutum ve davranışları üzerinde olumlu etkisi olduğunu belirtenlerin verdiği cevaplar:

Herhangi bir namaz vaktinde namazı kılmamız için onlar beni teşvik edebiliyor veya ben onları teşvik edebiliyorum. / Olumlu olarak yazın evin yakınında bulunan kuran kursu varsa gideriz. / Cuma namazına çağırıyorlar. / Bazen evrende dinin amacını tartışırız. Kendimin sorgulayan bir varlık olduğumun farkına varırım ve bu iyi bir şey. / Günah işlememi engelliyorlar. / Öğle arasında arkadaşım ile birlikte abdest alıp öğlen namazını kılıyoruz. Aynı zamanda alt dönemdeki kardeşlerimize de örnek oluyoruz. / Ara ara namaz daveti alıyorum kılmama vesile oluyorlar. / Arkadaşlarım bana din ile ilgili güzel bilgiler verir. / Dinler hakkında beyin fırtınası yapmak iyi hissettiriyor çünkü eleştirdikçe var olduğunu hissediyorum. / Aslında (bir, bir buçuk yıldır) bir arkadaşım seçtiğim din hakkında sorgulama sürecine girmeme yardımcı oldu kendisi ateist olduğunu söylüyor yaptığım araştırmalar ve düşünce sürecim aslında bazı noktaları kafamda daha iyi anlamlandırmasına yardımcı oldu. İslamiyet'e önceden hiç bu pencereden –şuan ki değerlendirdiğim- bakmamıştım. İncim pekiştğini düşünüyorum. Şu yaşında bir kez daha inancımı ve bilgilerimi mantık süzgecinden geçirmek daha iyi oldu. / Bazı arkadaşlarım öğle arası hadi birlikte namaz kılalım daha sevap olur der. / Namaz kılan arkadaşlarımdan görüp ben de başlamıştım. Hatta hafta içi namazlarımı kılıyorum ama hafta sonu okul olmadığı için bende arkadaşlarımı görmediğim için kılmıyordum kılmıyorum. / Hafız arkadaşlarımdan olumlu yönde etkileniyorum örneğin makyaj yapmamın doğru bir şey olmadığını bana söylemeleri. / Kur'an'ı Kerim'i onlar çok güzel okuduğunda onlardan daha güzel okumak istiyorum. / Namazı tam anlamıyla kılmıyordum. Bu alışkanlığı kazanmaya başladım. / Akranlarımızla dinin ön gördüğü ibadetleri gerektiği gibi yerine getirmeye çalışıyoruz. / Olumlu etkileniyorum çünkü bildiğimiz veya yeni öğrendiğimiz bilgileri paylaşıyoruz. / Çevremde ki çoğu kişi dine düşkün emredilen ibadetleri yapıyor yeri geliyor çuvalladığım zamanda beni çevrem olumlu yönde etkiliyor geri eski halimi alıyorum. / Olumlu olarak arkadaşlarım beraber namaz kılalım oruç turalım diyor ve olumlu yönden etkileniyorum. / Öğle araları okulda abdest almak zor gelse de birbirimizi zorlayarak beraber abdestimizi alıp namaz kılıyoruz. / Namaz kılmaya teşvik, konuşurken dinimize uygun olmayan kelimelerin kullanmamaya dikkat etmek. / Arkadaşımın namazlarını kaçırmayıp daima kılması tesettürüne dikkat etmesi dini konularda kesin olması beni de olumlu etkiliyor. / Namaz konusunda çoğu zaman dünyalık işlere aldanıp sorumluluklarımı untabiliyorum. Arkadaşlarım namazımı kılıp kılmadığımı sorduğunda sorumluluğumu yerine getirdiğimi söylemek beni huzurlu bir birey yapıyor. Arkadaşlarımdan bu yönde olumlu etkilendiğim için mutluyum. / Olumlu çünkü onlar İslam'a göre uygun nasıl yaşanılır bana öğretiyorlar. / olumlu olarak

da dini konuda sohbet edebiliyoruz. Namazda aksamalarım olunca arkadaşlarım uyarır ve bende tekrar başladığım oldu. / Cami hocamızla sohbetlere katılıyoruz ve düzgünce sohbet ediyoruz dini anlamda. / Namaza arkadaşımın etkisiyle başladım. / Dinlerine tutkunlar bazı olaylarda doğru ise hemen cevaplar yanlış ise düzeltir. / Beraber camiye gideriz. / Her zaman iyi insan olma yönünde olumlu karşılıklar alırım. / Birbirimizi zararlı ve yanlış davranışlardan uzak tutarız. / Birlikte zararlı davranışların olumsuz olduğunu düşünürüz birimiz zararlı bir davranışa sürüklenirse hemen müdahale ederiz. / Olumlu olarak kötü söz söylemezler birbirimize karşı saygılı hoşgörülü ve ahlaklı davranırız. / Çok sağ olsunlar eskisinden çok daha fazla namaz kılıyorum. / Herkese saygı duyuyorum. Herkes kendi istediği şekilde inanıyor ve davranıyor Hristiyan arkadaşlarım da var ve o beni kiliseye ben onu camiye götürdüm.

Akranlarının dini tutum ve davranışları üzerinde olumsuz etkisi olduğunu belirtenlerin verdiği cevaplar:

Cumaya göndermiyorlar. / Namaz kılmaktan uzaklaştırıyorlar sordukları sorulara net cevap veremediğim için aklım karışıyor. / Namaz kılmayan arkadaşlarım beni kötü yollara sürüklüyor. / Akranlarımın argo kelimeleri beni olumsuz etkiler. / Arkadaşlarıma uymanın sebebi ailemin içinde söz hakkına sahip olamıyorum o yüzden arkadaş ortamı daha sıcak geldiği için onlar ne yaparsalar sizin de onlara ayak uydurmanız gerekiyor ondan dolayı arkadaşlarımızda dini konulara fazla yönelmedikleri için bizi de kötü etkiliyor. / Mesela arkadaşlarım arasında hiç namaz kılan yok. Ben kılmak istiyorum bir iki gün sonra tekrar bırakıyorum. Bir diğeri de sigara bırakmak istiyorum ama arkadaş ortamında çok sigara içtikleri için zor oluyor o yüzden kendimi yalnızlığa bırakıyorum. / Namaz kılmıyorlar beni de etkiliyor bende kılmıyorum arada cumaları kaçırıyorum. Onlar haram bir şeye başvurduklarında geri kalmıyorum. / Beni harama teşvik ediyorlar (alkol). / Gıybet etmek açısından olumsuz etkiliyor. / Baskı yapmaları. / İbadetlerimi yerine getirmek istediğimde beni bir şekilde engelliyorlar. / Onların pantolon giymesi ve tesettüre uymaması benim de onlar gibi olmamı sağlıyor özentilik gibi bir şey ve zina yapmaları. / Bundan birkaç yıl önce namazlarımı çok iyi kılarken yıllar geçtikçe aksamaya başladı bunun sebebi çevre. / Dedikodu yapmak. / Küfür.

Ergenlerin dini tutum ve davranışları (ibadetler) üzerinde akranlarının olumlu ya da olumsuz etkilerine yönelik verdikleri cevaplar incelendiğinde genel olarak şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Ergenler ibadet etme, tesettür, zararlı alışkanlık ve kötü davranışlardan uzak kalma, güzel ahlak sahibi olma açısından akranlarından olumlu yönde etkilenebilmektedir.

Ergenler sahip oldukları akran çevresinin olumsuz anlamda etkisinde kalarak ibadetlerinden uzaklaşabilmekte, zararlı alışkanlıklar edinebilmekte ve kötü davranışlarda bulunabilmektedir.

2.2.10. Öğrencilerin Arkadaş Seçiminde Dindarlığı Bir Kriter Olarak Benimseme Durumuna Göre Dağılımı

Tablo 21. Öğrencilerin Arkadaş Seçiminde Dindarlığı Bir Kriter Olarak Benimseme Durumuna Göre Dağılımı

Arkadaş Seçiminde Dindarlığın Bir Kriter Olması	N	%
Evet	139	30,1
Hayır	194	42,0
Kısmen	127	27,5
Cevapsız	2	0,4
Toplam	462	100,0

Tablo 21'e bakıldığında, öğrencilere yöneltilen "Akranlarınızın dini tutum ve davranışları, onlarla arkadaşlık ilişkisi kurmanızda belirleyici bir role sahip midir?" sorusuna öğrencilerin %30,1'i "evet", %42'si "hayır", %27,5'i "kısmen şeklinde cevap vermiştir. 2 öğrenci ise bu konuda görüş bildirmemiştir. Buna göre ortaöğretim dönemi öğrencilerinin yarısından fazlası, kısmen de olsa dini tutum ve davranışlarını göz önünde bulundurarak arkadaşlarını seçmektedir.

2.2.11. Öğrencilerin Dindarlık Algılarına Göre Dağılımı

Tablo 22. Öğrencilerin Dindarlık Algılarına Göre Dağılımı

Dindarlık Algısı	N	%
Çok Dindarım	35	7,6
Dindarım	345	74,7
Dine Karşı İlgisizim	76	16,5
Cevapsız	6	1,2
Toplam	462	100,0

Tablo 22’ye bakıldığında öğrencilere yöneltilen “İçinde bulunduğunuz gelişim dönemi itibarıyla kendinizi dindarlık açısından nasıl değerlendirirsiniz?” sorusuna öğrencilerin %7,6’sı “Çok dindarım.”, %74,7’si “Dindarım.”, %16,5’i ise “Dine karşı ilgisizim.” şeklinde cevap vermiştir. Öğrencilerden 6 tanesi ise bu soruya cevap vermemiştir. Buna göre ortaöğretim dönemi öğrencilerinin önemli bir çoğunluğunun dindarlık eğilimi bulunmaktadır.

2.2.12. Öğrencilerin Dini Tutum ve Davranışları Üzerinde Etkili Olduğunu Düşündükleri Faktörlerin Öncelik Sıralamasına Göre Dağılımı

Tablo 23. Öğrencilerin Dini Tutum ve Davranışları Üzerinde Etkili Olduklarını Düşündükleri Faktörlerin Öncelik Sıralamasına Göre Dağılımı

	1. Sıra		2. Sıra		3. Sıra		4. Sıra		5. Sıra		6. Sıra		7. Sıra	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Ailem	316	68,4	51	11,0	21	4,5	8	1,7	5	1,1	2	0,4	0	0,0
Kur’an Kursları	35	7,6	125	27,1	53	11,5	51	11,0	54	11,7	33	7,1	2	0,4
Kitaplar	25	5,4	81	17,5	125	27,1	82	17,7	41	8,9	12	2,6	1	0,6
Dernek ve Vakıflar	3	0,6	13	2,8	38	8,2	59	12,8	74	16,0	130	28,1	9	1,9

İnternet Ortamı	11	2,4	36	7,8	70	15,2	71	15,4	77	16,7	85	18,4	3	0,6
Arkadaşlarım	10	2,2	85	18,4	65	14,1	74	16,0	72	15,6	49	10,6	7	1,5
Diğer	6	1,3	3	0,6	8	1,7	2	0,4	2	0,4	6	1,3	49	10,6

Tablo 23'e bakıldığında, öğrencilere anketin 12. sorusu olarak yöneltilen "Aşağıda verilen maddeleri, sizin dini tutum ve davranışlarınız üzerinde en etkili olduğunu düşündüğünüzden başlayarak, öncelik sırasına göre 1, 2, 3, ... şeklinde sıralayınız" şeklindeki sorusuna öğrencilerin verdiği cevaplar şu şekilde özetlenebilir: Öncelik sırasına bakıldığında öğrencilerin %68,4'ü için aile, %7,6'sı için Kur'an kursları, %5,4'ü için kitaplar, %2,4'ü için internet ortamı, %2,2 için arkadaşları, %0,6 için dernek ve vakıflar, onların dini tutum ve davranışlarında etkili olması bakımından ilk sırada gelmektedir. 2. sıraya en çok yerleştirilen seçenek ise Kur'an kursları ve arkadaşlar olmuştur. Bu anlamda öncelikle aileden alınan eğitim gencin dini tutum ve davranışlarını şekillendirmekte, bunun yanı sıra, devam edilen bir dini eğitim kurumu varsa, onun ve arkadaşların etkisi öne çıkmaktadır.

Diğer seçeneğini işaretleyen öğrencilerin belirttikleri cevaplar "öğretmenler, okul faaliyetleri, araştırmalar ve din uzmanlarının görüşleri, Kur'an ve sünnet, televizyon programları, akıl" şeklindedir.

2.2.13. Öğrencilerin Akran İlişkilerinin Dini Tutum ve Davranışlar Üzerinde Meydana Getirdiği Etkiye Dair Düşünceleri

Anketimizin son sorusu olarak öğrencilere "Akranlarınızla olan iletişiminizin, size dini konularda nasıl etkilediğine yönelik olarak belirtmek istediğiniz başka düşünceleriniz ya da tecrübeleriniz varsa lütfen yazar mısınız?" sorusunu yöneltilmiştir. Verilen cevaplar şu şekildedir:

Benim bilmeyip arkadaşlarımın bildiği bazı konuları öğrenirim. / Biz akranlarımla dini çok sorguluyoruz bence ve bunu bir başkasına sorduğumuzda tatmin edici bir cevap almazsak kafamız karışıyor. Bu kafa karışıklığı ileride başka yönlere yönelmemize sebep olabileceğinden endişe ediyorum. / Dini konular hakkında konuştuğumca kafamdaki sorular artıyor. / Onların düşünceleri illa ki sorgulamama neden oluyor ama daha çok kendi araştırıp edindiğim bilgileri tercih ediyorum. / Deist veya ateist olan arkadaşlarım da var.

Bazen oturup inançlarımızı ve görüşlerimizi tartışıyoruz. Ara sıra ben de dini sorguluyorum fakat şimdiye kadar sorgulamakta ileri gitmedim. / Dini yarışmalarda öğretmenimiz önderliğinde hep birlikte toplanıp çalışmalar yapıyoruz. Buradaki kitaplardan öğrendiğimiz bilgiler ve öğretmenimizle tartışmalarımız da etkili oluyor. / Bazen pantolon yerine ferace giymem konusunda beni uyarmaları. / Arkadaş ortamı gerçekten çok önemli ki akranlarımızdan da etkileniriz ister istemez. Şükür ki arkadaşlarım bu konularda çok iyiler sabah namazına her ne kadar kovsam da kaldırıyorlar. / Arkadaşlarım gezmeye çıktıklarında ezan okunduğunda namaz kılmayanlar oluyor ve biz gezerken tek ben namaz kılmaya gidiyorum bazen de kılamıyorum. / Yeri geliyor olumlu etkiliyor yeri geliyor olumsuz. Olumsuz anlamda etkileyincedoğrusunu araştırmaya başladım. / Bazı konularda olumlu etkiliyorlar. Mesela namaz konusunda onlardan görerakduyarak olumlu şekilde etkileniyorum. / Olumsuz bir şey düşünüyorsa bende onun gibi düşünmeye başlıyorum. / Dini konularda birbirimizi destekliyoruz. / Din hakkında pek konuşmuyoruz. Bazen cumaları bile kaçıırıyoruz ve oruç tutmadığımızda oluyor. Arkadaşlarımla harama bulaştığımızda oluyor. / Arkadaşlarla tartışmak iyi oluyor din üzerine tecrübe ediyoruz. / Dini konu ne kadar tartışsak dostluğumuz o kadar güçleniyor. Benim onlarla dini konu konuşmam hem beni hem de onlara onları dinine daha çok bağıyor. / Benim dini konularda fikirlerin değişebiliyor ve bu beni olumlu etkiliyor.

Verilen cevaplar incelendiğinde öğrencilerin akranlarından, temel inanç konularından kılık kıyafete kadar birçok konuda olumlu ya da olumsuz manada etkilenebildikleri ve bu anlamda zaman zaman kararsızlıklar yaşadıkları görülmektedir.

2.3. Çeşitli Değişkenler Açısından Ortaöğretim Dönemi Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları Üzerinde Akranlarının Etkin Olup Olmama Durumlarının İncelenmesi

Bu başlık altında, anlamlı bir etki yaratacağı düşünülen bazı değişkenler bakımından istatistiksel karşılaştırmalar yapılarak elde edilen sonuçlar yorumlanmıştır.

2.3.1. Cinsiyete Göre Ortaöğretim Dönemi Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları Üzerinde Akranlarının Etkin Olup Olmama Durumunun Karşılaştırması

Tablo 24. Cinsiyete Göre Ortaöğretim Dönemi Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları Üzerinde Akranlarının Etkin Olup Olmama Durumunun Karşılaştırması

			Akranın Etkisi			Toplam
			Olumlu	Etkisiz	Olumsuz	
Cinsiyet	Kız	N	86	141	6	233
		%	%36,9	%60,5	%2,6	%100
	Erkek	N	70	132	24	226
		%	%31,0	%58,4	%10,6	%100
Toplam		N	156	273	30	459
		%	%34,0	%59,5	%6,5	%100

χ^2 : 12,634   sd: 2   p:0,002p<0,05   Anlamlı

Tabloda, “cinsiyet” değişkenine göre ortaöğretim gençlerinin dini tutum ve davranışları üzerinde akranlarının etkin olma durumu karşılaştırılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, bu iki değişken arasındaki dağılımın 0,05 düzeyinde anlamlı olduğu görülmüştür.

Yukarıdaki tabloya göre, kız öğrencilerin akranlarından, dini tutum ve davranışlar bakımından olumlu etkilenme oranı erkeklerden daha yüksektir. Akranlarının dini tutum ve davranışları üzerinde olumsuz etkisi olduğunu ifade eden erkek öğrencilerin sayısı da kızlardan daha fazladır. Buna göre “Ortaöğretim dönemi kız öğrencileri erkek öğrencilere göre, dini tutum ve davranışları bakımından akranlarından daha olumlu yönde etkilenmektedir” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır.

2.3.2. Okul Türüne Göre Ortaöğretim Dönemi Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları Üzerinde Akranlarının Etkin Olup Olmama Durumunun Karşılaştırması

Tablo 25. Okul Türüne Göre Ortaöğretim Dönemi Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları Üzerinde Akranlarının Etkin Olup Olmama Durumunun Karşılaştırması

			Akranın Etkisi			Toplam
			Olumlu	Etkisiz	Olumsuz	
Okul	Macit Zeren Fen Lisesi	N	12	98	3	113
		%	%10,6	%86,7	%2,7	%100
	Bülbül Hatun Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi	N	50	38	4	92
		%	%54,3	%41,3	%4,3	%100
	Torumtay Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	N	30	41	7	78
		%	%38,5	%52,6	%9,0	%100
	Şehit Ahmet Özsoy Anadolu İmam Hatip Lisesi	N	37	28	9	74
		%	%50,0	%37,8	%12,2	%100
	Amasya Sosyal Bilimler Lisesi	N	27	68	8	103
		%	%26,2	%66,0	%7,8	%100
	Toplam	N	156	273	31	460
		%	%33,9	%59,3	%6,7	%100

$\chi^2: 71,343$

sd: 8

p:0,000p<0,05

Anlamlı

Tabloda, “okul” değişkenine göre ortaöğretim gençlerinin dini tutum ve davranışları üzerinde akranlarının etkin olma durumu karşılaştırılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, bu iki değişken arasındaki dağılımın anlamlı olduğu görülmüştür.

Yukarıdaki tabloya göre, dini tutum ve davranışları konusunda akranlarından olumlu yönde etkilendiğini, daha ziyade imam hatip lisesi öğrencileri ile Torumtay Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesine devam eden öğrenciler düşünmektedir. Bu konuda akranlarının herhangi bir etkiye sahip olmadığını düşünen öğrencilerin oranı ise en yüksek Macit Zeren Fen Lisesinde çıkmıştır. Olumsuz etkilendiği ifade edenlerin oranının en yüksek çıktığı okul da Şehit Ahmet

Özsoy Anadolu İmam Hatip Lisesi olmuştur. Buna göre, “İmam hatip lisesinde öğrenim gören ortaöğretim dönemi öğrencileri diğer liselere göre, dini tutum ve davranışları bakımından akranlarından daha olumlu yönde etkilenmektedir.” şeklindeki hipotezimiz kısmen doğrulanmıştır. Bunda, imam hatip lisesinde okuyan öğrencilerin almış olduğu din eğitimi doğrultusunda, daha bilinçli olmaları, dini konular hakkında daha çok konuşmaları ve birbirlerini yönlendirme çabaları etkili olmuş olabilir. Erkek öğrencilerin eğitim gördüğü imam hatip lisesinde, olumsuz etkilenmenin daha yüksek oranda çıkmasında da dini açıdan uygun olmayan herhangi bir davranış gösterdiklerinde bunu daha bilinçli bir şekilde değerlendirerek pişmanlık duymalarının etkisi olabilir. Belki de diğer okullardaki öğrencilerin olumsuz olarak değerlendirmedikleri tutum ve davranışlar, bu gençlerde daha belirgin bir huzursuzluk yaratmaktadır.

2.3.3. Sınıf Düzeyine Göre Ortaöğretim Dönemi Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları Üzerinde Akranlarının Etkin Olup Olmama Durumunun Karşılaştırması

Tablo 26. Sınıf Düzeyine Göre Ortaöğretim Dönemi Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları Üzerinde Akranlarının Etkin Olup Olmama Durumunun Karşılaştırması

			Akranın Etkisi			Toplam	
			Olumlu	Etkisiz	Olumsuz		
Sınıf	9. Sınıf	N	39	75	4	118	
		%	%33,1	%63,6	%3,4	%100	
	10. Sınıf	N	31	70	8	109	
		%	%28,4	%64,2	%7,3	%100	
	11. Sınıf	N	45	57	10	112	
		%	%40,2	%50,9	%8,9	%100	
	12. Sınıf	N	41	71	9	121	
		%	%33,9	%58,7	%7,4	%100	
	Toplam		N	156	273	31	460

	%	%33,9	%59,3	%6,7	%100
--	---	-------	-------	------	------

$\chi^2: 7,339$

sd: 6

p:0,291 p>0,05

Anlamsız

Tabloda, “sınıf düzeyi” değişkenine göre ortaöğretim gençlerinin dini tutum ve davranışları üzerinde akranlarının etkin olma durumu karşılaştırılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, bu iki değişken arasındaki dağılımın 0,05 düzeyinde anlamsız olduğu görülmüştür.

Yapılan istatistiki hesaplamalar bakımından anlamlı olmasa da olumlu etkilenme oranının en çok 11. ve 12. sınıflarda olduğu görülmektedir. Benzer şekilde olumsuz etkilenme durumu da az bile olsa yine bu sınıf düzeylerinde daha fazladır. Bunda muhtemelen öğrencilerin ilk yıllarda birbirlerini çok fazla tanımamaları etkinken, sınıf düzeyleri yükseldikçe öğrencilerin daha yakından tanışmalarına paralel olarak daha samimi arkadaşlıklar kurdukları ve dindarlık konusunda da birbirleri üzerinde daha etkin oldukları şeklinde bir yorumlama yapılabilir. Buna göre, “Ortaöğretimin alt kademedeki sınıflarında öğrenim gören öğrenciler, dini tutum ve davranışları bakımından akranlarından daha çok etkilenmektedir.” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamıştır.

2.3.4. Annenin Öğrenim Durumuna Göre Ortaöğretim Dönemi Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları Üzerinde Akranlarının Etkin Olup Olmama Durumunun Karşılaştırması

Tablo 27. Annenin Öğrenim Durumuna Göre Ortaöğretim Dönemi Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları Üzerinde Akranlarının Etkin Olup Olmama Durumunun Karşılaştırması

			Akranın Etkisi			Toplam
			Olumlu	Etkisiz	Olumsuz	
Anne Öğrenim Durumu	İlkokul	N	62	92	12	166
		%	%37,3	%55,4	%7,2	%100
	Ortaokul	N	48	57	8	113
		%	%42,5	%50,4	%7,1	%100
	Lise	N	24	56	5	85
		%	%28,2	%65,9	%5,9	%100

Lisans veya Lisansüstü	N	17	61	3	81
	%	%21,0	%75,3	%3,7	%100
Diğer	N	4	5	3	12
	%	%33,3	%41,7	%25,0	%100
Toplam	N	155	271	31	457
	%	%33,9	%59,3	%6,8	%100

χ^2 : 21,656   sd: 8   p:0,006p<0,05   Anlamlı

Tabloda, “annenin öğrenim durumu” değişkenine göre ortaöğretim gençlerinin dini tutum ve davranışları üzerinde akranlarının etkin olma durumu karşılaştırılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, bu iki değişken arasındaki dağılımın anlamlı olduğu görülmüştür.

Yukarıdaki tabloya göre annenin öğrenim seviyesi arttıkça, akranların dini tutum ve davranışlar üzerindeki etkinliği azalmaktadır. Ayrıca, annesi ilkokul ya da ortaokul mezunu olan gençlerin olumlu etkilenme düzeyleri de diğer gruplardan fazladır. Buna göre “Annesinin öğrenim düzeyi düşük olan ortaöğretim dönemi öğrencileri, dini tutum ve davranışları bakımından akranlarından daha çok etkilenmektedir.” şeklindeki hipotezimizin doğrulandığı görülmektedir.

2.3.5. Babanın Öğrenim Durumuna Göre Ortaöğretim Dönemi Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları Üzerinde Akranlarının Etkin Olup Olmama Durumunun Karşılaştırması

Tablo 28. Babanın Öğrenim Durumuna Göre Ortaöğretim Dönemi Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları Üzerinde Akranlarının Etkin Olup Olmama Durumunun Karşılaştırması

			Akranın Etkisi			Toplam
			Olumlu	Etkisiz	Olumsuz	
Baba Öğrenim	İlkokul	N	39	49	8	96
		%	%40,6	%51,0	%8,3	%100
	Ortaokul	N	35	44	9	88

		%	%39,8	%50,0	%10,2	%100
Lise	N		47	67	5	119
	%		%39,5	%56,3	%4,2	%100
Lisans veya Lisansüstü	N		29	110	9	148
	%		%19,6	%74,3	%6,1	%100
Diğer	N		5	1	0	6
	%		%83,3	%16,7	%0,0	%100
Toplam	N		155	271	31	457
	%		%33,9	%59,3	%6,8	%100

χ^2 : 30,130

sd: 8

p:0,000p<0,05

Anlamlı

Tabloda, “babanın öğrenim durumu” değişkenine göre ortaöğretim gençlerinin dini tutum ve davranışları üzerinde akranlarının etkin olma durumu karşılaştırılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, bu iki değişken arasındaki dağılımın anlamlı olduğu görülmüştür.

Yukarıdaki tabloya göre babanın öğrenim seviyesi arttıkça, akranların dini tutum ve davranışlar üzerindeki etkinliği azalmaktadır. Bunun yanı sıra babası ilköğretim, ortaokul veya lise mezunu olan gençlerin akranlarından olumlu etkilenme oranları birbirine çok yakın ve yüksekken, lisans ve üstü düzeyde bu oran belirgin bir düşüş göstermektedir. Buna göre “Babasının öğrenim düzeyi düşük olan ortaöğretim dönemi öğrencileri, dini tutum ve davranışları bakımından akranlarından daha çok etkilenmektedir.” şeklindeki hipotezimizin doğrulandığı görülmektedir.

Ebeveynin öğrenim seviyesi arttıkça, çocuklarının dini bilinçlenmesi konusunda daha sağlıklı bir eğitim verilmesine bağlı olarak böyle bir sonucun ortaya çıktığı düşünülebilir. Ya da eğitim seviyesinin artışına paralel şekilde dindarlaşma eğilimindeki azalma, beraberinde çocuğun dine karşı ilgisiz bir tutum geliştirmesine ve dolayısıyla bu tür konular hakkında konuşmamasına ve akranlarından etkilenmemesine neden olmuştur da denilebilir.

2.3.6. Ortalama Gelir Düzeyine Göre Ortaöğretim Dönemi Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları Üzerinde Akranlarının Etkin Olup Olmama Durumunun Karşılaştırması

Tablo 29. Ortalama Gelir Düzeyine Göre Ortaöğretim Dönemi Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları Üzerinde Akranlarının Etkin Olup Olmama Durumunun Karşılaştırması

			Akranın Etkisi			Toplam
			Olumlu	Etkisiz	Olumsuz	
Ortalama Gelir	0-2000	N	35	54	6	95
		%	%36,8	%56,8	%6,3	%100
	2.000-6.000	N	95	150	19	264
		%	%36,0	%56,8	%7,2	%100
	6.000 ve üzeri	N	17	61	5	83
		%	%20,5	%73,5	%6,0	%100
Toplam	N	147	265	30	442	
	%	%33,3	%60,0	%6,8	%100	

χ^2 : 8,323

sd: 4

p:0,080p>0,05

Anlamsız

Tabloda, “ortalama gelir” değişkenine göre ortaöğretim gençlerinin dini tutum ve davranışları üzerinde akranlarının etkin olma durumu karşılaştırılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, bu iki değişken arasındaki dağılımın 0,05 düzeyinde anlamsız olduğu görülmüştür.

Yukarıdaki tabloya göre ailenin ortalama gelir düzeyi, öğrencilerin dini tutum ve davranışları üzerinde akranlarının etkisini değiştirmemektedir. Buna göre tüm gelir düzeylerinde, gençlerin yarısından fazlası, en çok da üst düzey gelir sahibi ailelerin çocukları, dini tutum ve davranışları üzerinde akranlarının herhangi bir etkisinin olmadığını belirtmiştir. Bu anlamda olumlu etkilenme oranı en düşük düzeyde olan grup da üst düzey gelir elde eden ailelerin çocuklarıdır. Buna göre, “Ailesinin ortalama gelir seviyesi yüksek olan ortaöğretim dönemi öğrencileri, dini tutum ve davranışları bakımından akranlarından daha az etkilenmektedir.” şeklindeki hipotezimiz istatistiki anlamda doğrulanmamıştır.

2.3.7. Yerleşim Yerine Göre Ortaöğretim Dönemi Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları Üzerinde Akranlarının Etkin Olup Olmama Durumunun Karşılaştırması

Tablo 30. Yerleşim Yerine Göre Ortaöğretim Dönemi Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları Üzerinde Akranlarının Etkin Olup Olmama Durumunun Karşılaştırması

			Akranın Etkisi			Toplam
			Olumlu	Etkisiz	Olumsuz	
Yerleşim Yeri	Köy veya Belde	N	47	63	10	120
		%	%39,2	%52,5	%8,3	%100
	İlçe	N	20	34	3	57
		%	%35,1	%59,6	%5,3	%100
	İl	N	87	175	18	280
		%	%31,1	%62,5	%6,4	%100
Toplam		N	154	272	31	457
		%	%33,7	%59,5	%6,8	%100

$$\chi^2: 3,754$$

$$sd: 4$$

$$p:0,440p>0,05$$

Anlamsız

Tabloda, “yerleşim yeri” değişkenine göre ortaöğretim gençlerinin dini tutum ve davranışları üzerinde akranlarının etkin olma durumu karşılaştırılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, bu iki değişken arasındaki dağılımın 0,05 düzeyinde anlamsız olduğu görülmüştür.

Yukarıdaki tabloya göre ergenlik dönemi gençlerinin yerleşim yeri değişkeni bakımından dini tutum ve davranışları itibariyle akranlarından etkilenme durumu farklılaşmamaktadır. Bu anlamda “Köylerde yaşayan ortaöğretim dönemi gençleri dini tutum ve davranışları bakımından akranlarından daha çok etkilenmektedir.” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamıştır.

2.3.8. Akran İlişkilerindeki Rolüne Göre Ortaöğretim Dönemi Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları Üzerinde Akranlarının Etkin Olup Olmama Durumunun Karşılaştırması

Tablo 31. Akran İlişkilerindeki Rolüne Göre Ortaöğretim Dönemi Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları Üzerinde Akranlarının Etkin Olup Olmama Durumunun Karşılaştırması

			Akranın Etkisi			Toplam
			Olumlu	Etkisiz	Olumsuz	
Akran İlişkilerindeki Rol	Genellikle Ben Etkinim	N	36	60	10	106
		%	%34,0	%56,6	%9,4	%100
	Zaman Zaman Etkili Olurum	N	110	197	15	322
		%	%34,2	%61,2	%4,7	%100
	Genellikle Onlar Beni Yönlendirir	N	8	15	5	28
		%	%28,6	%53,6	%17,9	%100
Toplam	N	154	272	30	456	
	%	%33,8	%59,6	%6,6	%100	

$\chi^2: 9,237$

sd: 4

p:0,055p>0,05

Anlamsız

Tabloda, “akran ilişkilerindeki rolü” değişkenine göre ortaöğretim gençlerinin dini tutum ve davranışları üzerinde akranlarının etkin olma durumu karşılaştırılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, bu iki değişken arasındaki dağılımın 0,05 düzeyinde anlamsız olduğu görülmüştür.

Yukarıdaki tabloya göre, ortaöğretim dönemi gençlerinin akran ilişkilerindeki rolü, dini tutum ve davranışları bakımından onlardan etkilenmeleri üzerinde anlamlı bir etki yaratmamaktadır. Buna göre “Akran ilişkilerinde daha etkin bir role sahip olan ortaöğretim dönemi gençleri dini tutum ve davranışları bakımından akranlarından daha az etkilenmektedir.” şeklindeki hipotezimizin istatistiki olarak doğrulanmadığı görülmektedir. Ancak tabloya bakıldığında, etkin olmaktan ziyade akranları tarafından yönlendirilen öğrencilerin, onların olumsuz etkisine daha açık olduğu görülmüştür.

2.3.9. Dindarlık Algılarına Göre Ortaöğretim Dönemi Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları Üzerinde Akranlarının Etkin Olup Olmama Durumunun Karşılaştırması

Tablo 32. Dindarlık Algılarına Göre Ortaöğretim Dönemi Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları Üzerinde Akranlarının Etkin Olup Olmama Durumunun Karşılaştırması

			Akranın Etkisi			Toplam
			Olumlu	Etkisiz	Olumsuz	
Dindarlık Algısı	Çok Dindarım	N	14	15	5	34
		%	%41,2	%44,1	%14,7	%100
	Dindarım	N	141	181	22	344
		%	%41,0	%52,6	%6,4	%100
	Dine Karşı İlgisizim	N	1	72	3	76
		%	%1,3	%94,7	%3,9	%100
Toplam		N	156	268	30	454
		%	%34,4	%59,0	%6,6	%100

χ^2 : 53,314

sd: 4

p:0,000p<0,05

Anlamlı

Tabloda, “dindarlık algısı” değişkenine göre ortaöğretim gençlerinin dini tutum ve davranışları üzerinde akranlarının etkin olma durumu karşılaştırılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, bu iki değişken arasındaki dağılımın anlamlı olduğu görülmüştür.

Yukarıdaki tabloya göre, kendisini “dine karşı ilgisiz” şeklinde tanımlayan öğrenciler üzerinde akranlarının neredeyse hiç etkisi bulunmamaktadır (%94,7). “Dindar” ya da “çok dindar” olduğunu ifade eden öğrencilerin ise arkadaşlarından olumlu etkilenme düzeyi belirgin şekilde yüksektir. Buna göre “Kendisini dindar olarak algılayan ortaöğretim dönemi öğrencileri, dini tutum ve davranışları bakımından akranlarından daha olumlu yönde etkilenmektedir.” şeklindeki hipotezimizin doğrulandığı görülmektedir. Buradan hareketle, dine ilgi duyan ergenlerin akranlarının olumlu etkisine de daha açık olduğu söylenebilir.

2.3.10. Arkadaş Seçiminde Dindarlık Kriterinin Olma Durumuna Göre Ortaöğretim Dönemi Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları Üzerinde Akranlarının Etkin Olup Olmama Durumunun Karşılaştırması

Tablo 33. Arkadaş Seçiminde Dindarlık Kriterinin Olma Durumuna Göre Ortaöğretim Dönemi Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları Üzerinde Akranlarının Etkin Olup Olmama Durumunun Karşılaştırması

			Akranın Etkisi			Toplam
			Olumlu	Etkisiz	Olumsuz	
Arkadaş Seçiminde Dindarlık Kriterinin Etkisi	Evet	N	84	41	12	137
		%	%61,3	%29,9	%8,8	%100
	Hayır	N	25	159	10	194
		%	%12,9	%82,0	%5,2	%100
	Kısmen	N	47	72	8	127
		%	%37,0	%56,7	%6,3	%100
Toplam		N	156	272	30	458
		%	%34,1	%59,4	%6,6	%100

χ^2 : 94,163

sd: 4

p:0,000p<0,05

Anlamlı

Tabloda, “arkadaş seçiminde dindarlık kriterinin etkinliği” değişkenine göre ortaöğretim gençlerinin dini tutum ve davranışları üzerinde akranlarının etkin olma durumu karşılaştırılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, bu iki değişken arasındaki dağılımın anlamlı olduğu görülmüştür.

Yukarıdaki tabloya göre ortaöğretim dönemi gençlerinin arkadaşlık seçiminde dindarlık kriterinin etkin olması, onların bu doğrultuda seçtiği arkadaşlardan da daha olumlu etkilenmesine neden olmaktadır. Arkadaş seçiminde dindarlığın bir kriter olduğunu belirten öğrencilerin oldukça önemli bir kısmı (%61,3), akranlarından olumlu anlamda etkilendiğini belirtmiştir. Arkadaş seçiminde dindarlığın bir kriter olmadığı arkadaşlıklarda ise gençler genellikle (%82) birbirlerinin dini tutum ve davranışları üzerinde herhangi bir etki bırakmamaktadır. Buna göre “Arkadaş seçiminde dindarlığı bir kriter olarak benimseyen ortaöğretim dönemi öğrencileri, dini tutum ve davranışları bakımından akranlarından daha olumlu yönde etkilenmektedir.” şeklindeki hipotezimizin doğrulandığı görülmektedir.

2.3.11. Okuldan Alınan Din Eğitimi Yeterli Bulma Durumuna Göre Ortaöğretim Dönemi Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları Üzerinde Akranlarının Etkin Olup Olmama Durumunun Karşılaştırması

Tablo 34. Okuldan Alınan Din Eğitimi Yeterli Bulma Durumuna Göre Ortaöğretim Dönemi Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları Üzerinde Akranlarının Etkin Olup Olmama Durumunun Karşılaştırması

			Akranın Etkisi			Toplam
			Olumlu	Etkisiz	Olumsuz	
Okuldan Alınan Din Eğitimi Yeterli Bulma	Evet	N	92	112	14	218
		%	%42,2	%51,4	%6,4	%100
	Hayır	N	32	83	12	127
		%	%25,2	%65,4	%9,4	%100
	Kısmen	N	31	78	5	114
		%	%27,2	%68,4	%4,4	%100
Toplam		N	155	273	31	459
		%	%33,8	%59,5	%6,8	%100

χ^2 : 15,838

sd: 4

p:0,003p<0,05

Anlamlı

Tabloda, “Okulda verilen din eğitimi ve öğretimini yeterli bulma” değişkenine göre ortaöğretim gençlerinin dini tutum ve davranışları üzerinde akranlarının etkin olma durumu karşılaştırılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, bu iki değişken arasındaki dağılımın anlamlı olduğu görülmüştür.

Yukarıdaki tabloya göre okuldan alınan din eğitimi ve öğretimini yeterli bulma eğilimi azaldıkça, dini tutum ve davranışlar bakımından akranlarından etkilenmeme durumu artmaktadır. Akranlarından olumlu anlamda etkilenen gençler ise daha ziyade okuldan aldıkları din eğitimi yeterli bulanlardır. Buna göre “Okuldan aldığı din eğitimi yeterli bulan ortaöğretim dönemi öğrencileri, dini tutum ve davranışları bakımından akranlarından daha az etkilenmektedir.” şeklindeki hipotezimizin doğrulanmadığı görülmektedir.

2.3.12. DİB Tarafından Yürütülen Din Hizmetlerini Verimli Bulma Durumuna Göre Ortaöğretim Dönemi Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları Üzerinde Akranlarının Etkin Olup Olmama Durumunun Karşılaştırması

Tablo 35. DİB Tarafından Yürütülen Din Hizmetlerini Verimli Bulma Durumuna Göre Ortaöğretim Dönemi Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları Üzerinde Akranlarının Etkin Olup Olmama Durumunun Karşılaştırması

			Akranın Etkisi			Toplam
			Olumlu	Etkisiz	Olumsuz	
Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmetlerini Verimli Bulma	Evet	N	97	107	14	218
		%	%44,5	%49,1	%6,4	%100
	Hayır	N	24	69	8	101
		%	%23,8	%68,3	%7,9	%100
	Kısmen	N	35	97	9	141
		%	%24,8	%68,8	%6,4	%100
Toplam		N	156	273	31	460
		%	%33,9	%59,3	%6,7	%100

χ^2 : 21,331

sd: 4

p:0,000p<0,05

Anlamlı

Tabloda, “Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yürütülen din hizmetlerini verimli bulma” değişkenine göre ortaöğretim gençlerinin dini tutum ve davranışları üzerinde akranlarının etkin olma durumu karşılaştırılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, bu iki değişken arasındaki dağılımın anlamlı olduğu görülmüştür.

Yukarıdaki tabloya göre Diyanet İşleri Başkanlığı hizmetlerini verimli bulma eğilimi azaldıkça, dini tutum ve davranışlar bakımından akranlarından etkilenmeme durumu artmaktadır. Akranlarından olumlu anlamda etkilenen gençler ise daha ziyade Diyanet İşleri Başkanlığı hizmetlerini verimli bulanlardır. Buna göre “Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından gerçekleştirilen din hizmetlerini verimli bulan ortaöğretim dönemi öğrencileri, dini tutum ve davranışları bakımından akranlarından daha az etkilenmektedir.” şeklindeki hipotezimizin doğrulanmadığı görülmektedir.

Araştırmanın hipotezleri oluşturulurken gerek okuldan aldığı gerekse DİB tarafından yürütülen yaygın din eğitimi faaliyetleri aracılığıyla edindiği dini bilgiyi yeterli gören öğrencilerin, dini tutum ve davranışlar bakımından akranlarından daha az etkileneceği düşünülmüştür. Ancak bu hipotezler doğrulanmamıştır. Bununla ilgili olarak, bu faaliyetleri verimli bulmayan öğrencilerin, okulda işlenen DKAB dersine ve yürütülen yaygın din eğitimi faaliyetlerine karşı ilgisiz oldukları, bu nedenle akranlarıyla bu tür konuları da konuşmadıkları ve onlardan etkilenmedikleri düşünülebilir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Çocukluk yıllarını geride bırakan ve yetişkinliğe ulaşma yolunda bir değişim sürecinden geçen birey için ergenliğin, fiziksel, bilişsel ve psiko-sosyal gelişim alanlarının her birinde belirgin değişikliklerin yaşandığı bir dönem olduğu görülmektedir. Birey bu dönemde artık çocukluktan çıkmakta ve yetişkinler sınıfına girmeye hazırlanmaktadır. Bu dönem içerisinde değişime ayak uydurmaya çalışan genç birçok uyarıcının etkisi altındadır ve değişime müsait bir yapıdadır. Ergenlik döneminde aileden akran ve arkadaşlara kayan ilgi ergeni de birçok yönden etkisi altına alabilmektedir.

Ergenlik döneminde ilgi ve yetenekleri doğrultusunda sosyal, kültürel, sportif, akademik, sanatsal ve dini anlamda yeterli sosyalleşme imkanlarının varlığı, ergenleri akranlarıyla kaliteli zaman geçirmeye yönlendirir. Öte yandan gereken ilgi gösterilmeyen ve doğru yönlendirilme yapılmayan bir ergen için, kötü alışkanlıkların yaygın olduğu suç çeteleri de bir akran çevresi olabilir. Bu açıdan ergenin kimlerle arkadaşlık ilişkisinde bulunduğu ve onlardan ne düzeyde etkilendiği oldukça önemlidir.

Bu araştırma kapsamında, ergenlerin farklı kaynaklardan almış oldukları dini bilgileri değerlendirerek akran ilişkilerinin dini tutum ve davranışları üzerinde ne düzeyde ve ne yönde etkili olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda, Amasya ili merkezinde bulunan beş ortaöğretim kurumunda öğrenim gören toplam 462 kişilik öğrenci grubu örneklem olarak belirlenmiş ve anket tekniği kullanılarak konuyla ilgili veriler toplanmıştır.

Araştırma kapsamında öğrencilere, ailelerinden ve okuldan aldıkları din eğitimi ile DİB tarafından yürütülen din hizmetlerini ne kadar verimli buldukları sorulmuş ve öğrencilerin %79,4 gibi büyük bir çoğunluğu ailesinden aldığı din eğitimi yeterli bulurken okuldan alınan din eğitimi ve DİB tarafından yürütülen din hizmetlerini net bir şekilde verimli bulduğunu ifade eden öğrencilerin oranı %50'nin altında kalmıştır. Gürsu tarafından yapılan çalışmada da buna paralel olarak, araştırmaya katılan lise öğrencileri, dini hayatlarının şekillenmesi üzerinde en çok ailelerinin etkili olduğunu, bunu sırasıyla Kur'an kursları, dini cemaatler, imam hatip lisesi, cami hocası ve ilk-ortaöğretimde verilen DKAB dersleri takip etmiştir. Bu çalışmadan elde edilen sonuçlarda, okullarda verilen DKAB derslerinin etkinliğinin yaygın din eğitimi hizmetlerinden daha geride olduğu görülmektedir (2011: 185-186).

Araştırmaya katılan öğrencilerin %7,6'sı kendisini "çok dindar" %74,7'si "dindar" şeklinde tanımlamaktadır. Dine ilgisi olmadığını söyleyenler ise %16,5'lik bir orana sahiptir.

Bu sonuç, DİB tarafından gerçekleştirilen Türkiye’de Dini Hayat Araştırması’na oldukça benzerdir. Ancak bu araştırma kapsamında oldukça dindar olduğunu ifade edenlerin oranı daha yüksek (%14,5), dindar olduğunu belirtenlerinki ise biraz daha düşük çıkmıştır (%69,3) (DİB, 2014: 240). Ancak bu farklılığı karşılaştırırken, bu çalışmadaki oranların, 18-25 yaş aralığındaki gençlerin dindarlık algısını yansıttığını göz önünde bulundurmak gerekir. Yaşla birlikte dindarlık eğiliminde artış olabilir. Voltan Acar ve arkadaşları tarafından yapılan araştırma, 16 yaşından itibaren tüm yaş gruplarında, kendisini "dindar" olarak adlandıranların oranının, yaşa paralel bir artış gösterdiğini ortaya koymaktadır (Voltan Acar vd., 1996: 48).

Twenge, bir dine bağlılığın 1980’lere kadar gençler arasında evrensel bir deneyim olduğunu ancak 1990’lardan başlayarak herhangi bir dine bağlı olan gençlerin sayısının giderek azaldığını belirtmektedir. Bu oransal düşüş, din, törenlere katılımda da kendisini göstermektedir. Bu sorun ebeveyn boyutuyla ele alındığında ise günümüz neslinin önceki dönemlere kıyasla, onlardan çok daha fazla dinden kopuk ebeveynlere sahip olduğu görülmektedir (Twenge, 2018: 168-170). Buna göre, ülkemiz gençliği hala önemli oranda bir dindarlık eğilimine sahip görünmektedir.

Ortaöğretim dönemi öğrencilerinin büyük bir çoğunluğu (%89,8) arkadaşları ile ya zaman zaman ya da sık sık görüşmektedir. Bu yoğun ilişkiler çerçevesinde öğrencilerin büyük bir çoğunluğu (%69,9) akran grupları arasında söylemlerinin zaman zaman etkili olduğunu ifade etmiştir. Akran grubu üzerinde kendisini etkin gören ve akranlarını yönlendirdiğini söyleyenler %22,9 oranında iken etkin olmadığını söyleyerek grubun etkisinde kaldığını söyleyenler %6,1’lik bir oranda kalmaktadır.

Günümüz gençleri birlikte zaman geçirmek konusunda, önceki nesillere göre daha farklı bir bakış açısına ve farklı buluşma ortamlarına sahip. Bu yeni ilişki biçimi yan yana olmaktan ziyade sanal ortamlarda yaşanmaktadır. Günümüz gençleri üzerine yapılan bir araştırmada, 17 yaşındaki bir genç, kendi neslinin diğerlerinden farkını şu cümlelerle anlatıyor: “Benim kuşağım yüz yüze toplumsallaşmakla ilgilenmiyor – bir araya gelmiyorlar, yalnızca mesajlaşıyorlar, yani evden çıkmalarına gerek kalmıyor.” (Twenge, 2018: 107). Ergenlik çağındaki gençler içerisinde, her gün arkadaşlarıyla buluşanların oranı 15 yıl içinde yarı yarıya düşmüştür. Buna göre günümüz ergenleri yaşlılarıyla etkileşim kurmaya daha az zaman ayırmaya başlamıştır ve bu eğilim, hangi sosyoekonomik seviyeden ya da karakterden olursa olsun aynıdır. Bu değişimin başlangıcı ise akıllı telefonların ve sosyal medyanın popüler olmasına denk gelmektedir. Arkadaşlarla kişisel görüşmelerin yerini çevrimiçi görüşmeler

almıştır (Twenge, 2018: 109-116). Bu değişimin, akranların birbirlerinin tutum ve davranışları üzerindeki etkinliğini azaltması da muhtemeldir.

Ergenlik döneminde akran grupları içinde kendisine bir yer edinebilmek genç için oldukça önemlidir. Bu anlamda, araştırmaya katılan öğrencilerin büyük çoğunluğu arkadaşlık ilişkilerinin eksikliğinin yaratacağı yoksunluklardan uzaktır. Böylesi bir durum, gencin psiko-sosyal gelişimini olumsuz etkileyebileceği için dini gelişim açısından da sorunlara neden olabilir. Konuyla ilgili olarak Demir ve arkadaşları (2005) tarafından Ankara'da 726 lise son sınıf öğrencisi üzerinde yapılan bir araştırmaya göre, okulda intihara teşebbüs eden gençlerin %30,40'ının sırlarını paylaşacağı bir okul arkadaşı bulunmamakta ve bu gençlerin evden kaçma eğilimleri daha fazla olup depresyon belirtileri bulunmaktadır. Köse tarafından yapılan araştırmada ise akran ilişkilerinin ergenlerde mutluluğu artıran bir faktör olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Köse, 2015: 4) Birlikte zaman geçirmek ergenlerin akran ilişkileri açısından önemlidir ve ergenler mutlu oldukları için bir arada daha fazla bulunma eğilimi göstermektedir. Konumuz açısından önemli olan ise bu birlikteliğin dini tutum ve davranışlar üzerinde ne tür bir etkisi olduğudur.

Ergenlerde sosyalleşme ile ergenin kendine yönelik dindarlık algısı, arkadaş çevresinin dindarlık düzeyi ve en samimi arkadaşının dindarlık düzeyi arasında pozitif yönde anlamlı ilişkilerin olduğu (Çetin, 2019: 130) arkadaş seçiminde dindarlığa önem verenlerin sosyalleşme puanlarının önem vermeyenlere göre anlamlı şekilde yüksek çıktığı tespit edilmiştir (Çetin, 2019:132). Araştırmamız kapsamındaki öğrencilerin ise %42'si akranlarıyla arkadaşlık kurmada onların dini tutum ve davranışlarının belirleyici olmadığını ifade etmiştir. Öğrencilerin %30'u bu durumun belirleyici, %27'si ise kısmen belirleyici olduğu görüşündedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin yarısından fazlası arkadaş seçiminde dini tutum ve davranışların belli oranda etkisi altında kaldığını ifade etmekle birlikte öğrencilerin %59,1'i dini tutum ve davranışlarına akranlarının bir etkisi olmadığı görüşündedir. Öğrencilerin %33,8'i akranlarının dini tutum ve davranışlarını olumlu yönde etkilendiğini düşünürken, %6,7'si ise akranlarının dini tutum ve davranışlarını olumsuz etkilediği kanaatindedir. Bu anlamda verilen cevaplardan hareketle, bazı öğrencilerin akranlarından, ibadet etme, tesettür, zararlı alışkanlık ve kötü davranışlardan uzak kalma, güzel ahlak sahibi olma açısından olumlu yönde etkilendiği, bazılarının ise akranlarının etkisiyle ibadetlerinden uzaklaştığı, zararlı alışkanlıklara yöneldiği ve kötü davranışlarda bulunduğu görülmüştür.

Dahil olunan sosyal grubun bireyin tutum değişimini arttırıcı ya da engelleyici rolü bulunmaktadır. Eğer tutum değişimi grubun normlarına uygunsa grubun değişimi arttırıcı etkisi olmakta; uygun değilse tutum değişimini engelleyebilmektedir (Kağıtçıbaşı, 2004: 265). Birey olma gereksinimi de uyma davranışını etkilemektedir. Bu kişilerin bireyselliklerini korumak ve kendine özgü olabilmek için herkesin yaptıklarını yapmama eğiliminde olduğu ve kendine has bir kimlik oluşturma çabasında ısrar ettiği görülür (Kağıtçıbaşı, 2004: 86). Uyma davranışları içindeyse itaat, özdeşleşme ve benimseme vardır ki bunların de her birinin temelinde birtakım güdüler bulunmaktadır. Örneğin birey ödül almak ya da cezadan kaçınmak için itaat eder; beğendiği bir kişi gibi olmak istediğinde özdeşleşir; doğru olduğuna inandığındaysa benimser (Kağıtçıbaşı, 2004: 95). Bu şekilde birey çevresindeki insanlara uyma davranışı geliştirmektedir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular bu bilgiler ışığında değerlendirdiğinde, akran grubunun etkisiz olduğunu düşünenlerin oranının bu denli yüksek çıkması şaşırtıcıdır.

Araştırma kapsamında, farklı değişkenler açısından ortaöğretim dönemi gençlerinin dini tutum ve davranışları üzerinde akranlarının etkinlik düzeyinin değişkenlik gösterip göstermediği de incelenmiştir. Buna göre, cinsiyet değişkeni açısından öğrencilerin dini tutum ve davranışları üzerinde akranlarının etkin olup olmama durumu incelendiğinde, bu iki değişken arasındaki dağılım anlamlı olduğu görülmüştür. Elde edilen sonuçlara göre kız öğrencilerin akranlarından, dini tutum ve davranışlar bakımından olumlu etkilenme oranı erkeklerden daha yüksektir.

Cinsiyet değişkeni açısından dindarlığın değerlendirildiği bazı araştırma sonuçları, erkeklerin kadınlardan anlamlı bir şekilde daha dindar olduğunu ortaya koymuştur (Mehmedoğlu, 1999: 148; Yıldız, 1998: 77) Bunun tam tersi sonuçların elde edildiği araştırmalar da vardır. Ülkemizde dini hayatı konu edinen oldukça geniş kapsamlı bir araştırmada, kendisini “oldukça dindar” olarak tanımlayanların oranı erkeklerde %18,1 iken bu oran kadınlarda %20,6 çıkmıştır. Aynı çalışmada “dindarım” seçeneği için de oranlar kadınlarda daha yüksek çıkmıştır. “Ne dindarım ne değilim” seçeneğini tercih eden erkeklerin oranı ise %11,8 iken kadınların oranı %8,5 olmuştur (DİB, 2014: 239) Uysal tarafından kadın dindarlığı üzerine yapılan araştırmada, tüm denek gruplarına ait ortalamalar dikkate alındığında, günümüz insanının dindarlığında, dinin inanç esaslarını benimseme ve bunlara bağlılığın önemli bir yere sahip olduğu, dini inanç ve kanaatlerin kişisel ve toplumsal hayatın düzenlenmesinde etkili olduğu görülmektedir (Uysal, 2006: 79).

Okul türü açısından öğrencilerin dini tutum ve davranışları üzerinde akranlarının etkisinin etkin olup olmama durumu incelenmiş ve bu iki değişken arasındaki dağılım anlamlı bulunmuştur. İmam hatip lisesinde öğrenim gören ortaöğretim dönemi öğrencilerinin diğer liselere göre, dini tutum ve davranışlar bakımından akranlarından kısmen daha olumlu yönde etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır.

Onay tarafından Ankara ve Erciyes üniversitelerine bağlı 23 fakülte ve yüksekokuldan toplamda 1149 üniversite öğrencisi üzerinde yapılan araştırmada İmam Hatip Lisesinden gelen öğrencilerin dini yönelimlerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. (Onay, 2003: 178-181). Koç tarafından yapılan araştırmada da imam hatip lisesi ve özel liselerde okuyan öğrenciler diğer lise öğrencilerine göre genel anlamda daha çok ve düzenli olarak ibadet eden öğrenciler olarak tespit edilmiştir (Koç, 2002: 153) Bu eğilim muhtemelen arkadaşlık ilişkilerinden daha olumlu şekilde etkilenmeyi beraberinde getirmektedir. Kaya tarafından yapılan araştırmada, mezun olunan okul türüne göre üniversite öğrencilerinin dini tutumu üzerindeki arkadaş etkisi incelendiğinde, İmam Hatip Lisesi mezunlarının diğer lise mezunlarına göre anlamlı biçimde daha yüksek düzeyde, arkadaşlarının kendisini dine ısındırdığını düşündüğü tespit edilmiştir (Kaya, 1998: 180).

Bilge tarafından liseli gençler üzerinde yapılan araştırmada, iç güdümlü dindarlık eğilimine en yüksek düzeyde İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin sahip olduğu ve okul türü değişkeni bakımından değişkenler arasındaki dağılımın anlamlı olduğu tespit edilmiştir (Bilge, 2013: 80). Bilge bu durumu açıklarken, bu okullarda verilen din eğitimini gerekçe göstermiş ve çocukların ailelerinin sosyokültürel yapısının ve dini kimliğinin de etkisi olabileceğini belirtmiştir (Bilge, 2013: 124). Ekşi tarafından yapılan araştırmada ise imam hatip lisesi öğrencilerinin, oto kontrol ve bağımsızlık gibi kişilik özellikleri bakımından Türkiye ortalamasının üstünde puan aldığı tespit edilmiştir. Ancak genel liselerle karşılaştırıldığında, bağımsızlık puanlarında genel liseler lehine anlamlı bir farklılık olduğu da görülmüştür (Ekşi, 2015: 202) İmam hatip lisesi öğrencilerinin aldıkları mesleki din eğitimi doğrultusunda daha bilinçli bir şekilde dini tutum ve davranış geliştirdikleri, Bilgen'in elde ettiği sonuca paralel şekilde, içlerinden gelen bir dürtüyle inancın beklentilerine yerine getirmeye çalıştıkları ancak Ekşi tarafından tespit edildiği gibi, genel lise öğrencileri kadar bağımsız bir kişiliğe sahip olmadıkları için arkadaşlarının olumlu yönlendirmelerinde daha açık oldukları düşünülebilir.

Anne ve babanın öğrenim durumunun çocuğa yönelik tutum ve ona verilecek eğitim üzerinde etkili bir değişken olacağı düşünülerek yapılan karşılaştırmada, iki değişken arasındaki dağılımın anlamlı olduğu görülmüştür. Anne ve babanın öğrenim seviyesi arttıkça

akranların dini tutum ve davranışlar üzerindeki etkinliği azalmaktadır. Kaya tarafından yapılan araştırmada da baba ve annenin öğrenim durumunun gençlerin dini tutumları üzerinde anlamlı farklılık yarattığı görülmüştür. Buna göre babası üniversite mezunu olan öğrencilerin dini tutum düzeyleri, babası okur yazar olmayan ya da ilkokul veya ortaokul mezunu olanlara göre daha düşük çıkmıştır. Benzer şekilde, annenin öğrenim düzeyi yükseldikçe, öğrencilerin dini tutum puan ortalamalarının düştüğü görülmüştür (Kaya, 1998: 124-127). Şengün tarafından yapılan araştırmada ise babanın öğrenim düzeyine göre liseli öğrencilerin ahlaki olgunluk düzeyinin farklılaşmadığı ancak anne öğrenim düzeyine göre anlamlı şekilde farklılaştığı ve annesi okula gitmemiş ya da ilkokul mezunu olan liseli gençlerin ahlaki olgunluk puanının annesi lise ya da üniversite mezunu olan gençlerden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Şengün, 2008: 153-154).

Öğrencilerin buldukları sosyoekonomik düzey ile dini tutum ve davranışlarında akranların etkin olup olmama durumu karşılaştırıldığında, bu iki değişken arasındaki dağılımın anlamlı olmadığı görülmüştür. Buna paralel olarak, ortaöğretim dönemi öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada, ekonomik gelir seviyesinin öğrencilerin dini tutum ortalamaları bakımından bir farklılık oluşturmadığı görülmüştür (Kafalı, 2005: 67-68). Aynı çalışmada, öğrencilerin dini tutumlarının karşı cinsle ilişkilerine kısmen etkili olduğu, dini tutum arttıkça farklı mezheplerden olanlara yönelik tutumun daha olumluya doğru geliştiği, en yüksek düzeyde dini tutma sahip olan gençlerin farklı etnik kökenlerden olan kişilerle arkadaşlık kurma bakımından da en olumlu tutuma sahip olduğu görülmüştür (Kafalı, 2005: 78-81). Bilge tarafından yapılan araştırmada da iç güdümlü dindarlık- dış güdümlü dindarlık ile sosyoekonomik düzey arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı tespit edilmiştir (Bilge, 2013: 80).

Ankara ilinde dindarlık üzerine yapılan bir araştırmada, SED düştükçe dindarlık veya çok dindarlık oranında artış olduğu, SED yükseldikçe de dinle az ilgili olanların oranından bir yükselme olduğu tespit edilmiştir (Voltan Acar vd., 1996: 49-50). Kula tarafından liselerde öğrenim gören gençler üzerinde yapılan bir araştırmada, sosyoekonomik seviyenin dini hayat ortalamalarında anlamlı bir fark yarattığı görülmüştür. Buna göre sosyoekonomik seviyesi yüksek olan grubun dini hayat ortalaması en düşük çıkarken sosyoekonomik seviyesi düşük olan grup da dindarlık seviyesi en yüksek olan grup olmuştur (Kula, 2015: 46-47). Yoksulluk ve din üzerine yapılan bir araştırmada, yoksul ailelerin ilerleyen yaşlarına rağmen din eğitimi almaya devam ettikleri, inancın yoksulluğa karşı bir moral motivasyon kaynağı olarak algılandığı ve yoksul ailelerin yarısının çocuğunu dini eğitim alması için ilgili yerlere

gönderdiği tespit edilmiştir (Kafalı, 2017: 362). Aynı araştırmada, çalışmak zorunda kaldığından, özellikle de yaz aylarında düzenlenen kurslara gidemediği için yoksul ailelerin çocuklarının Kur'an okuma ve dini bilgi seviyelerinin düşük olduğu şeklinde, bir diğer tespit de bulunmaktadır (Kafalı, 2017: 370).

Ergenlik dönemi üzerine yapılan bir araştırmada odak grup görüşmeleri sonucunda, tek gelirlili ailelerde yetişen ergenlerin, uzun süre mesai yapan babalarıyla çok fazla görüşemedikleri ve bu durumun, ergenin babasını tam olarak tanıyamamasına yol açtığı tespit edilmiştir. Bu tür aileler, aynı çatı altında olmakla birlikte duygusal ve düşünsel paylaşım konusunda yetersiz olan aileler olarak tanımlanmıştır (TEPA, 2014: 256). Buna göre bu tür ailelerde ergenin sağlam bir dini kişilik geliştirmesi konusunda bir boşluk oluşabileceği düşünülebilir. Bunun ise onu, akran grubunun olumlu ya da olumsuz etkisine açık hale getirdiği düşünülebilir.

Araştırmada, yaşamının çoğunu geçirdiği yerleşim yeri değişkeni bakımından öğrencilerin dini tutum ve davranışlarında akranlarının etkin olma durumu incelenmiş ve bu iki değişken arasındaki dağılımın da anlamsız olduğu görülmüştür.

Yerleşim yerinin bağımsız bir değişken olarak ele alındığı benzer araştırmalardan birinde lise öğrencilerinin hayatının çoğunu geçirdiği yer itibarıyla ahlaki olgunluk puan ortalamaları arasında farklılaşma olduğu görülmüştür. Buna göre hayatının çoğunu ilçede veya kasabada geçiren gençlerin ahlaki olgunluk puanları şehirlerde geçirenlerinkinden daha yüksek çıkmıştır (Şengün, 2008: 141). Bir diğer araştırmada ise gençlerin dini tutum ve davranışlarında, yerleşim yeri bakımından anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı tespit edilmiştir (Kaya, 1998: 120).

Türkiye'de Ergen Profili Araştırması'nda, ergenlik döneminde meydana gelen değişikliklerin kentte yaşayan gençler tarafından daha yoğun yaşandığı tespit edilmiştir. Bu yaşanan değişikliklere uyum sağlama bakımından da kırdaki yaşayan gençlerin daha az problem yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır (TEPA, 2014: 300). Bunda, köy cemaati olarak tanımlanan grupların, kültürel bakımdan kapalı ve geleneklere daha bağlı olmasının etkisi olabilir. Bu grup, eğitim hizmetlerine de oldukça muhtaçtır (Bilgiseven, 1992: 119).

Araştırma kapsamında, ortaöğretim dönemi öğrencilerinin akran ilişkilerindeki rolü ile dini tutum ve davranışlarında akranlarından etkilenme durumu arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Ancak yapılan bir diğer araştırmada, "popüler", "reddedilen" ve "ihmal edilen" statüsündeki öğrencilerin, arkadaşlarından algıladıkları sosyal destek bakımından farklılaştığı (Aslan, 2008: 113) ve popüler öğrencilerin reddedilenlere kıyasla arkadaşlarından daha yüksek düzeyde sosyal destek algıladığı tespit edilmiştir (Aslan, 2008: 113-114). Bu

anlamda, gençlerin arkadaşlık ilişkilerindeki rollerinin birbirlerine destek olmaları bakımından yarattığı farklılığın, dini inanca yönelik tutum açısından da etki yaratacağı düşünülebilir. Ancak araştırmamız kapsamında, ergenin arkadaşlık ilişkilerindeki algıladığı statüsünün dini tutum ve davranışları üzerindeki arkadaş etkisi bakımından anlamlı bir farklılık yaratmadığı görülmüştür. Bunda, gençlerin bu tür konulardan konuşma sıklığının etkisi olabileceği gibi, dini tutum ve davranış bakımından tutarlı bir düşünceye sahip olmaları ve grup normları adına bunlardan taviz vermemeleri de etkili olmuş olabilir.

Araştırmamızda, gençlerin dindarlık algılarının, dini tutum ve davranışlarında akranların etkin olup olmama durumu üzerinde anlamlı bir farklılık yarattığı tespit edilmiştir. Kendisini dindar olarak algılayan gençlerin dini tutum ve davranışları bakımından akranlarından daha olumlu etkilendiği görülmüştür. Dine ilgisiz olan öğrenciler üzerinde akranlarının neredeyse hiç etkisi bulunmamaktadır (%94,7).

Kaya tarafından üniversite öğrencileri üzerine yapılan araştırmada, öğrencilerin %62,1'i okul arkadaşlarının kendisini dini tutum açısından etkilemediğini belirtirken %29,2'si dine ısındırıldığını, %8,7'si dinden soğuttuğunu belirtmiştir. Bu öğrenciler dini tutum düzeyleri bakımından karşılaştırıldığında, dini tutum düzeyi yüksek olan öğrencilerin, okul arkadaşlarından hiç etkilenmediğini ya da onların kendisini dinden soğuttuğunu düşünenlerden daha yüksek düzeyde çıkmıştır (Kaya, 1998: 178).

14-18 yaş aralığındaki ergenler üzerinde yapılan bir araştırmada, arkadaşlardan gelen inanç desteğinin ebeveynlerin inanç desteğinden daha güçlü bir şekilde dini inançla ilişkili olduğu görülmüştür (Schwartz, 2006: 319). Bu sonuç, araştırmamızda çıkan sonuçla paralellik göstermektedir. Ergenlik dönemi gençleri, özellikle de dindarlık eğilimi gösterenler üzerinde akran grubunun yarattığı olumlu etki daha belirgindir.

Yapılan bir araştırmada, dindarlık düzeyleri farklı olan katılımcıların ifadeleri doğrultusunda arkadaşların en önemli yardım kaynağı olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada, arkadaşlardan yardım alma oranı %28 çıkarken, büyüklerden yardım alma oranı %8, din adamlarında ya da psikologlardan yardım alma oranı ise %1 çıkmıştır (Voltan Acar vd., 1996: 51).

Araştırmamızda, dindarlık kadar arkadaş seçiminde dindarlığı bir kriter olarak benimsemenin de akranların dini tutum ve davranışları üzerindeki etkinliğini farklılaştırdığı tespit edilmiştir. Arkadaş seçiminde dindarlığı bir kriter olarak benimseyen gençlerin dini tutum ve davranışlar bakımından akranlarından daha olumlu etkilendikleri görülmüştür.

Çetin tarafından yapılan araştırmada, ergenlerde dindarlık tutumu ile sosyalleşme arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Özellikle de dindarlığın duygu, davranış ve inanç boyutları ile sosyalleşme arasında daha kuvvetli bir ilişki söz konusudur (Çetin, 2019: 90). Bu sonuçtan hareketle dindarlık eğiliminde olan gençlerin gerek arkadaş seçiminde gerekse de bundan sonraki süreçte bu tutumunun etkisinin olması beklenebilir. Kendisini dindar olarak algılayan gençlerin, bu tür konuları kendi aralarında daha çok konuştukları ve bu konuşmaların da dindarlık eğilimi doğrultusunda daha ziyade olumlu etkiler meydana getirdiği söylenebilir. Gençler, dini tutum bakımından kendisine benzer niteliklere sahip arkadaş gruplarına yöneliyorsa, böylesi bir arkadaşlık ilişkisi içinde kendi tutumunun da gelişme göstermesi beklenebilir.

Araştırmanın problem durumu çerçevesinde hipotezler belirlenirken, öğrencilerin verimli bir din eğitimi alması durumunda akranlarının dini tutum ve davranışları üzerinde en azından olumsuz manada daha az etkin olacağı düşünülmüştür. Bu doğrultuda yapılan karşılaştırmada da iki değişken arasında anlamlı bir ilişki olduğu ve akranlarından olumlu etkilenen gençlerin daha ziyade okuldan aldıkları din eğitimi ve öğretimini yeterli bulanlar olduğu görülmüştür. Okulda verilen din dersleri, öğrencinin dindarlık eğilimi üzerinde etkili olması beklenen faktörlerdendir. Kaya tarafından yapılan araştırmada, DKAB öğretmeninin kendisini dine ısındırdığını düşünen öğrencilerin dini tutum puan ortalamaları, “beni dinden soğuttu” diyenlerinkinden anlamlı biçimde yüksek çıkmıştır (Kaya, 1998: 167). Benzer şekilde, okuldaki DKAB dersleri verimli bir şekilde işlenerek öğrencinin en azından din hakkındaki olumsuz düşünceleri ortadan kaldırılabilir ya da inancını savunma konusunda destekleyici bilgiler sağlanabilir.

Kula tarafından yapılan araştırmada, imam hatip lisesine devam eden öğrencilere okulda aldıkları eğitimle kendilerine güvenerek bir tartışma veya yarışma ortamında başarı sağlayabileceklerine inanıp inanmadıkları sorulmuş, öğrencilerin %28,7’si “evet” cevabını verirken, %32,5’i “hayır” cevabını vermiş, %38,2’si kararsız olduğu belirtmiştir (Kula, 1986: 62). Buna göre, mesleki din eğitimi verilen bir kurumda öğrenim gören gençlerin bile önemli bir bölümü, dini bir mesele konusunda tartışabilecek yetkinlikte eğitilmediklerini düşünmektedir. Bu tür bir kararsızlık hali ise gençleri çevreden gelebilecek etkilere daha açık hale getirecektir. Buna göre okullarda verilen din eğitiminin verimliliğinin artırılması, gençlerin inancını sağlamlaştırmasına ve onu savunabilecek güce ulaşmasına katkı sağlayacaktır.

Gencin dini bilgi alabileceği kaynaklardan bir diğeri DİB aracılığıyla yürütülen yaygın din hizmetleridir. Ortaöğretim dönemi gençlerinin bu hizmetleri verimli bulması da akranlarının dini tutum ve davranışları üzerindeki etkinliğini farklılaştırmaktadır. Akranlarından olumlu anlamda etkilenen gençlerin daha ziyade DİB'in hizmetlerini verimli bulanlar oldukları görülmüştür. Bu hizmetleri verimli bulma eğilimi azaldıkça, dini tutum ve davranışlar bakımından akranlarından etkilenmeme durumunun da arttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kaya tarafından yapılan araştırmada, üniversite öğrencilerinin %48,7'si din görevlilerinin kendilerini dine ısındırdığını, %37,2'si etkilemediği, %14,1'i ise dinden soğuttuğunu belirtmiştir. Dini tutum puan ortalamaları bakımından karşılaştırma yapıldığıdaysa din görevlilerinin dine ısındırdığını ifade eden öğrencilerin dini tutum puan ortalamalarının diğer gruplardan anlamlı şekilde yüksek çıktığı görülmüştür (Kaya, 1998: 200). Aynı çalışmada hutbe ve vaazların da etkinliği araştırılmış, öğrencilerin büyük kısmı (%71,8) hutbe ve vaazların kendisini dine ısındırdığını belirtmiştir. Yine bu öğrencilerin dini tutum ortalamalarının diğer gruplara göre yüksek olduğu tespit edilmiştir (Kaya, 1998: 205).

ÖNERİLER

Araştırmamız kapsamında elde edilen sonuçlar, yukarıda karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Sonuçta, ortaöğretim dönemi gençlerinin dindarlık eğiliminin yüksek olduğu, ailelerinden aldıkları dini eğitimi, okuldan aldıkları veya yaygın din eğitimi hizmetleri aracılığıyla verilenlerden daha verimli buldukları, genellikle arkadaşlarıyla dini konular hakkında konuşan gençlerin olumlu ve olumsuz etkilere maruz kaldıkları tespit edilmiş, okuldan alınan din eğitiminin ve DİB tarafından yürütülen din hizmetlerinin verimliliğinin en azından akranların dini tutum ve davranışlar üzerinde yaratacağı olumsuz etkiyi engelleyebileceği görülmüştür. Bu nedenle, gençlerin din eğitimi doğru kaynaklardan, sağlam kanallardan elde edebilmesi için hem örgün hem de yaygın din eğitiminde gençlerin derslere yönelik tutum ve beklentileri, nedenleriyle birlikte tespit edilmeli, alan araştırmalarından elde edilen bu sonuçlara yönelik çalışmalar, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü ve DİB ile işbirliği içinde planlanmalıdır.

Öğrencilerin dini tutum ve davranışları açısından sağlıklı bir gelişim gösterebilmeleri, zararlı akran çevresinin etkisinin söndürülebilmesi, gençlerin dini inanç ve konularda şüphelerinin giderilebilmesi için aile, okul yönetimi, öğretmen iş birliği içinde olmalıdır.

Ergenlik döneminde gencin çevresinde uygun rol modellerin olması dini tutum ve davranış gelişimi açısından oldukça önemlidir. Din eğitimcilerinin yetiştirildiği kurumlarda bu amaç doğrultusunda farkındalığın artırılması ve öğrencilerin gençlerle iletişim konusunda daha üst düzey bilgi ve becerilerle donatılması bu amaca hizmet edecek bir düzenleme olacaktır.

Gençler dini konulara ilgi duymakta ve farklı kaynaklardan bu konularda bilgi almaktadır. Bu anlamda, gençlerin kafasına takılan sorular tespit edilerek, akran grupları içerisinde yanlış bilgilendirmeler ve yönlendirmeler olmadan önce tatmin edici cevaplar, örgün ve yaygın din eğitim faaliyetleri kapsamında gençlere sunulmalıdır. Bunun için DKAB dersi öğretim programında bu tür konuların tartışılması için yer ayrılmalıdır. Konuyla ilgili olarak yapılan bir araştırmada da DKAB öğretmenleri, ders içeriklerinin öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına, güncel meselelere yeterince hitap etmediğini, seçmeli din dersleri ile DKAB dersi arasından benzer konular olduğu için yaşanan tekrarların dersin verimliliğini düşürdüğünü ifade etmişlerdir (Meydan, 2015: 684).

Gençlerin dini tutum ve davranışlarına olumlu yönde tesir edecek sosyal ortamlar oluşturulmalı, akran gruplarıyla katılabileceği faaliyetler düzenlenmelidir. Bu anlamda DİB son

dönemlerde “Gençliğe Değer Projesi” kapsamında gençlik merkezleri kurmaya başlamıştır. Buralarda psikoloji, iletişim ve dini rehberlik alanında özel eğitim almış din görevlilerine ihtiyaç vardır.

DİB, yaygın din eğitimi hizmetleri kapsamında gençlere yönelik yoğun bir çalışma içine girmiş olmakla birlikte gençlerin bu hizmetlerden ne kadar haberdar olduğu ve ne kadarının istifade ettiği konusu önemlidir. DİB’in, ergenlik dönemi gençlerinin kullandığı sosyal medya kanallarını da kullanarak yapmış olduğu hizmetlerden gençleri ve ailelerini haberdar etmesi önemlidir. Ayrıca, yapılan bu hizmetlerden ne oranda istifade edildiği konusunda dönüt alabilmek amacıyla alan araştırmalarının yapılması ve bunlardan elde edilen sonuçların değerlendirilmesi de gereklidir.

KAYNAKÇA

- Abalı, O. (2012). *Ergenlik dönemi ve ruhsal yaklaşım*. 1. Baskı, İstanbul: Adeda.
- Apaydın, H. (2018). *Psikolojiye giriş* (Gözden geçirilmiş 2. Baskı). İstanbul: Bilimkent.
- Arı, R. (2010). *Eğitim psikolojisi*. 5. Baskı, Ankara: Nobel.
- Aslan, S. (2008). *Farklı sosyometrik statüdeki ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Avcı, M. (2006). Ergenlikte toplumsal uyum sorunları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (1), 39-63.
- Ay, M. E. (2003). Kur'an'da gençler ve gençlik değerleri. H. Hökelekli. (Ed.). *Gençlik Dönemi ve Eğitimi*, (ss.15-35) içinde. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Ay, M. E. (2019). Kur'an'da gençler ve gençlik değerleri. *Peygamberimiz ve gençlik* (ss. 1-33 içinde). Ankara: TDV.
- Bacanlı, H. (2019). *Eğitim psikolojisi*. 26. Baskı. Ankara: Pegem Akademi.
- Bahadır, A. (2015). Ergenlik döneminde dini şüphe ve tereddütler (Lise öğrencileri üzerinde bir araştırma). H. Hökelekli (ed.), *Gençlik, din ve değerler psikolojisi* (ss. 307-369) içinde. İstanbul: Dem.
- Bardakoğlu, A. (1992). Bulûğ. *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (DİA) (C 6, 413-414). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Bilge, E. Z. (2013). *Liseli gençlerde iç ve dış güdümlü dindarlık ve iyilik algıları (Ankara örneği)*. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü, yüksek lisans tezi, Eskişehir.
- Bilgin, M. (2003). Bedensel ve devinimsel gelişim. B. Yeşilyaprak (ed.), *Gelişim ve öğrenme psikolojisi* (ss. 51-73) içinde. Ankara: PegemA.
- Bilgiseven, A. K. (1992). *Eğitim Sosyolojisi*, İstanbul: Filiz.
- Can, G. (2003). Kişilik gelişimi. Binnur Yeşilyaprak (ed.). *Gelişim ve öğrenme psikolojisi* (ss. 111-140) içinde. Ankara: PegemA.

- Coşkun, R. , Altunışık, R., Yıldırım E. (2017). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri SPSS uygulamaları*, 9. Baskı, Sakarya, Sakarya Yayıncılık.
- Çelen, N. (2011). *Ergenlik ve genç yetişkinlik*. 2, İstanbul: Papatya.
- Çetin, A. (2019). *Ergenlerde sosyalleşme, akran ilişkileri ve dindarlık arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Demir, N. Ö. , Görgün Baran, A. G. ve Ulusoy, D. (2005). Türkiye’de ergenlerin arkadaş-akran grupları ile ilişkileri ve sapmış davranışlar: Ankara örnekleme. *Bilig Dergisi*, 32, 83-108.
- Derman, O. (2008, Mart). Ergenlerde psikososyal gelişim. Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri *Adolesan Sağlığı II*, İstanbul Üniversitesi, İstanbul. Erişim: 15.03.2021, <http://www.ctf.istanbul.edu.tr/stek/pdfs/63/6302.pdf>.
- DİB (2014). *Türkiye’de dini hayat araştırması*. Erişim: 1 Ocak 2021, <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/340/ekutuphane3.5.1.2.15.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- Ekşi, H. (2015). Din Eğitimi, Gençlik ve Kişilik (İmam Hatip Lisesi Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma). H. Hökelekli. (ed.) *Gençlik, din ve değerler psikolojisi* (ss.181-217) içinde. İstanbul: Dem.
- Ergin, T. (2017). Bilişsel Gelişim. H. Ergin ve A. Köseoğlu (ed.), *Gelişim psikolojisi* (ss.104-140) içinde. Ankara: Nobel.
- Ersanlı, K. (2016). *Davranışlarımız*. Samsun: Birleşik.
- Güler, M. (2020). Kur’an’da ideal gençlik modeli. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 25:1, 111-130.
- Gündüz, T. (2002). İslam, gençlik ve din. İstanbul: Düşünce.
- Gündüz, T. (2003). İslam’ın “eğitim” anlayışı çerçevesinde gençlik dönemi din ve ahlak eğitimine yeni bir bakış. H. Hökelekli (ed.). *Gençlik dönemi ve eğitimi- II* (ss. 44-62) içinde. Bursa: Ensar Neşriyat.
- Gürsu, O. (2011). *Ergenlik döneminde psikolojik sağlık ve dindarlık ilişkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

- Horozcu, Ü. (2019). Aynaya iyi bak: Arkadaş arkadaşın aynasıdır. E. Erdem ve H. Şahin (ed.). *Peygamberimiz ve gençlik* (ss. 117-125) içinde. İzmir: DİB.
- Hökelekli, H. (2013). *Din psikolojisine giriş*. İstanbul: Dem.
- Hökelekli, H. (2013). *Psikolojiye giriş*. 4.Baskı, Bursa: Emin.
- Kafalı, H. (2005). *Lise öğrencilerinde dini inanç ve tutumların sosyal ilişkilere etkisi Ergani örneği*. Yüksek lisans tezi, Selçuk üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü, Konya.
- Kafalı, H. (2017). *Yoksulluk ve din (Kütahya örneği)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kağan, M. (2019). Gelişim psikolojisine giriş. U. Gürkan (ed.). *Gelişim Psikolojisi*. Ankara: Nobel.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2004). *Yeni insan ve insanlar*. 10. Basım, İstanbul: Evrim.
- Kandemir, M. (2019). Bilişsel gelişim. Ş. Işık (ed.), *Eğitim psikolojisi* (ss. 81-135) içinde. Ankara: PegemA.
- Karaalp, C. (2019). Kur'an'da örnek genç modeli. *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi*, 2 (4), 180-195. DOI: 10.35235/uicd.490202.
- Karahan, T. F. ve Sardoğan M. E. (2012). *Psikolojik danışma ve psikoterapide kuramlar*. 3. Baskı, Ankara: Nobel.
- Karaman, H. vd. (hızl.). (2013). *Kur'an-ı Kerim açıklamalı meali*. Ankara: TDV.
- Kaya, M. (1998). *Din eğitiminde iletişim ve dini tutum*. Samsun: Etüt.
- Kızılloluk, H. ve Uğurlu, C.T. (2017). Akran-Arkadaş gruplarına üyelik: anlamı, nedenleri, kriterleri, çatışma yaratan etkenler ve sürekliliği. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(3), 861-877.
- Koç, M. (2002). *Ergenlik döneminde dua ve ibadet psikolojisinin ruh sağlığı üzerindeki etkileri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Köse, N. (2015). Ergenlerde akran ilişkilerinin mutluluk düzeyine etkisi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 2 (49), 1-6.
- Kula, M. (1986). *Ergenlerde kimlik bunalımı ve din eğitiminin etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.

- Kula, N. (2015). Gençlik döneminde kimlik ve din. H.Hökeleli (ed.), *Gençlik, din ve değerler psikolojisi* (ss. 33-83) içinde. İstanbul: Dem.
- Kulaksızoğlu, A. (2017). *Ergenlik psikolojisi*. 19. Baskı, İstanbul: Remzi.
- Kütüb-ü Sitte ve şerhi* (1981). İstanbul: Çağrı.
- Martı, H. (ed.).(2019). *Hadislerle çocuk*. Ankara: DİB.
- Mehmedoğlu, A. U. (1999). *Dindarlarda ve dindar olmayanlarda kişilik üzerine karşılaştırmalı bir araştırma (İstanbul örneği)*. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü.
- Meydan, H. (2015). Din, ahlak ve değerler alanı seçmeli derslerinde karşılaşılan problemler (öğretmen görüşlerine dayalı nitel bir araştırma). *Turkish Studies*, 10 (3), 673-694.
- Onay, A. (2003). Mezun oldukları liselere göre üniversite öğrencilerinin dindarlık düzeyleri, Diyanet İşleri Başkanlığı hizmetlerine ve dini gruplara yönelim durumları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (1), 171-194.
- Özdemir Ş. ve Kavak, R. (2014). Kur'an ve hadislerde gençlik dönemi özellikleri. *Turkish Studies*, 9 (2), 1215-1226.
- Öztürk, M. (2019). İdeal Bir Gençlik İçin Kur'ani Referanslar. E. Erdem ve H. Şahin (Ed.). *Peygamberimiz ve gençlik*, (ss. 27-37) içinde. Ankara: DİB.
- Peker, H. (2013). *Din psikolojisi*. 9. Baskı, İstanbul: Çamlıca.
- Poyraz, C. (2017). Fiziksel gelişim. H. Ergin ve A. Köseoğlu (ed.), *Gelişim psikolojisi* (ss. 90-100) içinde. Ankara: Nobel.
- Santrock, J. W. (2019). *Yaşam boyu gelişim gelişim psikolojisi*. Nihal Misket Özcan (çev.). Ankara: Nobel.
- Sarıçam, İ. (2004). *H. Muhammed ve evrensel mesajı*. Ankara: DİB.
- Sayıl M, vd. (2002). Erken ergenlik döneminde duygusal gereksinimler, aileyle çatışma alanları ve benlik kavramı: betimsel bir inceleme. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 9 (3), 155-166.
<https://app.trdizin.gov.tr/publication/paper/detail/TVRjeU1UYzM>

Schwartz, Kelly, Dean, “Transformations in Parent and Faith Support Predicting Adolescents’ Religious Faith”, *The International Journal for the Psychology of Religion*, 2006, 16, 4, s. 311-326.

Şen, M. (2011). Türkiye'de ergen profili. *Aile ve Toplum*, 7 (27) , 89-102.

Şenat, F. A. (2019). Kur’an aynasında inanan genç profili. *Peygamberimiz ve gençlik* (ss. 85-103) içinde. Ankara: TDV.

Şengün, M. (2008). *Lise öğrencilerinin ahlaki olgunluk düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2014), *Türkiye Ergen Profili Araştırması 2013*, T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara. Erişim: 25 Ocak 2021. <https://ailevecalisma.gov.tr/uploads/athgm/uploads/pages/indirilebilir-yayinlar/68-turkiye-ergen-profil-arastirmasi-tepa-2013.pdf>

TDK. *Atasözleri ve deyimler sözlüğü*. Erişim 24.01.2021, <https://sozluk.gov.tr/>.

TDK. *Büyük Türkçe sözlük*. Erişim: 26.01.2019, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts.

TDK. *Güncel Türkçe sözlük*. Erişim: 24.01.2021, <https://sozluk.gov.tr/>.

TÜİK (2020). *İstatistiklerle çocuk, 2019*. Erişim: 8 Ocak 2021, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Cocuk-2019-33733>

TÜİK (2020). *İstatistiklerle gençlik, 2019*. Erişim: 8 Ocak 2021, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Genclik-2019-33731>.

TÜİK. *Nüfus projeksiyonları. Yaş grubu ve cinsiyetlere göre nüfus*. Erişim: 23.01.2019, http://tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1606.

Twenge, J. M. (2018). *İ-nesli*. Okhan Gündüz (çev.). İstanbul: Kaknüs.

UNDESA, *Definition of youth*. Erişim: 8 Ocak 2021, <https://www.un.org/esa/socdev/documents/youth/fact-sheets/youth-definition.pdf>.

UNİCEF TMK. (2016). *Uluslararası gençlik günü*. Erişim: 7 Ocak 2021, https://www.unicefturk.org/yazi/haber_genclikgunu#:~:text=BM%2012%20A%C4

9Fustos%201985%20tarihinde,konulara%20ve%20sorunlara%20dikkat%20%C3%A7ekmektedir.

Uysal, V. (2006). *Türkiye’de dindarlık ve kadın*. İstanbul: Dem.

Üzbe Atalay, N. (2019). Fiziksel gelişim. Ş. Işık (ed.), *Eğitim psikolojisi* (ss. 48-79) içinde. Ankara: PegemA.

Voltan Acar, N. vd. (1996). Bireylerin dindarlık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12, 45-56.

Yapıcı, Ş. ve Yapıcı, M. (2010). *Eğitim psikolojisi* (Genişletilmiş 2. Baskı). Ankara: Anı.

Yaran, C. S. (2012). *Din felsefesine giriş*. İstanbul: Dem.

Yavuz, K. (2013). *Günümüzde inancın psikolojisi*. Ankara: Boğaziçi.

Yavuzer, H. (2015). *Gençleri anlamak*. 9. Baskı, İstanbul: Remzi.

Yavuzer, H. (2017a). *Ana-baba ve çocuk*. 27. Baskı, İstanbul: Remzi.

Yavuzer, H. (2017b). *Çocukluk psikolojisi*. 40. Baskı, İstanbul: Remzi

Yıldız, M. (1998). *Dini Hayat ile ölüm kaygısı arasındaki ilişki üzerine bir araştırma*. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, yayınlanmamış doktora tezi.

Yörükoğlu, A. (2016). *Gençlik çağı*. 15. Baskı, İstanbul: Özgür.

EKLER

Ek-1. Araştırma Anket Formu

ORTAÖĞRETİM DÖNEMİ ÖĞRENCİLERİNİN DİN EĞİTİMİNDE AKRAN İLİŞKİLERİNİN ROLÜNÜ TESPİT ETMEYE YÖNELİK ANKET FORMU

Değerli Öğrenciler,

Bu anket, akran ilişkilerinin ortaöğretim dönemi öğrencilerinin din eğitimine etkisini saptamaya yönelik bilimsel bir çalışma yapmak amacıyla hazırlanmıştır.

Lütfen anket sorularını cevaplandırırken şunlara dikkat ediniz;

a) Şıklı sorularda, verilen cevap seçeneklerinden sizin durumunuza en uygun olan seçeneğin önündeki parantezin içine (X) işareti koyunuz,

b) Size uygun bir şık bulunmadığında, “Diğer” kısmını işaretleyin ve kendi düşüncenizi yanındaki boşluğa yazınız.

Vereceğiniz cevaplar, sadece bu bilimsel araştırma için kullanılacak, başka bir kişi ya da kurumun bilgisine kesinlikle açılmayacaktır. Bu nedenle ankete isim veya adres gibi tanıtıcı bilgiler yazmanıza gerek olmayıp vereceğiniz cevaplar da size herhangi bir sorumluluk getirmeyecektir.

Bu anket sorularına vereceğiniz cevaplarla bilimsel bir çalışmaya önemli bir katkı sağlamış olacaksınız. Göstermiş olduğunuz ilgi ve değerli yardımlarınız için şimdiden teşekkür ederim.

ESMA NUR TONKUŞ

A. Ü. S. B. E. Yüksek Lisans Öğrencisi

1. Cinsiyetiniz: 1. ( ) Kız 2. ( ) Erkek

2. Okulunuz:

3. Sınıfınız: 1. ( ) 9.sınıf 2. ( ) 10. sınıf 3. ( ) 11. sınıf 4. ( ) 12.sınıf

4. Doğum yılınız:

5. Anneniz: 1. ( ) Sağ 2. ( ) Vefat etti

6. Babanız: 1. ( ) Sağ 2. ( ) Vefat etti

7. Anne-babanız: 1. ( ) Birlikte yaşıyor 2. ( ) Boşanmış

8. Annenizin öğrenim durumu:

1. ( ) İlkokul mezunu 2. ( ) Ortaokul mezunu 3. ( ) Lise mezunu

4. ( ) Üniversite mezunu 5. ( ) Lisansüstü 6. ( ) Diğer (belirtiniz).....

9. Babanızın öğrenim durumu:

1. ( ) İlkokul mezunu   2. ( ) Ortaokul mezunu   3. ( ) Lise mezunu
4. ( ) Üniversite mezunu   5. ( ) Lisansüstü   6. ( ) Diğer (belirtiniz).....

10. Ailenizin aylık ortalama geliri:

1. ( ) 0- 2.000 TL   2. ( ) 2.000 - 6.000 TL   3. ( ) 6.000 -üzeri

11. Yaşamınızın çoğunu geçirdiğiniz yerleşim yeri:

1. ( ) Köy   2. ( ) Belde   3. ( ) İlçe   4. ( ) İl

12. Eğitim- öğretim (okul) sürecinizde ikamet ettiğiniz yer:

1. ( ) Ailemin yanında   2. ( ) Devlete ait bir yurt   3. ( ) Özel bir yurt
4. ( ) Bir akrabamın yanında   5. ( ) Diğer (belirtiniz).....

ANKET SORULARI

1. Ailenizden aldığınız din eğitiminizi yeterli buluyor musunuz?

1. ( ) Evet
2. ( ) Hayır
3. ( ) Kısmen

2. Bugüne kadar okullarda aldığınız din eğitimi ve öğretiminin verimli olduğunu düşünüyor musunuz?

1. ( ) Evet
2. ( ) Hayır
3. ( ) Kısmen

3. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yürütülen din hizmetlerinin (camiler, kuran kursları ve benzeri sosyal ve kültürel içerikli din hizmetleri) verimli olduğunu düşünüyor musunuz?

1. ( ) Evet
2. ( ) Hayır
3. ( ) Kısmen

4. Akran grubunuzla ilişkilerinizdeki rolünüzü nasıl tanımlarsınız?

1. ( ) Genellikle ben etkinim ve onları yönlendiririm.
2. ( ) Söylemlerim zaman zaman etkili olur.
3. ( ) Ben etkin değilim, genellikle onlar beni yönlendirir.

5. İçinde bulunduğunuz dönem itibariyle akranlarınızla olan ilişkilerinizin yoğunluğunu nasıl değerlendirirsiniz?

1. ( ) Oldukça sık görüşüyoruz.
2. ( ) Zaman zaman görüşüyoruz.

3. ( ) Arkadaşlarıma çok az zaman ayırabiliyorum.
 4. ( ) Diğer (belirtiniz).....

6. Akranlarınız ile dini konular üzerinde ne sıklıkla konuşursunuz?

1. ( ) Her zaman
 2. ( ) Ara sıra
 3. ( ) Hiçbir zaman

7. Yukarıdaki soruya verdiğiniz cevap olumlu ise daha çok hangi konular üzerinde durduğunuzu lütfen belirtiniz.

.....
 .....
 .....
 .....

8. Dini tutum ve davranışlarınız (ibadetler) üzerinde akranlarınızın etkisi ne yönde olmaktadır?

1. ( ) Bu konuda arkadaşlarımdan olumlu yönde etkilendiğimi düşünüyorum.
 2. ( ) Akranlarımdan bu konuda bana bir etkisi olmuyor.
 3. ( ) Akranlarımdan bu konuda beni olumsuz etkilediğini düşünüyorum.

9. Akranlarınızın dini tutum ve davranışlarınız üzerinde olumlu ya da olumsuz etkisine dair verebileceğiniz bir örnek varsa lütfen belirtiniz.

.....
 .....
 .....
 .....

10. Akranlarınızın dini tutum ve davranışları, onlarla arkadaşlık ilişkisi kurmanızda belirleyici bir role sahip midir?

1. ( ) Evet
 2. ( ) Hayır
 3. ( ) Kısmen

11. İçinde bulunduğunuz gelişim dönemi itibariyle kendinizi dindarlık açısından nasıl değerlendirirsiniz?

1. ( ) Çok dindarım
 2. ( ) Dindarım
 3. ( ) Dine karşı ilgisizim

12. Aşağıda verilen maddeleri, sizin dini tutum ve davranışlarınız üzerinde en etkili olduğunu düşündüğünüzden başlayarak, öncelik sırasına göre 1, 2, 3, ... şeklinde sıralayınız.

1. ( ) Ailem
2. ( ) Kur'an Kursları
3. ( ) Kitaplar
4. ( ) Dernek ve Vakıflar
5. ( ) İnternet ortamı
6. ( ) Arkadaşlarım
7. ( ) Diğer (belirtiniz).....

13. Akranlarınızla olan iletişiminizin, sizi dini konularda nasıl etkilediğine yönelik olarak belirtmek istediğiniz başka düşünceleriniz ya da tecrübeleriniz varsa lütfen yazarmısınız?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Esmâ Nur ÖNDER

Doğum Yeri:

Doğum Tarihi:

EĞİTİM DURUMU

Lisans Öğrenimi:

Yüksek Lisans Öğrenimi:

BİLİMSEL FAALİYETLER

Bildiri: Uluslararası: İKSAD 5. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi Ortaöğretim Dönemi Öğrencilerinin Din Eğitiminde Akran İlişkilerinin Rolü (Amasya Örneği)

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurum:

İLETİŞİM

E-posta Adresi: